

Cetatea Moldovei

Revistă lunară de probleme actuale, literatură și critică

Director: GH. A. CUZA

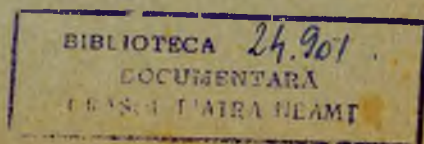
S U M A R

† IRINEU, Mitropolitul Moldovei	Spiritism ?
G. TUTOVEANU	Să-mi cânte
AUREL GEORGE STINO	Nicolae Istrati, dela Rotopănești
GH. A. CUZA	Strămoșii arieni. Saturn pe muntele Omu
DIMA I. GAVRILIU	Fabrici de chibrituri în Moldova !
EUSEBIU CAMILAR	Bunicul
V. I. CATARAMĂ	Sufletul Junimii : Vasile Pogor
PETRE STATI	Cântec de corăbier
D. IOV	Sergentul Chiribucă
D. FLOREA-RARIȘTE	Presimțire
VISARION PUIU	Problema muncii în cadrul creștin
RONSARDA CASTRO	Valra
ION MANOLACHE	Octavian Goga, student
G. CONSTANDACHE	Psalm
ALEXANDRU VIOREANU	Vasile Gherasim
ELISA REPEȘTEANU FLORU	Mor foarte
C. TOMA	Viața la Iași
DEM. SUȚU	Cronica externă
I. FR. BOTEZ (traducere)	Cronica iudaică

ÎNSEMNĂRI: Șase Septembrie. — La moartea lui Constantin Meissner. — A. C. Cuza, ultimul junimist în viață. — D-I Dimitrie Iov, director al Teatrului Național din Iași. — D-nii prof. G. A. Cuza și Petre Stati, membri în comitetul de lectură al Teatrului Național din Iași. — Filarmonica ieșană. — Volumul de versuri al Mariei Gh. Cuza. — Calda noastră recunoștință. — Moartea lui Gheorghe Vârnăv. — O biserică și o tradiție familiară. — Șlefuirea cuvântului. — Noul an școlar. — Exploatarea trestiei din Deltă. — Însemnări economice interne și externe. — Criza hârtiei. — Numărul viitor al revistei.

RECENZII. — BIBLIOGRAFIE.

I A Ș I

CETATEA MOLDOVEI

REVISTĂ LUNARĂ DE PROBLEME ACTUALE, LITERATURĂ ȘI CRITICĂ

Inscrisă sub Nr. 1108 din 7 Martie 1941, la Tribunalul Iași, Secția III-a

A P A R E L U N A R

DIRECȚIA :

Profesor univ. *Gh. A. Cuza*

Iași, str. Codrescu, 5

Telefon 1664

SECRETARIATUL DE REDACȚIE :

Eusebiu Camilar

I a ș i

Str. Săulescu, 19

ADMINISTRAȚIA :

Prof. *Speranța Pascu*

Iași, str. L. Catargiu, 32

Telefon 1432

DELEGAT CU CONTROLUL :

Dr. Jean I. Ghiulea

București, str. Răspântiilor, 9

Telefon 2.73.07

ABONAMENTE

IN ȚARĂ :

Pe un an	lei 600
Pe 6 luni	lei 350
Pe 3 luni	lei 200
Pentru instituții	lei 1000
Abonament de sprijin	lei 2000

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an	lei 1000
--------------------	----------

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază

CETATEA MOLDOVEI

REVISTĂ LUNARĂ DE PROBLEME ACTUALE, LITERATURĂ ȘI CRITICĂ

Director: GH. A. CUZA

SPIRITISM ?

Scena s'a petrecut în București, în luna Februarie a anului 1933.

De mai mult timp, un preot, profesor secundar, mă invitase, să iau parte la ședințele spiritiste ce se țin în casa sa. Cum am citit relativ mult și am conferențiat chiar despre spiritism, dar n'am asistat niciodată la o ședință spiritistă, eram doritor s'o fac. Diferite împrejurări m'au împiedicat însă să răspund invitației fratelui în Hristos și dorinței mele. Dar într'o zi de Februarie după terminarea liturghiei, în biserica Amza, o doamnă, de vârstă mijlocie și corectă ca înfățișare, mă poartă, după amiază la ședința spiritistă ce se va ține la doamna E..., profesoară la aceiași școală cu confratele de mai sus, adăugând că vor fi de față și ambii profesori preoți dela acea școală. M'am dus cu un nepot al meu, doctor militar, la locuința indicată. Casa avea înfățișarea unei vile cochete, ca de altfel toate clădirile din acel cartier. La poartă, câțiva soldați. Întrebați fiind de nepotul meu, doctorul, de rostul lor acolo, ei spuseră că au fost de „au dus lemnele“. N'am înțeles de ce lemne vorbeau și nici n'am căutat ca să mă lămuresc. Locuința doamnei E... e la etaj și constă din câteva camere mici. Am intrat în două din ele, drăguț mobilate. Amfitrioana, o femeie între două vârste, profesoară, — dacă nu mă înșel — de științele naturale sau fizico-chimice și soțul său, funcționar superior, în Ministerul Agriculturii, ne-au primit foarte călduros.

În camera în care suntem introduși erau mai multe doamne, în majoritate bătrâne. Printre ele, doamna care mă poartă, în

biserică, la şedinţă, şi o alta, de vreo 45 de ani, voinică şi energică, întovărăşită de o fetiţă de vreo 12-13 ani.

Numai decăt amfitrioana îşi ceru voie să-mi citească părţi din comunicările făcute de spirite la câteva şedinţe anterioare.

„Spiritul care ne face cele mai dese comunicări — ne lămureşte doamna E... — este însuşi Domnul Hristos, ceea ce dovedeşte — adaogă dânsa — că nu numai spiritele inferioare, cum susţine d. prof. Scarlat Dumitrescu, ci şi cele mai înalte se manifestă în şedinţele noastre“.

Bucăţile ce mi-a citit erau de cuprins moralizator şi într'un stil întru câtva cronicăresc. Se recomanda în special caritatea către aproapele. Într'o comunicare era îndemnat domnul E... să nu dezarmeze până ce nu va găsi lemne eftine pentru săraci.

Într'adevăr — spune doamna E... — bărbatul meu a găsit, unde nu se aştepta, două vagoane de lemne cu câte 5000 de lei vagonul şi azi le-am împărţit la săraci.

Erau lemnele distribuite de soldaţii ce i-am găsit la poartă.

Am trecut apoi într'o cameră lungăreaţă dela al doilea etaj, în care mobila principală erau rafturile unei biblioteci, ocupate în bună parte de opere spiritiste, (Crookes, Flammarion, Alan Kardec, Leon Denis ş. a. apoi masa de spiritism şi scaune pentru asistenţi. Au fost aprinse două lumânări pe masă şi într'un policandru mai multe altele, (acestea din urmă pentru morţi), căci spiritele interzic folosirea curentului electric. Este totuşi lumină suficientă, aşa că sper să desluşesc destul de limpede operaţiile ce vor urma. Şedinţa debutează cu vaierul unui gramafon; Corul bisericii Creţulescu, cântă oribil „Doamne milueşte“ de trei ori cu *solo*-ul de sopran al lui Kiriac şi „Preţine te lăudăm“ de nu ştiu cine, iar după aceea „Tatăl nostru“ de Niedermayer, executat magistral de basul Folescu, dar acompaniat cât se poate de rău de corul societăţii „Carmen“. Asistenţa stă în picioare şi câteva doamne în reculegerea generală fac semnul crucii.

În sfârşit, intrăm în miezul şedinţei. Doamna E... şi doamna cu fetiţa iau loc pe scaune în faţa mesei. Eu mă aşez de cealaltă parte a mesei, la o mică distanţă, în putinţă deci de a urmări orice mişcare. Dar evenimentele au dovedit repede că nu era necesară nicio precauţiune.

Într'adevăr, nu s'a produs nimic deosebit. Pe masă era o

placă de asbest, cred, căci n'am avut prilejul s'o examinez, rezervându-mi aceasta pentru altă dată. Pe placă erau desemnate în trei rânduri literele alfabetului; dedesubtul lor, într'alt rând, cifrele dela 1—10, apoi dedesubt 100 și 1000, și mai jos, deoparte și de alta „DA” și „NU”. Peste marginea de jos erau așezate în verticală numerele 1 și 2. Un mic aparat de metal de forma și mărimea unei mâni, pe care cele două doamne operate și-au așternut degetele, avea să arate cu vârful lui ascuțit, ca un arătător de pendulă, literele, apoi cuvintele, menite să exprime gândurile sau voința spiritelor. Prevăzut cu roțițe pentru a se putea deplasa cu ușurință pe suprafața neledă a plăcii de asbest, aparatul pornește—la câteva secunde după ce Doamnele operate sau medii și-au pus mâna pe el—aci în fugă nebună, aci domol, cu mersul încălcit dela o literă la altă, ca să le înjghebe în cuvinte. Ele erau rostite răspicat de doamna cu fetița și erau așternute pe foile caetului de procese-verbale ale ședințelor, de doamna secretară. Observ că Doamna cu fetița e cea mai activă în cadrul comunicării spiritelor. Mâna sa e bine și statornic fixată pe aparat, pe când a doamnei E... ocupă un spațiu redus și din când în când alunecă de pe el. Este de sigur o muncă istovitoare să-ți porți mâna mai bine de două ceasuri, aproape fără întreruperi, după caprițiul aparatului și în mișcări de un tempo variat. Dar Doamna prim-mediū nu dă niciun semn de oboseală, ci dictează liniștit și energic mesagiul spiritelor. Apoi dă lămuriri asupra spiritelor prezente, răspunde la întrebările ce i se pun de asistenți și indeosebi de subsemnatul, face reflexii asupra comunicărilor, etc.

Mi s'a promis că voi primi și eu o copie a înregistrărilor acelei ședințe, sau cel puțin a celor mai importante. Când le voi avea, le voi transcrie și voi consemna observațiile mele asupra fiecăreia din ele. Până atunci mă mărginesc la următoarele constatări:

Poate pretinsele comunicări ale spiritelor erau lucruri cunoscute doamnei prim-mediū. Spiritele care au făcut comunicări aparțineau îndeobște persoanelor cunoscute doamnei-mediū: copiii săi decedați, socrul, rudele sale sau alți cunoscuți. Inșăși „Maica” sau sfânta Elena, care-i vorbește în multe ședințe consolând-o, este — după altă părere, — mama sa dintr'o altă incarnare anterioară. În ceea ce privește pe Domnul Hristos care

este spiritul cel mai comunicativ, ea îl cunoaște din asidua citire a Evangheliei. Chiar dacă spiritele aparțin unor persoane pe care doamna-mediū nu le-a frecventat în timpul vieții — cum este de exemplu al lui Radu Mihai, vestit fost prefect al Poliției Capitalei, care se manifestă sub numele împrumutat de „Zoroastru“ — ele fac totuși neîndoelnic parte din cercul cunoștințelor sale mediate, adică sunt persoane care n'au trăit prea de mult și despre care dânsa a auzit sau a citit.

Toate acestea mă întăresc în convingerea, că așa zisele comunicări spiritiste nu sunt nimic altceva decât revelații ale subconștientului, căci nimic din ce au făcut cunoscut spiritele în această ședință nu este dincolo de sfera și conținutul prezumtiv al subconștientului numitei doamne. Niciunul din spiritele care i-au vorbit nu i-a fost necunoscut în viața sa pământească. Cât despre Iisus Hristos, singurul care nu i-a fost cunoscut în existența-i trupească, este în cazul de față o cunoștință pur spirituală sau mistică, dobândită din citit sau din manifestările altor ședințe anterioare și prin urmare tot ceva subiectiv.

Am mai asistat încă la o ședință, la care a luat parte și vestitul doctor P..., cunoscut ca mare spiritist, despre care o extrem de inteligentă și cultă doamnă, prietenă a sa, mi-a afirmat cu toată convingerea, că în casa doctorului spiritele fac curățenia și tot menajul, așa că dânsul n'are nevoie de D-sa sau de femeie de serviciu (sic). P... e un bărbat înalt, spătos, cu o frumoasă barbă albă, care îi încadrează de minune figura. În tot timpul ședinței n'a spus niciun cuvânt, n'a pus nicio întrebare, n'a făcut niciun gest, ci a stat nemișcat ca o statuie. Așteptarea tuturor celor de față era ca să țină la sfârșit măcar o mică conferință, dar n'a rostit decât câteva cuvinte de mulțumire.

Ședința s'a desfășurat, ca și cea precedentă. Am înregistrat comunicări făcute de aceleași spirite având aproape aceleași subiecte culese din cercul de cunoștințe al celor prezenți, ceea ce m'a plictisit la culme și m'a făcut să regret că mi-am pierdut timpul.

Ceea ce constituie dovada de nerăsturnat a lipsei totale de orice element supranatural, ba chiar și supraomenesc, în spiritism, este, în cazul de față, următorul fapt:

Cel dintăiu spirit, care a făcut comunicări la prima ședință,

a fost — după afirmarea doamnelor operatoare — al Mântuitorului Hristos, sau, mai exact, însuși Mântuitorul Hristos. Comunicarea a debutat cu exprimarea marelui, nespusei bucurii, ce trebuia să simtă membrii acestui cerc spiritist, pentru prezența la acea ședință a unei persoane nou venită, care va fi de un imens folos cercului. Persoana nou venită, vezi Doamne, eram chiar eu, și înspre mine se îndreptau privirile binevoitoare ale asistenței.

Dar, fostu-le-am de vreun folos ? Adusu-le-am vreun serviciu, măcar cât de mic ? Nu. Ci, dimpotrivă, le-am adus mare desamăgire. Curând după a doua și ultima ședință, s'a prezentat la mine doamna E..., rugându-mă să țin o conferință la Ateneul român, la o serbare de binefacere „spiritistă“ pe care o da dânsa cu alte doamne. I-am răspuns net : „Sunt preot creștin și conștiința mea nu-mi îngăduie să vorbesc public într'o societate cu asemenea preocupări“.

Răspunsul mi-a fost luat ca o ofensă adusă spiritismului.

A mințit dar Hristos prin învârtirea mașinii spiritiste ? Este de conceput că Dumnezeu vorbește cu omul prin metodele folosite de spirițiști ? A susține sau crede aceasta este o ineptie, o profanare, ba mai mult încă, — un adevărat sacrilegiu.

† IRINEU MITROPOLITUL MOLDOVEI

SĂ-MI CÂNTE

Când voiu dormi și eu în cimitir,
Pe deal, acolo unde vântu-și spune,
Prin plopii albi cu vârfurile 'n șir,
Povestea lui din vremile-i bune,

Și luna 'n pragul zărilor apune
Stârnind prin codru glasuri de clavier,
Și nimb de raze și de farmec pune
Pe cerul tot de aur și porfir... —

Înnalț spre Tine rugi tremurătoare:
Trimite-mi, Doamne, o privighetoare
Din Crângul prins de tainice vâpăi:

Pe crucea strâmbă, putredă, uitată,
Să-mi cante 'ncet-încet, măcar o dată,
Ca 'n primăvara dragostii dintâi.

G. TUTOVEANU

NICOLAE ISTRATI, DELA ROTOPĂNEȘTI

Nicolae Istrati a fost una din cele mai interesante figuri moldovenești ale secolului trecut, rămas posterității mai ales prin atitudinea sa intransigentă de antiunionist. S'a născut în 1818; data morții am găsit-o în trei variante: 1862, după Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească” de Adamescu și Candrea; 1868, după A. Gorovei în „Monografia Folticenilor”, iar ultima, 1861, Oct. 11¹, cea precisă, ne-a fost comunicată de părintele paroh Hatmanu, al bisericii lui Istrati, unde se și află înmormântat ctitorul.

Despre familie, a scris paharnicul Constantin Sion în „*Arhondologia Moldovei*”, și din lipsa izvoarelor mai puțin pătimase, mai în concordanță cu adevărul, cităm cele ce urmează:

„*Moldovan, răzăs dela Șerbești*², ce se numesc ai lui Istrati, din ținutul Neamțului, vechi mazili, mai întâi s'au ridicat la boerie pe la 1814, paharnicul Gavril Istrate, făcându-se stolnic, și apoi pe la 1816 Ioniță frate-său iarăși stolnic, și vărul lor Constantin, fiind vataș de curte la visternicul Iordachi Rosnovanu, iarăși stolnic, și mai în urmă în domnia lui Mihai Vodă Suțu, fiind visternic, Neculul Rosnovanu l-au făcut paharnic, iar Gavril Istrati, la Ioan Vodă Sturza s'au făcut paharnic. Paharnicul Gavril au avut trei fectori, au eșit toți buni, cel mai mare, Iancu, s'au ridicat la ban, și au cumparat moșie de veci Călmăneștii, la ținutul Tutovei, cel al dollea, Manolachi s'au

1. Burada, în articolul citat, fixează data morții la 1 Noembrie, 1861.

2. Șerbești, există în județele Neamț, Bacău, Putna, Vaslui, Covurlui.

călugărit de mitropolitul Veniamin, carele mult iubindu-l l-au făcut arhidiacon, și după dimisionare, ducându-se la mănăstirea Slatina, acolo l-au făcut arhimandrit, dându-i și egumenia acei mănăstiri, care au ținut-o până la 1851, când adunarea boerilor l-au ales episcop de Huși; cel de al treilea, Neculai, au fost Sameș Naziriel¹ țiganilor Statului, și având un geniu deosebit, au jucat multe role în domnia lui Mihai Sturza; fiind șpion a consulului rusăsc și a domnului, l-au făcut căminar, în urmă prezident al giudecătoriei de Iași, apoi la 1848, după tulburarea ce a urmat între domn și boeri, l-au făcut cilen în divanul apelativ și spatar...“

N. Istrati a luptat din răputeri contra Unirii, dar această atitudine numită azi—firește—neromânească i-a fost dictată de anumite considerente printre care principalul era că Moldova are să ajungă cenușăreasa României-Unite. Nu este locul a discuta cât de puțin aici procesul N. Istrati, cu tot cortegiul patimilor și sentimentelor epocii, mulțumindu-ne însă a-i acorda titulatura de unul din cei mai cultivați moldoveni ai timpului și fanatic iubitor al vechii Moldove.

Paharnicul Sion nici nu atinge măcar fugar valoarea cărturărească a lui Istrati, mărginindu-se la dregătorii și feluritele culise politice.

Autodidact, și-a însușit o cultură superioară, desfășurând activitate scriitoricească și gazetărească considerabilă, iar uitarea lăsată peste opera cărturarului N. Istrati nu poate fi decât nedreaptă.

La Academiă Română² se află înregistrate următoarele lucrări ale lui N. Istrati:

1. „Mihul“ dramă originală în trei acte (versuri), Iași, 1850.
2. Actes officiels concernant la dette publique de la Moldavie. Smirne, 1856.
3. Despre cvestia dzilei în Moldova, Iassi, 1856.
4. Despre puterea legislativă și privilegiile Principatelor Moldo-Române, Jassy, 1856.
5. Acte oficiale despre datoria vistieriei a Principatului Moldovei, 1857.

1. „Nazir“, vocabulă turcă însemnând „vătav de țigani“; „nazirîn“ are sensul instituției respective condusă de un nazir.

2. Comunicat de d-na dr. E. Dvoicenco.

6. Cvestia relațiilor dintre proprietarii de moșii din Moldova cu locuitorii lucrători de pământ. (Prefață de Gh. Asachi), Iași, 1857.

7. Despre Alegători și deputați. Iași, 1858.

8. Amicul copiilor. Carte de lectură pentru școlarii săteni. Iași, 1860.

9. Questia mănăstirilor închinat din Moldova. Iassi, 1860.

10. Recapitularea cvestiei dintre proprietari și săteni. Iași, 1860.

11. Babilonia românească. Farsă filologică într'un act. Iași, 1860. Reeditat la Vălenii de Munte, 1908.

În afară de acestea, a publicat prin foile timpului numeroase versuri, tălmăciri și diferite articole.

Iată ce scrie, la 1875, Vasile Gr. Popu, într'al său „*Conspect asupra Literaturii Române și literațiilor ei*” (București, Typographia Alessandru A. Grecescu):

„Modul activității sale literare era îndreptățit mai cu seamă asupra fericirii și prosperărei publice a țarei și a blsericei, de aceea neputând suferi pe acei diregători publici mireni și ecle-siastici, care i se păreau, că nu lucrează spre binele națiunei și a patriei, ci numai spre al lor propriu, scriea la satire de cele mușcătoare în contra lor, ca ori să-i îndrepte, ori, de nu să-i sfarme. Asemenea tot cu acel scop se ocupă cu istoria na-țională și llmba, ca să lămurească conștiința națională și să facă pe Român, ca lăudându-se cu virtuțile străbunilor lor, să facă și ei asemenea, ca astfel să se facă demni de bravii lor străbuni și să înainteze și ei în cultura națională și a genului omenesc în genere.

El muri, cu mare regret pentru literatura noastră, în toamna anului 1862“.

N. Istrati a fost un om al progresului și caută chiar din acele timpuri când școala noastră era în fașe, să împrăștie cul-tura la sate. Înființă pe moșia sa o școală primară și o școală de muzică și artă dramatică, la care aduse maeștri străini, ajunși apoi profesori la Conservatorul din Iași. La curtea dela Roto-pânești se dădeau reprezentații teatrale, de către elevii și ele-vele școlii, cu toții recrutați din copiii sătenilor, în fața unor oaspeți aleși. De asemenea și-a adunat o frumoasă galerie de tablouri, împreună cu o bibliotecă vastă, lucruri cu totul rare pe

atunci. Fără îndoială, N. Istrati dădu pilda unui spirit înaintat, perfect orientat în progres, deplin conștient asupra necesităților culturale ale poporului pe care l-a iubit și luminat.

Serafim Ionescu¹, într'al său „Dicționar geografic al județului Suceava” (astăzi Baia) vorbește astfel despre fostul stăpân al Rotopâneștilor:

„N. Istrati a lăsat urme neșterse de filantropie și de patriotism. Două erau pe timpul său cele mai vestite școli din ținutul nostru: cea din Rotopânești, a lui Istrate, și cea din Broșteni, a lui Nanu. Școala lui Istrate nu era școală de rând: în ea se învăța carte multă și sănătoasă, se dădeau reprezentații teatrale, etc., etc., pentru care însuși Postelnicul proprietar scria cărți, compunea pieșe, făcea chiar pe dascălul”.

N. Istrati² clădi și biserica satului, purtând o elocventă inscripție ce-o redăm întocmai:

„Aquestu templu dedicatu Santei Treimi, cu binecuvintarea Preasantiei Sale Episcopului de Husi, Domnă Meletie Istrati, s'au fundatū de fratele seu, marele postelnicū și cavaleriū Nicolau Istrati cu în lemnul sociei sale Sevastia, nascuta Ciudină³ și a fiului lor Titu Istrati, pe proprietatea sa Rotopânești, în anul erei noastre 1856, în quare Moldova au recapatatū privilegiile asediate de Stefanū quellu Mare”.

Ușa către naos este grea, masivă; subț lespezile pridvorului, ne spune părintele, se întinde pivnița unde se păstrau vinurile mănăstirii. Interiorul, elegant, luminos, prezintă o frumoasă catapiteasmă lucrată de un maestru italian care a mai zugrăvit în ținutul Băii, fost al Sucevei, biserica dela Stroești. Icoana Maicii Domnului oferă distincție și delicateță. Unde o fi odihnind, oare, italianul care a plămădit colorile pentru icoanele ctitoriei dela Rotopânești?

Cum intri în naos, la dreapta, se ridică mormântul marelui postelnic: lespezea, simplă, nu arată nicio inscripție. Tristă și nedreaptă soartă; în propria-i ctitorie, numele ziditorului de biserică nimeni nu s'a îndurat să-l treacă la nemurire săpându-l

1. Institutur și publicist, decedat la Folticeni.

2. În „Lista boerilor aștători în ținutul Sucevei” în 1851, figurează ca Spătar. (A. Gorovei, „Monografia orașului Folticeni”).

3. Ion Ciudin, vechitul spătarului M. Cantacuzino-Pășcanu, scrie V. A. Forăscu, iar Gorovei Ciudin dela Peltea.

în piatră; nimeni nu s'a gândit dintre toți închinătorii atâtor zeci de ani.

Două portrete mari în ulei atrag atenția: episcopul Meletie, la stânga cum intri, iar la dreapta, Mitropolitul Veniamin Costache. Meletie are trăsături de frumusețe bărbătească desăvârșită, privire vioaie, inteligentă și voluntară. De notat că nu se cunoaște nicio imagine a lui N. Istrati, după cum întărește și A. Gorovei, care a cunoscut-o pe cocoana Bița¹, soția scriitorului.

În altarul cu ziduri groase și ocnițe, filtrând domol strălucirea de afară, o tăbliță de lemn cu pomelnicul familiei evocă pe cei care nu mai sunt astăzi, dar ale căror nume răsună încă prin singurătate către ceruri:

**Pomelnicul ctitorilor a Familiei Marelui Postelnic
Nicolai Istrati:**

Vilei	Adormiți
<i>Savastlia</i>	<i>Veniamin Mitropolitul</i>
<i>Titus</i>	<i>Meletie Episcop</i>
<i>Nicolai</i>	<i>Nicolai</i>
<i>Veniamina Monahia</i>	<i>Ioan</i>
<i>Calistina</i>	<i>Gavrill</i>
<i>Ioan—Elena</i>	<i>Agafia Monahia</i>
<i>și tot neamul lor</i>	<i>Casandra</i>
	<i>Zamfira</i>
	<i>Petru</i>
	<i>Elisabeta Shimonahia</i>
	<i>Gheorghie</i>
	<i>Efrosina</i>
	<i>și tot neamul lor</i>

Pe dosul Pomelnicului scrie: „1899, la 24 August a vizitat biserică domnul doctor C. Istrati cu deputatul C. Popovici, Prefect Românescu”².

Ctitorul a dăruit sfântului locaș cărțile necesare, printre care o Evanghelie dela 1845, tip. Sf. Mănăstirea Neamțului,

1. Bița Istrati a locuit și în Folticeni.

2. Proprietar; A. Gorovei îl citează în „Monografie” printre intelectualii ținutului. La Leucușești, avea valoroasă bibliotecă.

somptuos legată în argint cu medalioanele emailate ale Sfinților; jos stă gravat în argint „N. S. Istrati 1853”.

Slova sa veche, citeată, aproape caligrafică, a găsim pe cărțile dăruite. Cităm câteva:

„*Această Sfântă Evanghelie s'a legat pentru Sfânta biserică din satul meu Rotopănești April 1813, Iași. N. Istrati*”.

„*Pentru Sf. Biserica mea din Rotopănești hărăzită de sora mea Monahia Ventamina Istrati 1860*” (pe Mineul lunii Martie, tipărit în 1856).

„*Pentru biserica mea, patronul Sf. Treimi și Sf. Nicolai ce am fondat-o pe proprietatea mea Rotopănești.*

N. Istrati, Septembrie 12 Mercuri” (pe Mineul lunii Iunie, tipărit la M-rea Neamțului, 1845). Legătura cărților poartă în piele încrustat numele „*Postelnicul Nicolae Istrati*”, în mijlocul unui scut de forma inimii.

Lângă pridvor, în aceeași linie cu lungimea bisericii, se află cunoscuta statuie ridicată de ctitor: o femeie pe soclu, întinzând cu mâna dreaptă o cunună, iar stânga ținând-o la cap, oarecum într'o atitudine de tristețe. Statuia, tăiată în piatră n'are nimic remarcabil în sine, semănând în totul cu obișnuitele monumente funebre, dar prezența ei lângă biserica protivnicului Unirii N. Istrati, a fost variat interpretată. Dicționarul geografic al jud. Suceava de Serafim Ionescu atribue data de 1856 ridicării statuei al cărei scop ar fi „*negreșit în amintirea marelui eveniment național*”. Artur Gorovei, în excelenta-i lucrare „*Monografia orașului Folticeni*”, afirmă că „*înfățișează Moldova plângând și depunând o coroană pe mormântul Untrei*”.

Tâlcuirea cea mai îmbietoare se arată în plângerea destinelor Moldovei, care va juca rol șters după Unire. Mai deținem încă o explicație, dela preotul paroh Teodoriu din Rădășeni, fost pe vremuri la Rotopănești: statuia închipue Moldova oferind coroana sa, cuiva. Monumentul există până astăzi, în bună stare. Ceva din sufletul ziditorului dela Rotopănești dăinue în chipul cu oval trist al fecioarei de piatră, a cărei coroană parcă tremură în lumina pierdută peste brazii venerabili din spatele bisericii.

N. Istrati, cu tot interesul vădit ce prezintă pentru timpurile sale, n'a fost decât puțin cercelat. La Rotopănești a avut o bibliotecă despre care a scris A. Gorovei, membru de onoare

al Academiei Române, în „Memoriile secției literare“, Tomul IX, mem. 12, din 1940: *„Biblioteca dela Rotopănești a lui N. Istrati“*.

V. Gr. Popu mai scrie în cartea sa mai înainte citată: *„Avea dorință și plăcere să cunoască produsele literaturii române dela început și până 'n zilele sale: deaceia a făcut cheltueli mari și a adunat în renumita sa bibliotecă toate cărțile române vechi și nouă, câte le-a putut afla“*. Același autor afirmă cu privire la cultura și activitatea lui N. Istrati: *„Studiile și le-a făcut în țară și mai mult prin propriul său îndemn. Cu toate acestea a fost foarte activ și neadormit pe câmpia literară“*.

Inzestrat cu mult bun simț și spirit de echilibru, a participat la luptele pentru fixarea limbii, declarându-se *„contra filologilor dogmatici“*, după cum notează și D. Murărașu în *„Istoria Literaturii Române“*, Cartea Românească.

În revista ieșeană *„Arhiva“*, pag. 201, 1938, T. T. Burada publică un scurt dar edificator articol despre școala de Canto și teatru dela Rotopănești, dând interesante date din care vom spicui câte ceva:

„Comuna Rotopănești din județul Suceava, a fost și ea centrul unei culturi naționale“, își începe articolul său T. T. Burada intitulat, *„Școala de Muzică și declamațiune la Rotopănești“*. Istrati înființase în 1813 o școală primară mixtă, iar la 1855 înființă alte două școli una de băieți și alta de fete, cu câte trei clase, iar în 1860 întemeie o școală de muzică și declamație, predându-se și obiecte diferite. Proprietarul aduse profesori speciali, precum Maestro Galea, P. Mezzetti, Mihail Galino, toți aceștia ajunși apoi profesori la conservatorul din Iași. Sala de teatru fusese chiar în reședința boerească, cu decoruri zugrăvite de elvețianul Joseph Fichter. După cinci luni de studii, elevii și elevele — din Rotopănești și comunele vecine — *„au fost în stare să reprezinte mai multe piese de teatru și cânticele comice, din care enumerăm următoarele: Doi țărani și cinci cârlani, Cinel-Cinel, Fluierul fermecat, Scara mătii, Baba Hârca, Paul John, Margo, Herșu boccengiu, Mama Anghelușă, Șoldan Viteazu și altele“*.

Boierii din împrejurimi asistau cu entuziasm la reprezentații, uneori venind și Mitropolitul Calinic Miculescu, pe atunci egumen la Mănăstirea Slatina, sau arhiereul Iosif Râșcanu dela

Mănăstirea Râșca; deasemenea sosea lume din Folticeni și Bucovina. Istrati voia să-și ducă elevii la Iași, pentru câteva reprezentații, dar moartea a curmat gloria și viața școlii de teatru și cânt a Rotopăneștilor.

Duminica, la biserică, vestitul cor aduna o mare mulțime, și „a fost cel întâiu cor bisericesc, de muzică vocală eorople-nească la noi în țară, în care s'a văzut alături cu băeții să cânte în biserică și fetele la sfânta liturghie“, afirmă Burada.

Articolul se termină cu o pitorească evocare dintr'o lume apusă pentru vecie :

„După eșirea din biserică, toată lumea mergea la N. Istrati, apoi înspre sară boerimea se ducea la o pădurice toată de brazi, situată pe un deal numit „Brădățelu“. La poalele acestui deal, erau două râmnice, de toată frumuseța, iar în vârful dealului un chioșc, de unde se desfășura înaintea ochilor o priveliște din cele mai încântătoare. În acel chioșc ședea toți musafirii la sfat, făcându-li-să ceremonia cafelei și a clubucului, iar corul vocal, în tot timpul acela cânta bucăți pe care boerii desfătându-să îl ascultau cu mare mirare“.

* * *

În „Antologia“ editată de Șaraga, Iași 1893 sub îngrijirea poetului și arheologului N. Beldiceanu, N. Istrati nu se găsește; îl aflăm în „Parnasul Român“, Culegere de Poezii, Tip. și edit. Alexi, 1892, Brașov unde figurează cu fabula „Iepurele desperat“; m'am referit la două antologii mai apropiate epocii respective. Cei care se milostivesc a-l pomeni în Istoriile literare, se mulțumesc cu citarea sporadică a numelui; un păcat al multor cercetători rămâne ciudata lor persistență de a judeca un scriitor sau personalitate culturală a trecutului după formulele prezentului, fără a ține seama de stadiul în care se afla pe atunci poezia sau proza românească.

N. Istrati merită mai mult decât o citare întâmplătoare sau bagatelizarea lui printr'o banală negare. Ar fi nespuse de folositor cel puțin publicarea unor selecțiuni din opera sa, fără îndoială dintre viile răsunete ale epocii¹.

1. Aflăm că scriitorul Th. Râșcanu și preotul dr. D. Furtună posedă material cu privire la N. I.

În „*Conspect asupra literaturii române și literaturilor ei*”, V. Gr. Popu reproduce romanța din drama „*Mihul*”¹, cântată de Victoria Gligorcea, versuri din care desprindem rezonanțele timpului, dar nu mai puțin și sensibilitatea scriitorului. Redăm aici câteva strofe :

.....
*La stele, la luceferi mă uit cu întristare,
 În ori-care aevea un chip par'că zăresc ;
 Și-atunci ascult zefirul șoptind în depărtare,
 Că chipul, care 'l caut, în veci nu 'l mai găsesc.*

*Când soarele se culcă în nouri după munte,
 Și seamănă câmpla cu un frumos covor ;
 Eu nu văd nici o floare, să nu 'mi aduc aminte,
 Că nu mai am în lume, decât un singur dor !*

*Nu pot s'ascult păriul, ce curge colo 'n vale,
 Căci șoapta lui lovește adânc sufletul meu ;
 Nu pot s'ascult o doină, un buclum, o cântare,
 Nu pot o rugăciune să 'ndrept lui Dumnezeu.*

*Nu pot să sufăr ziua, nu pot să sufăr soare,
 Acestea sunt frumoase la cel ce's fericiți ;
 Dar' ori ce frumuseță aduce întristare,
 Aduce mânăclune la cel nenorociți...*

În colecția de manuscrise a Muzeului Folticenilor² se păstrează câteva caiete ale lui Vasile A. Forăscu, fiul unionistului Alecu Forăscu³, scrise cam pe la sfârșitul secolului trecut. Am găsit — așternute pe coli de hârtie întregi — câteva pagini despre Nicolae Istrati, manuscris destul de haotic din toate punctele de vedere și l-am transcris cu rotunjirile necesare, lăsându-i însă cele mai multe din caracteristicile bătrânei pene a memorialistului. Contribuția — prea modestă, desigur — are me-

1. G. Adamescu, în „Istoria literaturii române”, îl așează pe N. I. între autorii dramatici, menținând drama „*Matei Corvin*” 1850, Iași, lucrare necreată pe lista celor depuse la Academie.

2. Fondat și condus de profesorul V. Ciurea.

3. Vornic, președintele comitetului „Unioniștilor” din jud. Suceava (Baia, de astăzi).

ritul însă de a fi scrisă de un localnic, un folticenean care simțise îndemnul condeului de a așterne amintiri — fie personale, fie auzite, sau alte înfățișări locale. Neputând coordona câteva pasagii desordonate sau necitețe, le-am suprimat.

V. A. Forăscu — după cum spune d. Artur Gorovei care l-a citat și d-sa în „Monografia orașului Folticeni“, avea cultura vremurilor, iar slova ce i-a rămas în cartoanele „Muzeului Folticeniilor“ arată ocupațiunile sale cărturărești. La pag. 88 a lucrării d-lui Gorovei, ni se lămurește că V. A. Forăscu este nepot de fiică a lui Andrieș Bașotă — familie legată de întemeierea Folticeniilor, — născut la 1834, căsătorit la 23 Noembrie 1869 cu Ecaterina Razu.

Manuscrisul Vasile A. Forăscu

Familia Istrati e din jud. Bacău¹, răzăși din satul Șerbești. Gavril Istrati a avut patru copii, trei băieți: Ioan, Neculai, Mihalachi și o fată Veniamina care a stat la Mănăstirea Agapia. Ionică Istrati a avut șapte copii, doi băieți și cinci fete, printre care: Dr.² Istrati și Vasile Istrati, inginer. Gavril Istrati trimise băieții la școală, se mută pe urmă în Iași, și acolo pe fiecare l-a ținut până ce și-a făcut cariera lui. Ion Istrati, după ce a făcut școala, a intrat în slujbă la vornicia de Aprozi; N. Istrati a fost luat casier de Teodor Balș, proprietarul moșiei Flămânzeni, Mihalachi Istrati a fost luat în mitropolie de către metropolitul Veniamin Kostachi, după stăruința arhimandritului metropoliei și recomandația pisaltului dela Strana mare, iar sora lor fu dusă și călugărită sub numele de Veniamina la M-rea Agapia.

N. Istrati avea glas puternic, astfel că — după glasul băiatului, pisaltul Mitriță l-a recomandat Arhimandritului Teodorit (?) pentru ținerea isonului la strana dreaptă, și acesta a vorbit metropolitului Veniamin Kostachi. Trecut de 20 ani, Mihai fu făcut diacon și slujea numai când era vreo sărbătoare mare, altfel mitropolitul îl ținea numai pe lângă el — iar Nicolae Istrati,

1. „N. I. de viță boeriu moldovean“, scrie V. Gr. Popu, în cartea de mai multe ori citată.

2. Savantul chimist; d-l A. Gorovei informează că adunase material pentru biografia lui N. I. Ce s'o fi făcut cu acea documentație?

fiind inteligent și scriind bine, fu luat ca servitor¹, după stăruințele mitropolitului, de către hatmanul Todiraș Balș, care avea casă la Copou, în fața casei logofătului Costachi Sturza (astăzi școala fiilor de militari).

Nicolae era foarte frumos bărbat, avea acum vreo 25 ani și era bine văzut de Balș și soția sa, mai ales să se ocupe de toată gospodăria casei și a ogrăzii; el avea adaie jos, i se aduceau bucatele dela masă, având chiar un servitor al său. La nunta vornicului Iorgu Balș (?) cu Margioala Negri, Istrati a fost însărcinat cu cele trebuincioase, și a fost văzut de invitați când aprindea singur putina cu păcură, ca să facă iluminatie. Todiraș Balș avea o copilă de vreo 16 ani, căreia îi plăcea Istrati — și chiar lumea cea rea de gură spunea c'ar fi întreținut relații amoroase cu dânsa, măritată în urmă cu hatmanul Iordachi Lătescu (?). Părinții simțind această purtare semeață din partea lui Istrati, îndată l-a depărtat din casă, și el se retrase atunci la fratele său Meletie, devenit arhidiaconul Mitropoliei. Mitropolitul Veniamin mai întâiu a numit pe N. Istrati scriitor, pe urmă l-a înaintat până ce a devenit directorul Dicasteriului² Mitropoliei. Când Mitropolitul Veniamin, din cauza politicei, a opoziției crâncene ce făcea lui Vodă M. Sturza, s'a retras din Mitropolie și s'a așezat la Mănăstirea Slatina din jud. Suceava, atât Meletie cât și Nicolae³ au părăsit Mitropolia, ducându-se cu Mitropolitul la Slatina, pe la 48⁴, când veni holera în țară. Boierimea toată din Folticeni s'a retras la Slatina, unde a stat lunile Mai, Iunie, August și Septemvrie, până ce nu mai mureau în Folticeni oamenii de holeră; în acel timp ispravnic la Folticeni era aga Alecu Forăscu, nepot de văr primar al Mitropolitului Veniamin.

După moartea mitropolitului Veniamin, la anul 1846, îngropat lângă biserica cea mare din Mănăstire⁵, zidită de Alex.

1. Nu în accepția obișnuită a cuvântului.

2. Tribunal bisericesc, care se pronunța asupra divorșurilor.

3. A. Gorovei, în lucrarea citată, pag. 135: La M-rea Slatina era surgunit N. Istrati, mai târziu șeful separatiștilor din Moldova, dar cu care tinerii revoluționari nu erau în legătură, căci el era considerat ca spionu lui Mihail Sturza, și și-a ales M-rea Slatina, căci la acea mănăstire era egumen arhimandritul Meletie Istrati, fratele lui...

4. Eroarea lui V. A. Forăscu. Mitropolitul s'a retras la mănăstire în 1842. Dealtfel, mai departe, memorialistul afirmă că înaltul ierarh muri în 1846.

5. Actualmente, la Mitropolia Iașului.

Lăpușneanu, Meletie Istrati a fost numit egumen la mănăstire ; era foarte iubit atât de călugării care pe atunci se aflau în număr de vreo 70, cât și de toți locuitorii de prin satele aparținând mănăstirii, precum Mălinii cu toate cătunele, Rădășenii, Valea Sacă din Bucovina și altele. Asemenea el era un foarte bun prieten cu Aga Ion Cantacuzino, cu aga Alecu Forăscu, cu aga Al. Lazo, și iubit de toți acei ce-l cunoșteau. Până la anul 849 (?) N. Istrati a stat la mănăstire, la fratele său Meletie, iar la sfârșitul anului acela el s'a dus la Iași, s'a căsătorit cu fiica lui Ioan Ciudin, vechil la spătarul Mihalachi Cantacuzino-Paşcanu, și numită Sevastia.

După plecarea lui M. Sturza din domnie, în anul 1850 s'a supt pe tron neuitatul Grigorie Ghica Vodă, care a domnit până la 1857. După retragerea lui Ghica Vodă, s'a numit o căimăcănie și căimăcam a fost numit de poartă Todiriță Balș ; săvârșindu-se acesta din viață, căimăcam a fost numit Beizade N. Vogoride, ginerele logofătului K. Conachi. În vremea aceasta, Vodă Ghica lucra la Unirea Principatelor cu un domn străin ales din familiile suverane al Europei, și de pe atunci începuse a se forma partide în țară, unele care erau pentru Unirea Moldovei și a Valahiei cu domn străin, altele erau contra Unirii și cu domn pământean.

În timpul căimăcămii lui Vogoride, partidele ajunseser să formeze comitete prin județe și fiecare căuta a-și înmulți partizanii. Partidul Unionist se formează sub președinția logofătului Ștefan Catargiu, în Iași, iar N. Istrati devenise șeful separatiștilor din Moldova. N. Istrati, după ce s'a însurat, cumpăraseră moșia Rotopănești din jud. Suceava, în urma săvârșirii din viață a lui aga Alecu Lazo, atunci președintele tribunalului de Suceava. Moșia Rotopănești a aparținut totdeauna, până la N. Istrati, vechii familii boierești Lazo.

N. Istrati, acum în capul separatiștilor și mutat la țară, adunase pe toți separatiștii din județ pe lângă el. Dim. Lupu Botez, Alex. Ciure, Ghiorghe Ghitzescu, frații Scarlat și Teodor Romano, frații Raftivanu, Grigoriu și Lupul, frații Ciudin :

Ionică, Ștefan, Manolachi, Matei, Alexandru și Kostachi¹, etc. erau separatiști, iar ispravnicul numit după recomandăția lui Istrati a fost aga Iordachi Vârnav. În Iași Istrati avea mare influență pe lângă căimacam și miniștrii lui; consulul austriac Göbel era unul din cei mai buni prieteni ai lui, căci Austria era contra Unirii Principatelor. În Folticeni² agentul cel mai devotat al lui Istrati era doctorul Ion Diaconovici, consul austriac; el purta corespondența între consulul Göbel și Istrati, fiind mijlocitorul către Istrati al celor care voiau să aibă slujbe, să fie ajutați în afacerile lor de către guvernul de atunci. Trăgea foloase.

Sosise vremea alegerilor pentru ca țara să se pronunțe asupra celor ce o dureau și găsea de folos pentru ea; fiind alegerile foarte înrăurite, amestecul guvernului pe față, toți unioniștii după hotărîrea comitetului unionist executiv din Iași, n'au luat parte la vot, și atunci N. Istrati și Lupul Botez au fost aleși deputați. Comisiunea europeană a raportat însă cele petrecute, au prezentat miniștrilor respectivi ai țărilor lor protesturile tuturor ținuturilor și puterile au casat acele alegeri, ordonând a se face altele din nou. La noile alegeri, nici Istrati, nici Lupul Botez n'au mai fost aleși; în locul lor s'au ales vornicul Iorgu Vârnav Liteanu și vornicul Alecu Forăscu, iar la colegiul al doilea s'a ales Costachi Morțun; în oraș s'a ales Dimitrie Grigoriu Văsescu și la colegiul sătesc s'a ales Pavăl al Oanei din Rădășeni....

...Unioniștii nu mai puseseră interes la alegeri și N. Istrati izbutise e se alege³, dar el n'a luat parte la acea adunare;

1. Preotul paroh Teodoriu, dela Rădășeni, ne transmite o informație căpătată dela un bătrân cântăreț bisericesc din Rotopănești: N. I. plecase la drum către Constantinopol să ceară domnia, dar s'a întors din cale aflând alegerea lui Cuza. O redăm aici ca titlu de curiozitate.

Toți aceștia figurează, cu rangurile lor de boierie, în listele din „Monografia Folticeniilor” de A. Gorovei, Căminarii: Matei Ciudin, T. Romano Gh. Ghișescu; comisul Manolachi Ciudin; pietarii: Alex. și Costache Ciudin (Ciudinii sunt cumnații lui N. I.) Sardarul Alex. Ciure etc.

2. În Folticeni există până azi numele de „Strada Germană”, uliță începând cu biserica rom.-catolică, ocupată pe vremuri de o bogată colonie germană, explicând astfel existența unei agenții austriace.

3. N'a mai candidat la Iași, dar se alesese la Iași.

după alegerea lui Cuza ca Domn, și după dizolvarea camerei electorale, Istrati retrăgându-se la moșia Rotopănești, se ocupă cu agricultura, scrie mult și literatura era principala lui ocupație.

Istrati era un om foarte inteligent, cult și sociabil; se făcuse iubit de toți acei ce-l cunoșteau, iar unioniștii i-au rămas totdeauna dușmani, iar el până la sfârșitul vieții nu s'a mai pus în relații bune cu dânsii.

Cu toate acestea era foarte sever cu oamenii lui și aristocratul cel mai înăpoiă n'ar fi fost atât de mândru; așa de pildă, din cei care mergeau la dânsul, la Rotopănești, pe puțini îi poftea să șadă, pe cei mai mulți îi ținea în picioare; rareori când oprea pe cineva să stea la masă; partizanii soseau la țară, el le da povește, le da ordine și ei trebuiau să se întoarcă la oraș. Cicoana Bița, soția sa, niciodată nu se arăta în odaie când erau musafiri.

Ispravnicul, președintele tribunalului, toți erau la ordinele lui; poșta și telegraful erau la ordinele lui; toate depeșile se aflau controlate de dânsul, acele ce păreau suspecte, din partea unioniștilor, se opreau. De aceea și Unioniștii la urmă au făcut să fie poșta mai întâiu observată de dânsii, și numai ordinele curente se lăsau să treacă; tot ce era politic, toate scrisorile dela un separatist la altul se opreau și ardeau; poștele pe atunci le ținea aga Alecu Millo¹, mare unionist. E aici locul să spunem că înainte de alegerile pentru Divanul ad-hoc, tinerii Constantin Pleșescu², Dimitrie Stamati, Vasile Forescu, au fost însărcinați de comitet să întrerupă comunicația prin telegraf, astfel că în înțelegere cu tinerii din Piatra, Roman și Iași — peste o sută stâlpi telegrafici au fost tăiați noaptea, sârmele rupte; numai după alegerile generale comunicația a fost restabilită. S'au făcut multe cercetări ca să se dovedească cine au distrus telegraful, dar n'a fost cu puțință a descoperi făptuitorii.

În una din zile un amic al lui Istrati, Teodorică Reșcano s'a anonsat la Rotopănești, însă i se arătase drumul pe unde era să treacă. El trebuie să eviteze târgul și din șoseaua dela Spătărești pe la Valea³ ? trebuie să coboare la Rotopănești.

1. Fratele artistului Matei Millo.

2. Menționați și de N. Gane în „pagini răslețe“.

3. Drumul Bătei, Calea Mare.

Unioniștii având știință despre întâlnirea acestor separatiști șefi, au ținut calea deasupra satului Rădășeni și în adevăr au oprit pe Reșcano de a merge la Rotopănești, l-au întors înapoi spre Iași, iar tinerii Alecu Botez și Costache Forescu l-au întovărașit până la Poșta dela Cristești¹.

Istrati n'a călcat în târg tot timpul cât s'a lucrat pentru Unire, căci i s'a trimes răspuns că va fi maltratat în oraș îndată ce va fi văzut; el însă a sosit de câteva ori, noaptea, la comisul Lupul Botez, unde se întâlnea cu consulul austriac, Dr. Diaconovici, cu alegătorii lui Gh. Ghițescu, Todiriță Romano și Ștefan Ciudin.

Istrati a făcut mult pentru locuitorii din Rotopănești și Mihăiești; astfel, cea dintâi școală bine zidită de el a fost în acel sat, încă la anul 1853; pe când abia se vorbea ca să se facă școală prin alte sate, băieții și fetele din sat au jucat de mai multe ori; mulți băieți din sat au ieșit pe urmă foarte buni funcționari, ocupând și astăzi funcțiuni în Folticeni.

El a zidit în anul 1856 cu cheltuiala lui o biserică, „Schimbarea la față“, a dat acelaș patron bisericii zidită de dânsul ca și acel al mănăstirii Slatina.

Istrati a avut doi fii, Titus și ?² acest de al doilea a murit la vârsta de 16 ani de boală de piept, pentru vârsta lui el crescuse și se dezvoltase foarte mult. Titus a făcut studiile la Paris, luă licența, a fost judecător la Tribunalul de Suceava, în urmă președinte la Tribunalul de Roman, s'a căsătorit cu Natalia, născută Bastaki.

La eșirea lui din Dicasterie ca director, rămăsese acolo locțiitor de mitropolit, arhimandritul Teodorit Gonciu, dar odată ce a fost ales mitropolit Meletie Dimitrescu Lefter, episcopul de Roman, și Teodorit s'a retras în Folticeni lângă familia sa.

La plecarea lui Istrati din Mitropolie și a arhimandritului Teodorit, tot ce a fost mai însemnat în Mitropolie s'au luat de dumnealor. Nu se poate ști dacă acele odoare și lucruri le-au fost dăruite sau nu, se știe însă că tablourile din Mitropolie, biblioteca, ornicul și bastonul mitropolitului Iacob — venit la Iași ca mitropolit după luarea Bucovinei unde era episcop de Ră-

1. Pe valea Moldovei, spre Pașcani.

2. Didî, după mărturia lui A. Gorovei.

dăuți — și alte lucruri au fost aduse la Rotopănești și păreții erau toți acoperiți cu tablourile¹ din Mitropolie. Arhimandritul Teodorit a luat ornicul pe care l-a dăruit generalului rus Ostensaken și care ornic astăzi se află în tresoreria dela Petersburg; bastonul a fost cumpărat la mezat de către d. V. Foreescu², și care baston lucrat cu multă artă a fost dăruit de d. Foreescu d-lui general Scarlat Skeletti cu scrisoarea în original a arhimandritului Teodorit către fratele său Neculai Gonciu³.

În urma încetării din viață a lui N. Istrati, doamna Bița Istrati a dăruit cea mai mare parte din tablouri defunctului Mihail Kogălniceanu, în total 98 bucăți, iar parte din cărțile aflate în lăzi le-a luat d. Dimitrie Sturdza, alegând din ele ce-au fost mai interesant.

N. Istrati era frumos bărbat și avusese aventuri amoroase, care i-au sdruncinat mult viața. La urmă o boală primejdioasă s'a declarat, și o fistulă se făcuse, așa că medicii chemați la căutarea bolnavului au declarat boala incurabilă și foarte primejdioasă. În adevăr, după vreo trei luni de suferință Istrati s'a săvârșit din viață, la moșia sa, înconjurat de întreaga lui familie.

D-l Alex. Holban⁴ a fost un timp secretar intim a lui Istrati; d-sea trebuie să posede multe din poeziile și cântecele lui Istrati.

Pe când se pregătea să se aleagă la Huși un episcop în locul vlădicăi Sofronie Miclescu, care fu ales mitropolit în Iași după moartea lui Meletie Dimitrescu Lefter, arhimandritul Meletie Istrati, egumen la Slatina, ar fi dorit să fie el episcop la Huși, însă nu avea nădejdea de a fi ales de boerii divaniști, căci mulți alți arhierei aveau dreptul de a fi aleși. La plecarea lui din Iași, aga Foreescu a dat un banchet mare la care luă parte postelnicul lăncușor Canta, Alecu Botez Drăgușanu⁵ și alți prieteni ai lui, urându-i drum bun și noroc de a fi făcut arhiereu și ales la Huși. El a plecat, întovărășit până la marginea ținutului de multă boierime din Folticeni. Mitropolitul Sofronie, fie

1. A. Gorovei afirmă: „Cam ce tablouri puteau fi la Mitropolie?”

2. Autorul manuscrisului.

3. N. Gonciu, Sărdar. (A. Gorovei).

4. Alex. Holban: fiul vechilului marchizei de Bedmar, la Baia, secretarul intim al lui N. I.).

5. Alecu Botez Drăgușanu, proprietarul moșiei Fântâna-Mare, în apropierea Folticeniilor.

pentru dragostea ce avea pentru Meletie, fie în suvenirul mitropolitului Veniamin Kostaki, l-a făcut vlădică, și Divanul l-a ales episcop la Huși, spre marea bucurie a Hușenilor, și în adevăr puțini călugări erau atât de iubiți ca Meletie Istrati. El a stat multă vreme episcop la Huși, însă niște friguri tifoide i-au pricinuit moartea și în biserica Episcopiei astăzi este mormântul lui.

Nu-i simplă întâmplare că Nicola Istrati, luptător pentru cultura poporului, ctitor de biserici și întemeietor de școli, să-și fi desfășurat activitatea peste domnescul ținut al Băiei, în glia căruia s'a veșnicit într-o odihnă. Este prima din verigile de aur ale prețiosului lanț cu care ținutul întreg se poate — cu drept cuvânt — lăuda c'a contribuit darnic la așezările culturii naționale. Uitarea ce-a fost plată strădaniei pentru carte și dragostei pentru popor a acestui precursor, nu-i scade nimic din harurile ființei sale. Cărturar excepțional pentru epoca sa, un rafinat al satisfacțiilor intelectuale, marele postelnic Istrati trebuie scos dintr'o nedreaptă uitare, și nădăjduim că se vor găsi condeie recunoscătoare acestui moldovean din tagma gânditorilor de rasă, omul care voise să facă din moșia sa un centru de cultură națională. A iubit Moldova, neamul și graiul strămoșesc, cu patima adevăraților înfăptuitori.

Statuia dela Rotopăneștii lui Istrati, ochii de piatră care vor să plângă, fie imboldul pornit din trecut spre mai bine, penscoaterea din uitarea vitregă a valorilor noastre culturale.

AUREL GEORGE STINO

STRĂMOȘII ARIENI

Din văgăuna Soarelui-Răsare
De unde-atâtea neamuri au roit,
Strămoșii noștri singuri au răzbit
Metamorfozele crepusculare.

Ca unda fluviului nepotolit,
Talazul cutropirii legendare
Purta năvalnic prunduri de popoare
Și avântatul veacurilor mit.

Saturn și — Apolon, — zeul cel cuminte
Și cu prea blândul Svasticei părinte, —
Deschis-au vadul mândrului puhoi,

Iar din Carpați și vitejeasca Troie,
A fost adus din vrerile lui Joe
In crugul Romei, — matcă de eroi.

SATURN PE MUNTELE OMU

Memoriei lui N. Densușianu

Din cremene răsare taciturn,
Cu fața lată, părul răsvrătit,
Intunecat și gânditor Saturn
Precum străbunii noștri l-au cioplit.

Pe culmea creștelor, ca dintr'un turn,
Prin negură privește 'n răsărit
La preistoricul alai nocturn
Când ceruri și pământ s'au înfrățit.

De-atunci pe coama naltelor țării
Trecut-au mii de ani, și alte mii
Vor luneca mereu înspre Apus ;

Ci el, Titanul mitului păgân,
Rămâne stâncă, peste lumi stăpân, ---
Mai sus de nori, de veacuri mai presus.

GH. A. CUZA

FABRICI DE CHIBRITURI IN MOLDOVA !

Cremenea și amnarul de scăpărat urmează unor epoci mult mai vechi, acelor vremuri când pentru aprinderea focului, se frecau una de alta, două pietre tari producătoare de scântei. Ori aprinderea focului, se confundă cu primii pași către civilizație ai omului abia ieșit din sălbăticie.

Frate cu amnarul de scăpărat contemporan deci al acestuia se găsea colțul de fier cu care se răcăia, se scurma pământul cultivabil, identificat strămoș al plugului de astăzi. Această eră de civilizație, străbate în timp și spațiu cea mai importantă fază în evoluția universală, cea a fierului, cu care s'au pornit începuturile vremurilor de acum.

Însă în ciuda atâtor mii și mii de ani, care s'au scurs în negura vremurilor, cremenea și amnarul nu au dispărut cu totul din uz, nici până în zilele noastre ; chiar scăpărarea scântei cu pietre, fără de ajutorul fierului, a rămas încă singurul mijloc de aprinderea focului în multe părți ale pământului. Nu mai vorbim de aprinderea focului, a luleii, ciubucului sau a țigării cu iască aprinsă, obișnuință atât de întâlnită în satele noastre izolate și la singuraticii păstori munteni sau ai stepelor, care și acum prețuesc prea puțin folosirea chibriturilor chimice.

Ce mai era și cu iasca nestinsă bine, strânsă cu grabă ! Nu arare ori buzunările pantalonilor sau chimirul lua toc, iar cel cu păcatul sărea ars de afurisita de iască aprinsă.

Dela o vreme și iasca se demodează, urmându-și folosința mai departe în lumea cătunelor, a pădurilor și a păstorilor. Iasca, aparent dispărută e înlocuită cu fitulul galben portocaliu,

vândut cu metrul, sau cu jurubița, drept tovarăș al amnarului și al cremenii scăpărătoare de scânteii.

„În *Bucureștii* de acum o sută de ani, scăpărătorile și tutunul se cumpărau dela Obor, adunătura mărunțului negoț al Valahiei. Acolo, arnăuții cereau iască și amnare, jidovii caegii (tăetori de tutun), tăiau tutunul fin, cataif, în fața mușteriiilor, cu cuțite speciale ori cu mașini de mână (havane) ¹.

La Iași în aceeaș vreme, accesoriile de fumat se aflau de vânzare în tutungeriile armenilor *Ingé Rober*, *Melidon Melidonovici*, la *Bogusz*, în dughenile cu boltă ale lui *Hagi Hristodor Adamachi Grecul*, în „bazarlâcul“ din fața *Trei Sfetitelor*, și în târgul de jos.

Între tutungeriile vestite pe la 1872, găsim și pe acea a lui *Ioan Creangă*, din *Str. Băncii*, care a revenit mai în urmă fratelui său *Zacheu*; pe lângă tutun și abecedare, se mai găseau de vânzare în acea veche dughiană scăpărători de tot felul.

Prin anul 1831, ilustrul meu înaintaș dela Academia de agricultură *Grand-Jouan*, *Rennes* din *Bretagne*, doctorul *Charles Sauria* (promoția 1847), chimist, medic, agronom și debitant de tutun, inventează chibriturile fosforice. La 1831 *Sauria*, era elev la colegiul din *Dôle*, în apropiere de *St. Mulo*; în decursul experiențelor sale din laboratorul de chimie al școalei, el adaugă la pasta ignifugă cunoscută până atunci fosforul, reușind să dea la iveală una din cele mai de seamă descoperiri ale secolului al XIX. Invenția tânărului *Sauria* a fost exploatată la *Darmstadt* și *Viena*, primul fabricant de chibrituri fosforice, fiind cunoscut germanul *Kammerer*.

Iar acum, după ce am amintit fugar de epoca antemergătoare descoperirii chibriturilor și despre inventatorul lor, să revenim la *Moldova* noastră, a ne informa asupra celor mai vechi documente găsite, în care se vorbește de câteva propuneri și privilegii domnești, în legătură cu proiectarea unei industrii a chibriturilor, la vreo 15 ani după descoperirea lor.

Mai dăinuesc încă pe coastele bătrânului Iași, unele ccturi întortochiate, care cu tot ce poartă în povară, patinate de vreme,

1. Radu Curelescu, Almanahul Odesei.

ne amintesc supraviețuirea unor curioase aglomerări urbanistice sau ruinate așezări singuratice, unele și altele încremenite în fața uluitoarelor modernizări din vecinătate.

Acele vechituri amestecate, croite în desordine și strâmtoare pe hudițe înguste, terasate costis pe râpi și pripoare, an de an apar tot mai expuse târnăcopului, fiind vorba de niște vestigii bizare, aparținând altor veacuri iremediabil apuse.

Iașul de acum și de altă dată, târgul de scaun al Moldovei, în ciuda desnaționalizării sale vremelnice, își mai păstrează câte ceva din aerul de odinioară, din vremea când era capitală de țară. Pe atunci, în afară de așezările de reședință își avea industria, meșteșugăria și un comerț propriu al său, despre care în „Marele Dicționar Universal P. Larousse” (1860), găsim scrise următoarele informații :

„*Iassy*, vechiul *Iassorum Municipium*, are șosele mai bune decât în Valahia, care-l pun în comunicație cu statele mărginașe. Aproape toate puterile europene au Consuli în Iassy care are un comerț important, exportând vinuri, cânepă, grâu, piei, ceară, miere, său etc. Dar mai tot comerțul și industria sunt în mâinile evreilor, care se fac indispensabili celor bogați, răsbătând în toate casele. Condicele lor de comerț ar putea descoperi multe taine !

Sâmbăta, zi în care evreii nu fac nici un negoț, cel ce nu va fi luat precațiuni în ajun, are riscul de a fi lipsit de lucrurile cele mai trebuitoare vieții”.

Pe la jumătatea veacului XIX mai toate ocupațiile negustorești și industriale din Iași, trec succesiv în mâinile jidovilor, altele supuse pieirii prin concurența neloială a acestor uzurpatori de tradiții vechi. Sminteala aceasta de tristă memorie, a produs o inevitabilă nenorocire națională cu urmări neașteptat de dureroase, ce prind a lua sfârșit abia în aceste zile de veac nou.

Pripășiți din Galiția și de prin alte părți ale Apusului, s'a recunoscut breaslă a jidovilor pe vremea lui Vodă Ilieș (1620-1622), constituiți apoi în comunități în epoca lui Grigore Ghica decapitat la Iași în 1777 ; inundă târgurile Moldovei în timpul domniei lui Ioniță Sandu Sturza, iar mai în masă sub Mihai Sturza Voevod (1834-1848).

Această introducere la subiect, nu are nicio legătură cu

problema jidovească în Moldova. Am ținut numai să reamintesc onoraților cititori, că negoțul și industria țării de acum o sută de ani erau acaparate de jidani, armeni, greci și alte seminișii străine de acel pământ românesc, apărat cu o legendară vitejie și credință în lege de marele Ștefan Voevod, atlet al lui Cristos.

Cât privește amintitele așezări de odinioară din care mai dăinuesc și astăzi hudițe înguste cu îngrămădeală și sărăcie, bojdeuce de modă veche și case mari pustiite de vreme și indiferență vrășmașă, acestea sunt doar o slabă imagine a atmosferei din alt veac, în care s'au pus la cale odată începuturile industriei chibriturilor din bătrânul târg al Iașilor.

Diversi fabricanți și negustori de noutăți au pus în circulație dela 1832 încoace, nenumărate feluri de chibrituri germane, englezești, austriace, suedeze apoi chibrituri „igienice sau de siguranță” și mai în urmă chibrituri „neutre” la care, fosforul alb a fost înlocuit cu fosforul roșu, care nu e atât de otrăvitor, în acelaș timp mai puțin inflamabil.

În țara noastră, până acum vreo 60 ani, chibriturile se importau din Austria, unde în anul 1833, au luat ființă primele fabrici de chibrituri din Europa.

+ + +

Prin anul 1920, datorită neuitatului meu prieten D-rul C. P. R., cu care mă aflam într'o seară burnițoasă de Octombrie, pare-mi-se în ajunul Cuvioasei Paraschiva, când valuri de credincioși din întreaga Moldovă și Basarabie vin să se închine la raela sfintei făcătoare de minuni, în forfota mulțimii îmbulzită, în largul străzii mari și în curtea încăpătoare a Mitropoliei, în amestecul celui popor de toată mâna, am cunoscut pe regretatul Traian Ichim, pe atunci paleograf la arhivele Statului din Iași.

Dela Mitropolie, am pornit la Mavropol spre hală, unde câte-și trei am cinstit câte un pahar de vin rubiniu dela via grecilor din Piscul Socolei.

Eu ieșan mai nou, ei născuți, crescuți în primul târg al Moldovei, ne-am luat în vorbă de Iașul de odinioară cu prefacerile sale, care în urma bejeniei refugiaților din 1916—1918, spuneau ei, târgul nu mai era de recunoscut. Tot depănând în lămplări și fapte aparținând vremurilor de altă dată, Traian

Ichim aflând că sunt funcționar la Regie, îmi spuse: „Văd că te interesează trecutul târgului nostru, să vii mata pe la mine pe la arhivă, să-ți arăt niște documante în legătură cu fabricarea tutunului și a chibriturilor în Iași. Le-am găsit în niște dosare vechi de ale eforiei municipiului, aparținând vremii lui Mihalache Sturza Vodă. Dacă-ți vor părea interesante, te pui binișor și-ți scoți copii“.

Invitația acelui om de treabă, a fost primul meu imbold de a cerceta trecutul profesiei pe care o îmbrățișam și căreia în răstimp i-am desgropat multe pagini vechi, înmormântate odată cu vremea în care au trăit.

Deși Moldova, prin tributul anual pe care-l plătea „*Porții Suzerane*“, nu era tocmai o țară independentă, tendințele de civilizație apuseană, nu găseau opreliște la hotarele sale politice. Burghezia târgurilor, mai puțin a satelor, era la curent cu ultimele noutăți ale Apusului. Așa deci, nu putea rămâne o taină, chiar fabricația chibriturilor, inventate cu câțiva ani mai înainte de aceste întâmplări, de *Ch. Sauria*, medic și agronom francez.

Pe la 1864, poate și mai devreme, se ivesc persoane doritoare de a fabrica chibriturile în Iași, cu socotința de a nu se mai importa acest articol din străinătate.

Între hârtiile găsite la Arhivele Statului din Iași, în dosarele vremii de atunci, înfățișăm onorațiilor cititori următoarele zăpise domnești, cereri de concesiune cât și acțiuni protestatoare în legătură cu fabricația chibriturilor chimice în Moldova pe la jumătatea veacului al XIX :

„*Cu mila lui Dumnezeu Noi Mihail Grigore Sturza Voevod Domn Țării Moldovei*

„Luând aminte la cererea ce D-lui Spițărul Carol Tornborg, prin jalba din 21 Ghenar anul următor 1846, au făcut cătră noi de a să încuviința un privilegiu de zece ani, pentru a înființa aice în țară o *fabrică de chibrituri himice*.

„Prin acest al nostru Domnesc Hrisov, dăm voie d-sale Tornborg, a deschide asămine fabrică cu îndatorire a o înființa afară de oraș și a fi slobodă importația de asămine chibrituri. Tot odată îi dăm și dritul cerut ca în curs de zăce ani, numai d-lui să aibă voie a face așa chibrituri aice în Prințipat, nefiind slobod în această vreme a să mai înființa altă asămine fabrică.

„S'au scris Hrisovul acesta la Scaunul Domniei Noastre în oraşul Iaşi, în anul 13 a Domniei Noastre la Moldavia”.

Mihail Sturza Voevod

anul 1836 Decembrie 30

Do. 271

Vel Vist procitoh

D. D. Negreţi Aga

Şeful Secţiei III

No. 56 (L. P. g.)

A. Sorocianu Spatar

Nu întârzie însă ivirea unor alţi amatori, doritori de a fabrica chibrituri în Moldova. Citez din aceleaşi isvoare *jalba d-sale Franţ Zatloca şi Moritz Calman din 21 Ghenar către Departamentul din lăuntru.*

„Gios iscăliţii întru încredinţare de părintească îngrijire ci păstrează înalta ocârmuire pentru binile şi folosul patriei, luăm îndemn a supune la chibzuire cinstitului sfat, întreprinderea ce suntem în plecare a face în priinţa folosului public prin fabricuire himicească a chibriturilor de tot soiul după următoarele motive :

1. „Prin silinţa şi siguranţa ci hotărâm a urma întru asămine, nădăjduim a răspunde cu înghiezăşuire, la doritul scopos de o înoire plăcută încât îndestulare cu ori de cari soiuri de chibrituri să răspundă obşteiei fără nici o piedică.

2. „Prin fabricarea chibriturilor, după vreme urmează a să pune în mişcare lucrarea materialului ce până acum n'au dat nici un folos public.

3. „Prin misăria de faţă, parte din lăcuiitorii ţării vor găsi mijloace închiezăşuitoare schivernisărilor şi prin urmare a se face şi însuşi ei modul fabricei unor asămine.

4. „Prin înfiinţarea fabricei, folosul de obşteie va păşi dintru unul între altele şi atunce mai cu nadensul, când lăcuiitorii ţării nu va mai ave trebuinţă a trimite banii săi prin ţări străine spre cumpărarea acestora materialuri şi,

5. „Prin o introducere atât de folositoare pentru patrie şi popor dorind a ni face îndemnători sârguinţelor şi altor asămine slatornicire privitoare cătră folosul şi podoaba ţării, îndrăznim a cere să ni se prozvălească tipărirea pi pacheturile subţ care vor sta materialele de vânzare, însuşi marca ţării, ca când acest negoţ ar lua un izvor de o mai întinsă circulaţie pără şi pîste

marginile țării să poată sluji de unor prințipate în privirea dar că supt o oblăduire atât de înaltă, nu s'au scapat din vedere ori și care măsuri aducătoare de folos și înfrumusețare patriei, noi către cele mai sus zisă luăm îndrăzneală a cere încuviințare punerii în lucrare a acestii fabrice cu privileghiu di statornică urmare pe 20 de ani, în care vreme, nimene altul să fie pozvolit a fabricui, când a noastră silință, vor fi obiectul de închi-zășluire folosurilor patriei, pentru care și rămâind în așteptarea înaltului sfat ocârmuitor".

ss) *Franț Zatloca, Moriț Calman*

Pe această jalbă nu se află nicio apostilă, fapt care explică dela sine că nu a fost luată în seamă, deși propunerea acestor doi, unul probabil Slovac sau Ceh, iar altul Jidan, este dectul de insinuoasă și ademenitoare.

Spițarul *Karol Tornborg* prinzând de veste despre oferta de mai sus prin care se intenționa prăbușirea unei afaceri „*imaginare*“, fiind în posesia privilegiului domnesc, nu întârzie a se plânge către *Cinstita Eforie a Orașului Eșii*, introducând următoarea jalebă, înregistrată la No. 227.

„Lăturalnic m'am înștiințat că oricineva ar fi voit a întreprinde facire lemnelor de fosfor (adică chibrituri). Eu având însă acestu privileghiu hărăzit de Prea Înălțatul Domn, pe vreme de 10 ani, drept aceasta rogu pe Cinstita Eforie, ca să binevoiască a nu să slobozi o asemenea voie celui ce voește a întreprinde o asămine făptuire, spre a ni să pricinui zădarnice cheltueli“.

1847 Mart 2
Eșii

ss) K. Tornborg

Rezoluție : 1847 Mart 6

„Să se raportuiască Departmentului despre aceasta în cuprindere ca Eforia văzând hrisovul alăturat, au închet întru a face socotință asupra poroncii Domniei Voastre pentru ahotnicul ce vroește a se face această antrepriză“.

ss) Ralet

Jidanul Moriț Calman nu se dă bătut, face altă jalbă, de data aceasta chiar Înălțimii Sale Domnului; era în vremea când

Moldova era gospodărită de *Mihail Grigore Sturza Voevod*, care cam oblăduia cu fapta seminția lui *Moriț Calman*.

Totuși, hrisovul dat lui *Tornberg*, rămâne neclintit și bănuim aceasta din două motive :

Pe jaloaba ce au dat Prea Înălțatului Domn, jidovul *Moriț Calman* nu se află nicio rezoluție, în al doilea rând spiritul întreprinzător a lui *Tornborg*, nu se putea solda decât cu zero, având în fața noastră un jidov amator de ghișefturi și un aventurier din lumea largă, pe care îl vom înfățișa onorațiilor cititori așa cum a fost cunoscut de contemporanii săi.

Iată și jalba lui *Moriț Calman*, către Prea Înălțatul Domn, purtând data de 13 Mai 1847 :

„Intre cei ce vroesc pe cât măcar li-i puțința a lucra în folosul aceștii țări, *sunt și eu* cu dorința totodată de a mă arăta vrednic în openia publicului și cu priință pentru el, viu înaintea Înălțimei Voastre cu în ce de ispravă în care să poată învrednici Inalta Voastră îngăduință.

„Prea Înălțate Doamne, în toate țările înființarea unei fabrici în orice ram de industrie și altile este remunerată cel puțin cu un privilegiu de mai mulți sau mai puțini ani. Eu însă în razământul unii asămîne urmări din parte unor astfel de țări, socotind că și în Moldova care urmează din prințip în toate cele bune țărilor vecine, m'am îndemnat a mă înfățișa înaintea Înălțimii Voastre, îmbrățișitorul mijloacelor de înfloriri și cu măr-ginire a vă ruga numai ca să binevoiți a'mi încredința înființare unii fabrici de fosfor și chibrituri, care să va face după o invenție nouă, lucrându'să în ea materialul cel până acum lepădat, adică ciolanele de tot feliul di animale ce se vor cum-păra de pe la lăcuiitorii țării încât odată cu înființarea zisăi fabrici, spre lauda Moldovei, și locuiitorii vor putea căpăta înlesnire la traiul lor prin adunarea și vinderea unui material ne-băgat până acum în seamă, pentru care și cred în Înălțimea Voastră, mai vârtos veți fi în favorul meu și nu veți pregeta a-mi încuviința supusa me cerere și cu toate că este dat un privilegiu spre un asămîne sfârșit însă până acum stă în nelu-crare din pricină că fabrica ce au voit a să înființa nu au fost bazată pe sistemul adoptatisit de mine, care odată cu lesnicioasa fabricare a fosforului și chibriturilor, mă îngăduie a le da spre consumare cu îngiosit preț.

ss) *Moriț Calman*

După cum se vede, propunerea a rămas fără de urmare și dovada cea mai concludentă că nici unul din acești „*doritori ai binelui Moldovei*“, nu prezentau vreun interes o avem în faptul că prima fabrică de chibrituri în Iași, a luat ființă abia în anul 1878.

Acum să vedem cine era *Spîterul Karol Tornborg*, primul concesionar pentru fabricarea chibriturilor chimice.

În lucrarea „*Centenarul Farmaciei Centrale din Iași*“ (1827—1927), datorită d-lor *C. Werner* și *N. A. Bogdan*, găsim publicate următoarele însemnări despre *Karol Tornborg*:

„În prima jumătate a anului 1831, un provizor farmacist german, care venise în Iași, probabil cu diferite oști de ocupație a Principatului, anume *Karol Tornborg*, ceru învoire dela Administrația Vițe Presedintelui Divanului Moldovei, ce era ocupată de oștile generalului rusesc *Kisseleff*, să deschidă o farmacie liberă pe seama sa.

Medicii și unii farmaciști locali opunându-se cererii lui *Tornborg*, cazul ajunsese la aprecierea însuși a *Președintelui Kisseleff*, care, în ultim resort, hotărăște să i se permită înființarea unei farmacii proprii, însă numai când se va elibera cu totul de serviciul său militar.

„La 1832 Martie 31, Epitropia Doftorilor din Iași, dă un hrisov, prin care se învoiește deschiderea *Spîteriei*, sus zisului, care o instalează îndată în Ulița-Mare, și-i pune firma „*La Steaua Polară*“.

„La 1854 Februar 10, prin mezat de bunăvoie, farmacia aceasta trece asupra altui farmacist *Gustav Schiller*, iar mai în urmă a fost cumpărată de dr. *A. Răteanu*.

„Farmacistul *Karol Tornborg*, după amintirile mai multor contemporani era un tip original, îndrăzneț, *inventiv* și chiar... poet în ceasurile sale pierdute. În așa împrejurări, la vreun an și ceva după ce-și vându farmacia, *nereușindu-i anumite întreprinderi*, ceru o nouă concesiune de farmacie dela Domnitorul Grigore Alex. Ghica, în anul 1855, motivându-și cererea „spre a putea întâmpina zilnicele cheltueli a grelei sale familii, pentru a cărei interes, zicea el, a fost silit a vinde dreptul precedentei sale farmacii și a petrece câțva timp în străinătăți“.

„Mai sigur lucru era, că el căutase să-și pună în valoare

în străinătate o invenție a sa proprie, numită „*Chilimbarul negru*“, un fel de celuloid din care se puteau fabrica diferite obiecte pentru fumători și toaletă; dar el nu reuși să înjghebe capitalul de care avea nevoie pentru o exploatare mai rentabilă, așa că în scurt timp perdu și ceea ce avea prins din vânzarea primei lui farmacii.

„Cu toată opunerea și de astădată a mai multor farmaciști, reușește să obție dela Domnitorul *Gr. Ghica*, o nouă concesiune, instalându-și spițeria pe strada *Podul-Vechiu*, aproape de *Târgul Cucului* (astăzi str. *Costache Negri*) cu firma „*La Esculap*“.

În învoirea ce i se acordă de *Ghica-Vodă*, se face mențiunea că „*această concesiune să nu servească de exemplu în viitor!*...“

„N'a ținut însă această spițerie *Tornborg* decât până la 1860, când, prin mezat a trecut în proprietatea farmacistului *Bernard Zfass* diplomat dela *München*“.

În ale sale „*Amintiri din Copilărie*“, *Radu Rosetti*, nepotul generosului domnitor *Grigore Al. Ghica*, ne povestește unele amănunte mai interesante, despre fabricantul nostru de chibrituri...

„După războiul dela 1828—1829, se stabilise în Iași, un tânăr farmacist al armatei rusești, suedez din *Finlanda*, numit *Tornborg*, deschisese în Iași o farmacie care nu întârziase să devie cea mai bună și cea mai cercetată din oraș.

Se căsătorise cu fiica unui neamț, om de treabă și cu stare, așezat în Moldova de ani îndelungați. *Tornborg* era foarte deștept și se bucura de o cultură destul de frumoasă. A făcut cunoștință cu tata și cu moșii mei la întoarcerea din străinătate. Nu trecu însă mult și ei constatară că Suedezul era un craiu fără scrupul, care mânca cu lingura averea lui și a nevestei și-i exploata pe cât putea. Împotriva acestei exploatare au știut să se păzească și el nu a mai avut dela ei decât foloasele ce voiau să i le dea, mai cu seamă produse de tot soiul dela țară, dar de aceea făceau haz de el, căci era plin de duh și de „*entrain*“ îi dădură bucuros din bogatul lor prisos. Călătoriile la *Bohotin*, erau pentru *Tornborg*, atât de folositoare încât moșii mei mi-au povestit că i s'a întâmplat în repetate rânduri, să străbată de două ori în 24 de ceasuri distanța Iași-Bohotin și înapoi, adică de patru ori, patruzeci și șase de km., peste tot 184 km.

Dar cea mai mare parte a traiului zilnic a lui *Tornborg* era astfel asigurat.

Pe lângă că tot ce câștiga trecea în chefură, apoi începuse să neglijeze farmacia și avea neconținute fricțiuni cu serviciul sanitar, deși acesta pe acea vreme, numai sever nu era. I s'a închis de repetate ori farmacia. Se adresa tatei și moșilor mei pentru a obține deschiderea ei, dar ei erau la cușite cu *Mihatu Sturza* și intervențiile lor, în special, acele ale tatei, erau totdeauna făcute în termeni cât se poate de irespectoși pentru autoritate, ceea ce producea un efect contrar celui dorit de *Tornborg*. Mizeria era de pe atunci în casa lui. A dus-o el câțiva ani cum a dus-o, până când, prin a șasea decadă a veacului, succesele lui *Braum* cu *Tom Pouce* și *Jenny Lind*, îi dădură ideea să-i imiteze. Soția îi hărăzise un băiat și trei fete; băiatul era cu desăvârșire idiot, cele două fete mai mari slute, cea mică drăguță. Hotărî să dea o instrucțiune muzicală celor două fete mai mari (a treia era din cale afară de mică) și odată această instrucțiune muzicală terminată, să plece cu ele în Europa și America, să dea concerte și să câștige milioane.

În cel dintâi oraș unde ajunsese, făcu niște afișe mari în care se anunța sosirea acelei minuni a minunilor, vestitele privighetori suedeze, care aveau să dea un concert în cutare seară. Anunțul apărea și în jurnale, iar lumea cumpăra bilete. Dar la vederea celor două slutenii și la auzul glasurilor lor miorlăitoare, jură că nu le va auzi a doua oară. Ceia ce nu a împiedicat pe *Tornborg* să facă înconjurul Europei. Vă închipuiți că a rămas sechestrat în nenumărate oteluri, că i s'a reținut bagajul dar spiritul lui inventiv, cu tot insuccesul ce-l aveau bietele fete, a găsit chip să meargă până la Madrid și să se întoarcă înapoi în Iași.

Numai în America nu a izbutit să meargă, ceia ce îl făcea să zică, că numai egoismului prietenilor care nu au consimțit să-l împrumute cu puținele mii de franci necesare pentru a-și plăti călătoria peste ocean îi datorește faptul că a rămas sărac la bătrânețe. Nu știu cum a dus-o dela întoarcerea lui în țară din acea călătorie artistică și până în toamna anului 1866, dar într-o bună dimineață de Octombrie, în toamna aceea tata s'a trezit cu dânsul și cu toată familia la Căiuș cerându-i hrană și adăpost pentru iarnă, căci altfel nu-i rămâne decât să se în-

puște sub ochii lui. Și tata i-a dat o cameră mare, peste drum de curte într'o casă a lui și l-a primit la masa noastră cu soția și fetele“.

Acesta a fost *Tornborg*, suedezul amator să ne fericească Moldova, cu o fabrică de chibrituri chimice, prin anii 1856-1857.

+ + +

Prima fabrică de chibrituri în Moldova a luat ființă în Iași la *Trei Fântâni-Bucium* în 1878, din inițiativă particulară ca și fabrica dela *Filaret*, fondată în anul 1879 la București.

În 1886 deci cu un an mai înainte de introducerea monopolului chibriturilor, erau în țară trei fabrici de chibrituri: cea dela *Filaret*, *Cotroceni* și *Buciumi (Iași)*, cum și o fabrică de bețe de chibrituri la *Piatra Neamț*. Aceste fabrici luptau cu mari greutate, datorită concurenței chibriturilor străine, din care cauză, această industrie nu putuse să ia o dezvoltare destul de mare încât să poată produce chibriturile necesare întregii consumațiuni a țării.

Prin înființarea monopolului chibriturilor (31 Mai 1887), statul a răscumpărat fabricile de chibrituri atunci în ființă, între care și fabrica dela *Buciumi (Iași)* a lui *S. Goldenthal* cât și acea de bețe dela *Piatra Neamț*, a lui *M. Segaller*, prima cu 95000 lei iar cea de a doua cu 20000 lei.

Paralel cu introducerea chibriturilor în Moldova amnarul și fitilul nu au dispărut cu totul din uz. Din contra aceste accesorii de scăpărat au evoluat cu timpul, cremenea fiind înlocuită cu amorse, iar fitilul îmbibat în benzină alimentată dintr'un mic rezervor, a devenit mai ușor inflamabil.

Abia cu începutul acestui secol încep să dispară din vânzare chibriturile fosforice, obișnuit ambalate în cutii rotunde, confecționate din carton moale cu pereți de glaspapir purtând chipul M. S. Regelui Carol I, cu un Dorobanț pe unul din capace. Se vindeau cu 5 bani de aramă, tocul, care avea exact o sută de bețe.

Prezența fosforului în fabricarea chibriturilor dădea naștere la accidente de otrăvire și incendii din cauza proprietăților acestui corp otrăvitor și ușor inflamabil. Sinuciderile sau tentativele de sinucidere din motive sentimentale datorite fosforului chibriturilor erau foarte frecvente.

Prin disolvarea unui număr de bețe în apă se obținea otrava foarte apreciată de îndrăgostiții din a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Chibriturile fosforice au trăit odată cu romantismul și au sfârșit cu veacul tânguilor amoroase.

Însăși întrebuițarea acelor chibrituri, era plină de pitoresc. Când prin frecare se tocea nisipul încleiat de pe tocul de carton, chibriturile erau trase pe perete, pe talpa pingelelor, pe pantaloni. Funcționarii le trăgeau pe streșina biroului sau a mesei de scris din fața saltarelor, iar ușierii cu o dexteritate uimitoare trăgeau chibriturile pe mâneca tunicii lor de postav de Azuga.

Era vremea chibritelnițelor frumoase, cu pereții canelați fin sau zgrunțuroși de tras chibriturile; acestea erau socolite drept bibelouri sau curiozități artistice fanteziste, introduse pretutindeni în eticheta de familie a claselor sociale cu anumite pretenții.

DIMA I. GAVRILU

BUNICUL

I.

Printre cei dintâi ciobani moroșani,
Coborâți cu stânile la apa Sucevii,
A fost bunicul meu, cântăreț din fluer vestit.
L-am apucat, om pietros, înstărit.
Purta plete pe umeri cum azi nu se mai poartă.
Apucase vremea Mariei Terezia și-a lui Iosif al doilea
Și luptase la Bosnia.

Uneori mă lua pe genunchi; mă simțeam
În brațele lui ca 'ntr'un jilț împărătesc.
„Spune-mi, bunicule, povestea cu Sârbii...”
De-atunci știu numele Bosniei și-al Herțegovinii.
(Bunica, femeie mărunță, gureșă,
Plivea castraveții,
Sub meri, în fundul grădinii).

„Ce știi tu pruncule...”
Pe-atunci erau altfel de oameni
Și împărăția ținea cât vezi cu ochii.
Împăratul Iosif cobora în sânul clăcașilor
Și vorbea așa ca pe la noi...
Pe-atunci maică-ta era cât buruiana
Și-a luat-o împăratul în brațe...

„Încălzească-l pământul.
Și să crească din mânilor lui ierburi moi,
Din gura lui să răsără trifoiu,
Din umerii lui meri domnești,
Peri împărătești,
Că bun om mai era împăratul...

„Am stat la poarta lui de strajă
La cetatea cea mare, Viana.
Am văzut prinți tineri ca florile,
Cucoane îmbrăcate în aur,
Trăsuri cu roțile de-argint,
Cai albi, așa cum nu mai sânt.
El ne-a dat dreptate și pământ
Și-a batjocorit în fața noastră
Pe ungurul ce ne bătea la scară.

Pe-atunci umblau prin țară
Îmbrăcați în straie ciobănești,
Bunul Dumnezeu și Sfântul Petru...“.

II.

Undeva în pod, sub căpriori,
Avea bunicul o sabie îndoită ca secerea.
Și agățase bunica pe sabia aceea
O traistă cu hribi.
Și el o avea dela Bosnia din bătălia cea cruntă
Și strălucea în întunerecul podului,
Uneori, ca un craiu nou...

Medalia cu chipul Împăratului,
A mai păstrat-o bunica o vreme,
Apoi s'a rătăcit printre fuse și gheme.
Și azi, decâteori îmi amintesc
Sabia bunicului îmi strălucește în gând,
Craiu-Nou, printre nourii anilor...

Bunicule, vegheze asupra ta steaua ciobanilor.
Când s'a suit la tine bunica,
I-ai cerut de bunăseamă socoteală
De numărătorile oilor,
De culesul păpușoilor,
De norocul fetelor tale
Și de vitele vinete.

Oamenii ca tine nu mai cresc în sat la noi.
Toți sunt mici de statură
Și nici măcar nu-s iuți.
Sub temeliiile satului,
Putrezește o bârnă amară...

EUSEBIU CAMILAR

SUFLETUL JUNIMII: VASILE POGOR

IX.

PRELECȚIUNI. PRIMAR

1. *Prelegeri*.—2. *Consilier comunal*.—3. *Înrăurirea franceză la noi*.—4. *Primar*.—5. *Parodia lui V. A. Urechia*.

1. Paralel cu ședințele junimiste, Vasile Pogor, de altfel ca și alți junimiști, ținu în cadrul societății o serie de conferințe care după cum ne amintim începuseră înaintea apariției *Convorbirilor Literare* și continuau regulat. E firesc deci, să-l întâlnim pe Pogor, deputat sau primar, ținând prelecțiuni, care după natura problemelor discutate se băteau cap în cap cu funcțiile sale politice. Sub influența lecturilor despre India și poate influența lui Schopenhauer, îl făceau în fiecare an să propună câte o conferință despre „*India, în șapte prelecțiuni*“, care tot de atâtea ori era respinsă.

Mai târziu rosti conferința despre „*Sisteme metafizice*“ care îl despăgubi oarecum de eșecul conferințelor anterioare.

În 1871 vorbi despre „*Familie*“, remarcabilă în această conferință fiind concluzia. Pogor crede că pentru consolidarea familiei trebuiesc desființate divorsurile care înmulțindu-se nu fac decât să contribuie la disolvarea familiei, fiind în același timp „imoral și stricăcios“. Ideile acestei conferințe hazlii pe deo parte, sunt pe de altă parte un ecou al vremii. Statul voia pe atunci să institue un soi de impozit pe burlăcărit. Astfel că

între desființarea divorțului și impozitul pe burlăcărit, ambele fiind după unii o distrugere a familiei, o legiferare trebuia să vină ca atare pentru conservarea familiei.

În anul următor se reia în Junimea discuția unui ciclu de conferințe, în jurul unei teme centrale. Pogor e cel dintâi, care propune subiectul *Omul și natura*. Conferențiarul apare aici ca un darvinist convins, iar lucrul nu e de mirare, dacă ne gândim că, darvinismul și naturalismul erau curente frecvente în Junimea. D-l Dan Bădărău în *O sută de ani de naturalism în România*, discută pe larg acest naturalism, amintind în treacăt și pe Vasile Pogor, ca pe un propagator al acestui curent. De altfel aceste două curente se pot integra în altul mai cuprinzător, romantismul, de care Junimea a fost influențată într-o largă măsură.

În cadrul temei *Omul și natura*, el își alege subiectul *Arta*.

2. Spre sfârșitul anului 1874, Pogor e consilier comunal; această calitate, peste marginile unui simplu consilierat, începe cu o activitate rodnică pentru a se putea rotunji mai târziu cu acea din calitatea de primar. Boemul, care în orele libere se dedica versurilor și traducerilor din romantici, omul despre a cărei lene se vorbeau lucruri ciudate, se arată în această funcțiune ca un om serios și de mare ispravă, deși gluma și calamburul n'au lipsit nici aici, ședințele consiliului comunal fiind pline cu vorbele lui de spirit.

Ales totodată deputat de Iași cu 21 de voturi în guvernul Catargiu (Maiorescu era ministru la Culte) îl întâlnim într'un comitet de strângerea unor fonduri pentru cumpărarea de arme.

Nu lipsește însă nici din inițiativele școlare. Astfel Curierul de Iassi¹, află „cu plăcere cum că D. Pogor a dăruit la distribuirea premiilor, mai multe exemplare din traducțiunea sa Faust”.

Totuși marea lui faptă, fu sprijinul pe care îl dădu lui Eminescu; poetul, rămas pe drumuri, își găsi găzduirea în casa lui Pogor, iar mai târziu în toamna lui 1874 la 1 Septembrie prin intervenția acestuia fu numit bibliotecar la Universitatea din Iași, în locul lui Samson Bodnărescu. Mulțumit de

1. Anul VII, Nr. 74, 1874.

această situație, iată ce scrie Eminescu : „Ferit de grija zilei de mâine, mă voiu cufunda ca un budist în trecut, mai ales în trecutul nostru atât de măreț în fapte și oameni. Voiu fi obligat moralmente d-lui Pogor, care m'a găzduit și care mi-a găsit acest culcuș demn pentru iernile noastre friguroase. Înțeleg prin ierni, schimbarea răutăcioasă a semenilor noștri care caută să lovească chiar și 'n acei ce nu se pot apăra. Cunosc năravurile politice dela noi, de aceea mă îngrijesc, cu toate că trebuie să mă bucur de norocul ce a dat peste mine ¹.

3. În anul 1875, împlinindu-se un secol dela moartea sângeroasă a Domnitorului Grigore Ghica Vodă, Pogor, împreună cu Kogălniceanu, D. Gusti și Lambrior, cercetează locul unde a fost ucis nefericitul Domn, în scopul punerii pe acel loc a unei pietre comemorative ².

Din tema prelecțiilor pentru anul 1875 *Influențe consecutive asupra poporului român*, Vasile Pogor, își alege subiectul *Fanarioții*. Nu ni s'a pastrat rezumatul acestei conferințe, care altfel ne-ar fi putut arăta replica lui Eminescu, cu privire la Fanarioți ³.

Ni s'a păstrat în schimb rezumatul conferinței ținute în anul următor, *Inrâurirea franceză la noi*. După Curierul de Iasi, care făcea rezumatul prelegerilor junimiste, el a început conferința prin a arăta, cum prin câțiva profesori francezi la noi, la începutul secolului actual, am început a cunoaște pe francezi, adică limba și literatura lor și prin câțiva tineri trimiși la Paris am cunoscut civilizația franceză.

Printre altele a arătat că „este tot atât de rău de a adopta totul dela francezi în dauna dezvoltării caracterului național precum și a ne îngădi numai cu naționalismul neadoptând nimic

1. G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Ed. I, pag. 264-265.

2. Anul VIII ? Nr. 7, 1875.

3. O notă din Curierul de Iasi, Anul VIII ? Nr. 134, 1875, anunța că „de curând s'a înființat în orașul nostru un atelier de pictură, compus din d-nii Pogor, N. Gane, Al. Ghica, Lt. Colonel Boteanu, D. Gherghel, Teodor Bucliu și P. Verussi. Conform marelui principiu al artei, singurul studiu în acest atelier este natura ; pentru care totdeauna se află un model pozând. În primăvara viitoare atelierul va face o expoziție de pictură. În București societatea Belor Arte, în Iași, chiar un atelier de studiu sunt tot atâtea mijloace contribuitoare la răspândirea gustului pentru plăcerile estetice“.

dela nimeni. În cazul dintăi pierdem ca români, în cel de al doilea câștigăm ca barbari ; ci numai dacă vom avea o dreaptă cumpănire în aceasta vom rămâne români și în acelaș timp primind civilizația ne vom pune la nivelul celorlalte State ale Europei". Mărturisirile din această conferință sunt singurele care, ni se păstrează în scris dela Pogor, asupra junimismului său ; ele conțin, de altminteri quintesența ideologiei junimiste : progres, dar în limitele puținței de asimilare a tradiției. În concluzie, nu cosmopolitism, cum îi acuzau liber-fracționiștii, ci tradiționalism.

Ba mai mult, se ridică acum și împotriva corupției austro-jidovești, ceea ce ne face să bănuim că instinctul de conservare națională învinsese în el apropiindu-se prin unele afirmații de spiritul lui Eminescu. „A mai arătat că unul din mijloacele trebuitoare pentru atingerea acestui scop este producția industriei, deci a venit vremea ca pe lângă trimiterea de tineri la Paris spre a aduce cu ei științele care constituesc înțelesul unui popor să se trimită tineri pentru învățarea meșteșugurilor, și fiindcă din toate industriile cea franceză reunește calitatea materială cu bunul gust, în sensul acestei industrii, trebuie să se desvolte și a noastră ; iar nu în sensul industriei Austro-Jidovești".

Prin urmare observăm că Vasile Pogor se arată net împotriva influenței austro-jidovești. Dacă ne gândim la atitudinea junimistă, criticistă cum i se mai spune, care se ridicase împotriva capitalului străin, de natură austriacă, infiltrat în principatele noastre, și mai apoi la formarea burgheziei, care după un cunoscător al ei, Ștefan Zeletin (*Neoliberalismul*), s'ar fi ridicat datorită acestui capital, el nu putea fi decât pe linia ideologiei lui Maiorescu sau Eminescu.

Terminând apoi prelecțiunea „în mijlocul unui public distins și foarte numeros a conchis că civilizația franceză este singura care se impune în mod firesc țării noastre, fără ca aceasta să ne împiedice de a respinge ce este bun la alte națiuni". Ca atare nici sectarism pentru civilizația franceză ci numai o îndreptare spre ea.

Conform unei organizări a teatrelor, printr'o lege generală, se institue câte un comitet de lectură pe lângă fiecare teatru național ; la cel din Iași e numit Vasile Pogor cu încă câțiva, din care notăm pe junimiștii I. Negruzzi și N. Gane.

Înainte de sfârșitul anului, ține o prelecție populară despre monoteism, arătându-se un monoteist tot atât de convins, precât altădată era considerat ca un „cap al ateilor“.

4. Ajuns la mijlocul vieții, activitatea lui se încercue tot mai strâns în jurul primăriei din Iași. Numit în Februarie, primar, datorită lui, primăria câștigă până la 16 Iulie, un mare proces prin care se lichidează o datorie a comunei către Stat, de 10.000.000 lei și se cedează primăriei nouă moșii zise ale imasului comunal.

În răstimpul cât urmează la primariat Gane, Ornescu, Junimea apropiindu-se de liberali, Vasile Pogor, e ales deputat, fără însă a-i urma pe aceștia în opoziție.

Venind apoi un guvern conservator-junimist (Rosetti-Carp-Maiorescu) e ales din nou primar; în acelaș timp îl găsim și epitrop la Sfântul Spiridon.

Primariatul acesta e urmat de un al treilea, poate cel mai fertil din toată istoria primăriei ieșene. Ales mai întâi președinte al comisiei interimare, și mai apoi primar, sub auspiciile lui începe construirea Teatrului Național (1894), Abatorul, Baia comunală și canalizarea orașului.

În legătură cu aceste primariate, i s'au atribuit lui Pogor glume și calambururi celebre.

În legătură cu românizarea firmelor din Iași, V. A. Urechie în „Viața“ din Martie 1896, citează o serie de glume puse pe seama lui Pogor, din care cităm câteva :

Negutătorul către d. Primar Pogor : Mă rog d-le primar, cum să zic eu pe românește *liqueurs* ?

D-l Pogor către ajutoarele sale : Mes chers amis, la Junimea se bea așa ceva, dar tot pe franțuzește... Ce credeți voi ?

Un ajutor de primar : Adică dece să nu zici *liqueruri* ?

D-l Pogor : Așa, Academia va vedea de e vreo înrudire între *liqueur* și *lichea* (către negutător) : Jupâne Burăch, scrie pe tablă *licheruri*, că-i românește.

În acel moment intră îngrijat, în pretorul Primarului, bătrânul *Petit Coiffeur*.

— Monsieur le Maire, bucuros să schimb tabla pe românește, dar cum să zic ? Eu nu sunt nici simplu bărbier, nici frizer, ci coiffeur.

D-l Pogor către sfetnici: Ei cum traducem pe *coiffeur*? Unul propune vorba coifor.

Altul mai de curând ieșit din liceu susține că e mai românescă vorba coifator.

Dar cum junimiștii nu sunt pentru inovațiuni prea radicale, d. Pogor decide, că bătrânul Petit își va zice pe viitor „coifer“.

Deși această grijă a primarului de a româniza firmele e parodiată astfel, totuși *Liberalul*, — foaie adversară junimiștilor, scrie elogios despre primariatul lui Pogor „care a fost pașnic și liniștit“, față de al celorlalți primari.

5. O ultimă puțință a spiritului zeflemist o are în guvernul Catargiu-Carp, unde în calitate de vice-președinte al camerei a risipit riposte epigramatice, glume, anecdote cu vervă, pe care Banu le notează surprins și încântat în *Portrete parlamentare*, ca o întregire a portretizării sale din Amintiri: „Când el prezidează face zeflemele, când votează întovărășește votul cu câteva cuvinte ironice, oricât ar fi votul de serios. Sunt cunoscute glumele d-lui Pogor la fotoliul prezidențial. Când o propunere întrunește puține glasuri, atuncea el o anunță cu surâsul său veșnic: „propunerea a căzut cu mare minoritate“ sau cu „patentă minoritate“.

„De multe ori deputații, în cursul unei discuții serioase, observă pe d. Pogor că scrie sau grifonează ceva. Cine nu-l cunoaște crede că d. Pogor ia note... Dacă te-ai sui la birou și te-ai uita pe la spate ce lucrează d. Pogor, ai vedea îndată că el face caricatura vreunui deputat fie chiar junimist...! Când e pe banca deputaților d. Pogor face șotii sau feste întocmai ca la școală. Dealtmintrelea ceea ce face, face cu spirit și ca un gamin inteligent.

„Ceea ce împiedică pe d. Pogor de a lua cuvântul este în mare parte scepticismul, neîncrederea în seriozitatea chestiei. Dar nu e numai atât. Acest spirit fin, delicat, caustic, este de o timiditate rară, mai mare decât a d-lui Volenti.

„Este penibil să auzi pe d. Pogor vorbind în public sau în cameră. Pentru a spune câteva cuvinte, el devine palid ca un mort, glasul îi tremură, iar vorbele îi es din gură cu o dificultate penibilă, îndată ce este între amici, devine un alt om, redevine omul sceptic, râzător și spiritual“¹.

1. G. Panu, *Portrete și tipuri parlamentare*, București 1893.

X.

FINALUL. MOARTEA

1. Aspectul Junimii după 1873.—2. Portretul lui Kikeriki.—
3. Actul de moarte.

1. Din 1873 când Vasile Pogor pășește în viața politică prin obținerea unui mandat de deputat, ședințele Junimii, încep a se ține mai rar în casele lui. „Junimea, spune I. Negruzzi, înfățișa un cu totul alt aspect, decât la început“. Unii dintre fondatori ca Maiorescu, Rosetti, Carp, se călătoriseră ca niște co-coare spre București, unde inima politicii bătea mai tare decât la Iași. Acum ședințele se țineau în două centre: cele din Iași se făceau la Negruzzi, iar cele din București la Maiorescu. Dar nu mai aveau nici unele nici altele sufletul celor de odinioară. Vasile Pogor, animatorul lor, îmbătrânit, începu să cedeze unei boale, incuibată încă de pe vremea crizei ministeriale, care îl reținea mai tot timpul în casă.

Cum observăm și din *Insemnările* lui Maiorescu vol. II¹, unde face și unele referințe despre ședințele junimiste dela București, vedem că Pogor nu mai apare printre participanți, dar nici printre acei care să mai țină corespondență cu cenaclul bucureștean: „Sara „Junimea“ la mine, extrem de plicticos; Eminescu lipsea, Cerchez, Nica ș. a. m. d., ș. a. m. d.“ repetă Maiorescu aceste inițiale din care străbate o durere mare. Au fost numai Zizin, Mandrea, Burghela, Slavici, Chibici, Anghel Dumitrescu, Filibiliu, Negruzzi, Gane, Rosetti, Baican și, din pacate și Păucescu. Lectură a prologului la „Jungfrau v. Orleans“, tradus de Jaques și a unui cânt din Dante, tradus de Gane, dar fără animus. Singur Eminescu, care mai însuflețește cenaclul din București, prin lectura unei poezii cum fusese de pildă cea a Luceafărului.

Dar, dacă cenaclul, unde participa însuși Maiorescu și Eminescu, mergea prost, la Iași Junimea luase un cu totul alt aspect. Alături de bătrâni ca Naum, Vârgolici, Al. Xenopol, I. Creangă, Conta, Pompiliu, „se ridica o generație nouă de tineri junimiști“, ca N. Volenti, Abgar, Buicliu, C. Leonardescu,

1. Vol. II, pag. 49.

C. Dimitrescu, Xenofon Gheorghiu, Philippide, Missir, A. C. Cuza, C. Meissner, etc. Aceștia nu se mai potriveau în idei cu bătrânii junimiști. I. Negruzzi vorbește cu durere că ei „se adunau și petreceau veseli împreună mai ales în cafeneaua numită a lui Buch, dându-și porecle între dânsii și creând un fel de limbagiu propriu al lor, cu neînțelesuri necunoscute celor mai vechi, încât adesea în discuțiile societății unii nu înțelegeau aluziile celorlalți. Tinerii ridicați acum începeau să fie tentați însă de o altă politică decât cea junimistă conservatoare. Ion Brătianu care fusese cel dintâi om care înțelese că Junimea literară nu poate fi distrusă decât prin politică, începu achiziția membrilor. Nicu Gane, deși bătrân fu prima victimă; apoi rând pe rând, toți începură să se lase influențați de noua orientare politică.

Dar și boerimea își trăia epilogul, în preajma unei ridicări de clase pe baze democratice, liberale. Junimea începe a ceda, împrejurărilor. Bătrânii nu mai înțelegeau tineretul care în loc să se reunească ca acei de odinioară în saloane, își dădeau întâlnire la cafenea. Astfel că salonul lui Negruzzi, care mai era deschis discuțiilor literare, față de această întorsătură a vremii, părea anacronic.

Vasile Pogor se obișnuise să-și petreacă sărbătorile la București. O notă din *Eventimentul* dă la *Ultimile informații*: „d. V. Pogor primarul Iașului, va pleca Miercuri sara în București, pentru a petrece sărbătorile în sânul familiei“. Vasăzică acum nu se mai simțea bine în Iașul petrecerilor de altădată.

Cu regret își va fi adus aminte de tânărul de 38-39 de ani, care arunca ochiade tuturor dudușilor dela balurile și seratele intime, încât, cu ocazia unei serate în onoarea Principelui, îl făcu pe Maiorescu, să însemne aceste note: „După aceea s'a dansat. Noi n'am dansat și am șters-o englezește. Am găsit ca totdeauna, injust, că Pogor nu s'a preocupat de soția mea, n'a fost invitată de loc la dans; ce-i drept însă, ea refuzase mai înainte totdeauna consecvent“. (Iată un omagiu adus curtezanului Pogor, din partea lui Maiorescu).

Acum nu mai era nici boema ieșană, (începea să închidă și ea ochii odată cu boerimea, făcând loc altei boeme, provenită din clasele de jos), când Vasile Pogor făcea „bombe“ care se răspândeau în întreaga urbe. De pildă, cum fusese aceea,

când în calitate de președinte al Curții de Apel s'a adresat unui frate al lui Negruzzi par' c'ar fi fost la o ședință a Junimii : „Tony are cuvântul“. Odată, svonindu-se în Iași despre venirea unui luptător uriaș, Scrogss, Pogor prin niște manifeste de mare efect, anunța că uriașul respectiv, se va lupta cu Scarlat Capșa, un junimist pipernicit, care nu mult după aceea, muri. Nici nu se poate închipui râsul pe care l-au produs aceste manifeste de un efect extraordinar.

Acum, probabil că nu-l va mai fi impresionat nici cupletul care circula pe socoteala lui, ca o romanță populară :

Eu Pogor
Cu onor
Mă pogor
Din pridvor
C'un sobor
C'un topor
Și dobor
Și omor
Un popor ¹.

2. Un portret din acel timp, prin câteva trăsături hazlii în aparență, dar semnificative în fond, conțin cea mai bună caracterizare a lui, văzută de un oarecare Ochilă dela *Evenimentul* ¹ care semnează Kikeriki : „Se svonește că are 60 de ani. El o știe dar n'o crede. Își îngrijește artistic fisicul. Pururea zâmbitor și grațios. A glumit și râs mai bine de o jumătate de veac. Junimist fiindcă crede că e în partidul zeflemelelor. Figură de paradă plină de decorații. N'a făcut nimic în politică deși Iașul l-a avut și-l are de primar și deputat. N'a vorbit niciodată la tribuna publică. Mulțumește în 25 de cuvinte când e ales primar sau vice-președinte al Camerii. Are avere mare și primește astăzi ca și în trecut diurne și lefuri. Astăzi e ambetat de chestiile zilei în sfatul comunal. Se observă în el o luptă cu sine însuși. Raiul și iadul s'au întâlnit pentrucă-și dispută prioritatea. O idee mare îi frământă cugetul : transformarea pământurilor comunale în apă potabilă. Semne particulare : Merge ca un pedometru și vorbește cu... centimetru“.

Melancolic, rărind primblările pe ulițele Iașului, va fi simțit din nou fiorul acelor versuri din tinerețe :

1. Nr. 1, 1 Februarie, 1893, Siluete : Vasile Pogor.

„Deșert e-a orașul în somn adâncit încă
Și pasul meu pe petre departe răsună
A clopotului voace în liniștea adâncă
Pe credincioși chlema.

Dar nimene în lume la ruga dimineții
Să plece capul nime pe lume nu venea
Străin, de mulți ani încă în mijlocul cetății
In van bronzul gemea

Și singur eram martur de jalnica tradare,
Eu trecătorul sceptic cu sufletu neînvins,
Ș'atunci o neînțeleasă ș'adâncă întristare
De odată m'a cuprins“.

Dar călător la o oră pretimpurie, intră într'o biserică,
unde :

„Peste un mormânt piciorul deodată iată trece
De la mormânt spre ceruri, am vrut a mă uita
Simții pe ale mele spete a bolții mantă rece
Cu greu că m'apăsa.

Cuprins de-un miros straniu de club și putrejune
Un aer de cavernă, un ce nedefinit
Uitasem lumea vie, uitasem că sunt june,
Eșii înădușit“.

Vasile Pogor, care, dăduse gratuit din partea primăriei un loc de mormânt lui Creangă, va fi simțit și mai tare că-l apasă spre pământ mantaua rece a întunericului; iar în ochii sfredeliți, moartea ca o singurătate mai grea ca întotdeauna își va fi făcut loc într'o viziune enormă.

Astfel stând lucrurile, în ziua de 22 Martie, ora 2 dimineața, 1906, se grăbi să facă și ultima glumă: moare în aceleaș case, unde se ținuseră odinioară ședințele junimiste, în vârstă de 73 de ani de arterio-scleroză-cardio-vasculară. Moartea i-o constatare Dr. Imervol, iar unul din martori, Gh. Munteanu, nici nu știa a se iscăli.

Iată textul actului de moarte Nr. 509 din registrul stărei civile pentru morți.

Arterio-scleroasă-cardio-vasculară

Nr. 509
 Vasile Pogor
 Comandor
 Steaua
 României
 și Mare
 Oficier
 Coroanei
 României

Anul una mie nouă sute șase luna Martie ziua douăzeci și două ora unsprezece dimineața.

Act de moarte a lui Vasile Pogor de șapte zeci și trei ani, de religie ortodoxă de profesie rentier, căsătorit cu Elena Harting domiciliat în despărțirea a treia; mort la două zeci Martie ora nouă, post meridiene în casa din strada Coroi cu Nr. 2. Marturi au fost Gheorghe Munteanu de șase zeci și șapte ani pensionar, domiciliat în strada Sărărie 9 și Mihai V. Botez de cincizeci ani, liber, domiciliat în strada Brândușa 12 subscris acest act, după ce li s'a cetit împreună cu noi, și cu Victor Imervol Medic și verificator de morți, domiciliat în despărțirea a treia, care a constatat acest caz de moarte.

Făcut de noi Artur Gh. Sion, Oficier Stărei civile al Comunei Iași.

Marturul Gh. Munteanu nu știe subscrie

Gh. Munteanu
 Martori M. V. Botez

V. I. Verificator
 ss) Dr. Imervol

Ofițer Stărei civile
 ss) Artur Gh. Sion

Moartea lui nu produse nici o tulburare, în opinia literară; ea trecu ca un fapt divers, anunțată numai de necrologul lui Iacob Negruzzi.

Ingroparea i se făcu în acelaș anonimat: în grabă i se ridică un gard cu grilaj de fier, și o poartă simplă ca un semn de hotar, pe care s'a scris: Vasile Pogor 1833—1906, după care se poate vedea dragostea pentru un cetățean, care parcă n'ar fi dat nimic nici culturii și nici urbei sale...

Târziu, Nicu Gane, care altădată fusese obiectul zeflemelelor lui Pogor scrie într'o scrisoare: „De un lucru însă îmi pare rău, că Pogor nu mai e printre cei vii, căci m'aș jălui lui, că a început iarăși a se deșerta carul cu minciunile“.

XI

OPERA LUI VASILE POGOR

1. Poezia junimistă.— 2. Direcția nouă.— 3. Poezia lui Pogor.— 4. Proza.—
5. Traducere.— 6. Concluzii.

1. Nestabil și inegal uneori, cu un temperament greu de definit, poet mare în felul de a privi realitatea, Vasile Pogor a fost și un poet care a compus versuri. Spirit eminent estetic, cum îi spune Panu, deși fără puțință de exprimare, el a scris versuri și a făcut traduceri în orele libere. N'a scos nici un volum ca alți poeți junimiști minori, uneori și mai insignifianți decât el.

Insuși Panu, care în *Amintiri*, face deseori observații asupra poezilor junimiști, deși se arată deseori entuziasmat pentru inteligența lui Vasile Pogor, totuși pentru ceia ce reprezintă acesta în latura poetică iată ce spune: „Cine vede astăzi pe d. Pogor pe stradele Iașului nu-și poate închipui că a fost și el un poet de gust în orele pierdute”, pentru ca atunci, când vorbește despre poezia Convorbirilor, să facă, următoarele reflecții: „De altă parte, poeții care scriau la Convorbiri și prin urmare aveau aprobarea d-lui Maiorescu, nu erau de reală valoare. Cel mai fecund era d. Iacob Negruzzi, care și-a recunoscut singur neapținutudinea, prin faptul că a renunțat la această carieră beletristică. Astăzi poeziile d-lui Negruți pot fi considerate ca niște *păcate ale tinerețelor*, în deosebire însă de *păcatele tinerețelor* ale tatălui său, Constantin Negruți care au rămas.

„Ce să mai zic de poeziile lui Ștefan Vârgolici, de ale lui Vasile Pogor, Păucescu, Ianov, Leon Negruți, Bodnărescu, Miron Pompiliu, Brocine”.

O părere asemănătoare despre poetul Pogor o are și Hașdeu; astfel acesta își anunța cetitorii *Columnei lui Traian*, sub modesta rubrică a *Varietăților* cu câte o „mostră din muza d-lui al-de Bodnărescu, Eminescu, Pogor, Iacob Negruzzi, Matilda Kugler”. Iar Buletinul interior din II, 28, 5 Iulie, 1875, când vorbește despre minunile d-lui Titu Liviu-Maiorescu spune că „pentru dânsul Panteonul se compune din d. Eminescu, Bod-

nărescu, Pogor, Iacob Negruzzi, Burlă, Kugler și d. Titu-Liviu Maiorescu“!

Incercase să scrie în tinerețe, primele nuvele și romane în limba franceză. Dacă vor fi fost duse la bun sfârșit sau nu, e un lucru care nu se poate ști. Se cunoaște însă că trei din nuvele se numeau *Marie, La soeur de Charité, Châteaux en Espagne*, iar romanul: *Passées avenir*, toate sub vădită influență romantică, voiau să fie continuate în românește pe un plan uriaș cu *Răzbunarea Cerului și Ultima zi a Daciei*. Ar fi voit să transpună în franțuzește și o culegere de poezii populare, dar renunță, din cauza disprețului pentru această poezie, limitându-și activitatea numai la ceea ce a publicat în Convorbiri.

2. Pogor a publicat versuri în Convorbiri, chiar dela primele numere, dar fără îndoială, el însuși, niciodată, nu s'a socotit a fi poet. Veleitățile lui s'au limitat la acelaș scepticism, subevaluându-se ca poet, astfel că în *Direcția nouă* a lui Maiorescu, nu-l găsim printre mulți alți poeți, mai mediocri decât el, dar citați de critic.

Orientat într'o poezie romantică (V. Hugo, Musset, Lamartine, Vigny, etc.), parnasiană (Lecomte de Lisle), și modernă (Baudelaire) cu înclinare evidentă spre romantism, versurile lui Pogor sunt prin excelență romantice. Poet descriptiv, inspirat de o natură cu elemente tipic romantice: biserici, clopote, nopți lugubre, sfâșieri sentimentale, desuete astăzi, dar contemporane poeziilor junimiști din cercul francez: Nanu, Vârgolici, Șerbănescu, Poni, etc.

3. Vasile Pogor n'a dat o poezie filosofică egală cel puțin cu poezia lui Bodnărescu.

Iată una din poeziile lui, cu temă comună romanticilor:

„Uitam a mele visuri, progres umanitare
Privind cum la noi, astăzi, vai, tot s'a prefăcut
Uram timpul de față, doriām cu împăcare
Să pot fi o minută, în timpul cel trecut,

Pe când egalitatea pe nime nu stricase,
Pe când era nobleță, pe când era popor —
Și pentr'o sărutare marchizele frumoase
Eu toate a mele zile eu aş fi dat ușor“.

(*Pastel de Marchiză*)

Dar această uitare a prezentului, într'un trecut mai îndepărtat, poate fi sublimată în natură, unde amintirile își pot lua sborul pe urmele iubirii de altădată :

„Vezi... grădina părăsită de-a oamenilor artă
E mai mândră, și convine unui suflet amărit !
Căci erorile comise de știința cea deșartă
Sub un val de armonie natura le-a regăsit“.

În *Magnitudo Parvi*, decorul romantic, se completează cu alte elemente ca : biserici, clopote cu sunete lugubre, care chemau credincioșii la o oră, când orașul era pustiu și poetul eșea dela o petrecere cu vin și cântece. Ceva sinistru și misterios se întâmplă la ora aceasta matinală :

„Făclii de ceară două, clipind în depărtare
În mijlocul tenebrelor lugubru lumineau
Bătrânul preot, dascălul, plecați pe-o carte mare
O rugă murmurau.

Imaginile sfinte de trupuri înegrite
De arta cea barbară totuși mărturisesc,
Departe de natură în linii convenite
Ele se 'nțepenesc.

Luminile incerte în noaptea 'ntunecoasă
Reliefuri aurite pe alocuri ridicau
Dar toate erau triste în formă monstruoasă ;
De tremur mă umpleau“.

Poetul însă surprins de aceste imagini spăimoase, torturat până la paroxism, mai ales când calcă pe un mormânt, cu miros straniu de colb și putreziciune, ese afară, unde natura îi oferă alte perspective :

„Cântarea păsăruiceii e ruga cea divină
Religiuni, popoare potu a se nimici ;
Lipsească chiar credința sub bolta bizantină
Altarul este-aci.

Aci în cuibu veselu se scerge orice eroare
A oamenilor visuri în timp se risipesc,
Dar „glorie natură“ la reserit de soare
Toți puți cirîpescu“.

Fiind un poet în evoluție, pe de o parte din cauza temperamentului său, pe de alta din cauza unui ascuțit spirit estetic, el trece la poezia parnasiană; inspirându-se din antichitatea greacă, comparând adesea femeia cu statuile lui Phidias, poetul își găsește prin cultura clasică, un punct de sprijin în poezia parnasiană:

„Precum parfumul floarei în aer espirând,
Ș'atuncea ca un geniu ce aripi nu mai are
Rămât înmărmurit și fără de suflare
Pe brațul ce se'ndoaie, trist capul tău plecând.

Figura ta perdut-a plăcuta-i vioșală
Pe o draperie neagră ce simțul meu înșală
Apari ca o statuie pe-un fund întunecos;
Ești palidă, frumoasă, încât orcine-ar crede
Că stai fără de viață și că ochiul său vede
De Phidias sculptată o stâncă de Paros.

(După un vals)

În altă parte, în poezia *La o jună greacă*, se plânge că nu poate să invoace muza din Teos, ca Anacreon. Această poezie abundă în zeități grecești ca Bacus, Eros, Venus, în versuri greoaie de cronică rimată:

„Căci Eros fără milă, a pus pe a ta gură
Un zâmbet plin de farmec ce adânc, vai! m'a rănit
Și Venus grații dive pe mândra ta figură
Cu fal' a răspândit“.

Amestecul de parnasianism și clasicism, e datorit, fără îndoială unei întâmplări, căci nu se poate presupune că, Vasile Pogor, care avea gust estetic, ar fi avut și o conștiință poetică, organizată. Astfel pastelul *Iarna*, care prin factura lui se integrează aici, amintește totodată și de pastelurile lui Vasile Alecsandri:

„Trecut-a dragă vremea acea de desfătare
Pe când noi sub verdeață cu dulce ne-am iubit.
Pe când lăsaî să sboare l-a vântului suflare
Cu neagra ta cosifă, cu cântec favorit.

În codru nicio voce de-amor nu mai șoptește
În câmp nu-i nicio floare să-ți spue de acum
A mea inimă roabă pe tine te iubește.
Și dacă te iubește mult, tare, sau nici cum.

Acum bătrâna iarnă peste câmpii domnește
Și Dochia, cojocul își scutură mereu,
Acum la vatra neagră, Amor s'adăpostește
Gol tremură copilul, căci vai! a dat de greu.

Să-i facem loc iubit, ca lângă noi să treacă
A gerului asprime de sinul tău lipit
Și vie primăvara — atunci vom vedea dacă
El trebuie în câmpie să fie slobozit^a.

O ultimă distincție în poezia lui Pogor, e nota modernistă prin influența lui Ch. Baudelaire.

„In inimile noastre v'o coardă când se sfarmă
Când vr'un amor puternic în suflet ne s'a stins
Atuncea, ca soldatul rănit și fără de armă
Rămâne omul palid în chinuri și în plâns.

E crud să plângi acolo unde radeai odată,
Cu jale să ńtorci capul dela un chip iubit
Să vezi cum în otravă dulceața e schimbată
În ochiul cel din care amorul a lipsit.

Mai bine decât viața cu crude suvenir
Mai bine doresc moarte, invoc a ei venire,
Să beau măcar deodată paharul de venin.

Căci omul la tot pasul, renaște și iar moare
Când el ce fu ferice lipsește de sub soare
Și tot rămâne mister să plângă pe-al său chin^a.

(Sonet)

Vedem, prin urmare că poetul vorbește, ca și Baudelaire, despre o iubire neînțeleasă, a cărei dulceață s'a schimbat în otravă, dorind moartea să bea deodată paharul de venin, pentru a scăpa de acest chin frământător.

Dar această dulceață schimbată în otravă e adâncită în *Sala de operă*, unde :

„Plângea juna femeie... sub valuri de armonie
Ce art(e)a peste sala cu dulce răspândeă,
Plângea, adânc uimită de a muzicii magie
Și ochiu-i de durere, în lacrimi se perdeă

De ce când ura neagră și viciul, imprudența
S'arăt împodobite, surâd sub evantail,
De ce cu tine numai să râdă inocența
Când crima se ascunde sub râsul de corail^a.

Aceste întrebări, raportate la poeziile romantice, unde femeia îi apare sub altă perspectivă, sunt pornite fără îndoială deadreptul din Baudelaire.

Dintr'un număr de 23 poezii originale, toate publicate în „Convorbiri Literare“, am încercat prin câteva mai tipice să definim cele trei aspecte ale poeziei lui Pogor. E învederat că, fără a fi un poet deosebit, dacă ar fi încercat în latura satirică poate ar fi arătat o mai puternică forță creatoare.

Proza originală, afară de rapoartele asupra administrației comunii Iași din timpul primariatului, trei scrisori inedite (una către Samson Bodnărescu și două către Iacob Negruzzi) mai conține două mici articole; unul e o prezentare a cărții lui H. T. Buckle, *Istoria civilizațiunii în Englitera*, iar celălalt se intitulează *Budaismul*, lipsit de orice importanță literară sau filosofică. Aceste articole definesc în schimb înclinarea despre care a mai fost vorba, spre evoluționismul lui Buckle, înlocuit mai târziu cu budismul indian, receptat prin filosofia lui Schopenhauer. Mărginit numai la niște simple prezentări, proza lui nu conține nicio reflecție personală, niciun punct de vedere critic care să-l ridice deasupra unei expunerii.

5. Afară de compunerile poetice originale, el a făcut și traduceri; însă, întrucât aceste traduceri sunt făcute într'o epocă de formare a limbii române, anemica transpunere, poate fi în parte scuzată. Dacă ne gândim însă la Eminescu, contemporan cu Vasile Pogor, putem adăuga că acestuia i-a lipsit și expresia. Dealtfel ceea ce făcea Pogor nu era singular în Junimea. Afară de poeți, critici, istorici, ca Maiorescu, Xenopol, Conta, etc. se ocupau cu traduceri de producții poetice.

Astfel a tradus în proză din Brte Harte, dealtfel din care traduce și Maiorescu; mai interesantă e o traducere a unui articol filosofic: *Budhaismul* (Ce este și cum se capătă Nirvana) după Borouf, care vedește aceiași influență schopenhaueriană.

Discutând despre clasicismul lui Pogor, am pomenit că el a făcut traduceri din Horațiu, Virgil: *Crâsmărița* din cel dintâi și *Adio la Amor*, din cel din urmă, unde găsim versuri traduse cu oarecare sprinteneală modernă:

„Am fost vânător aprig de fete frumoșele
Și nu fără de glorie, ades eu m'am luptat..
Acum în templu, Venus, depun armele mele
Și lira, ce în mână-mi sfârșește de cântat“.

Ajungând la poeții romantici din care a tradus cu o asiduitate surprinzătoare uneori, în raport cu puțină lui activitate poetică, traducerea lui cea mai consistentă, din acest ciclu este *Faust*, tradusă în colaborare cu N. Skeletti, care câștigă întâietatea în ordinea cronologică, față de traducerile următoare ale lui I. Gorun, E. Nădejde, Gh. Dumbravă (Ilarie Chendi). Un mai vechi cronicar dela *Viața literară*, vorbind cu ocazia traducerii lui *Faust în românește* de Gorun, face și unele afirmații uneori nepotrivite realității, la acea a lui Pogor: „După patruzeci și ceva de ani o nouă traducere românească din „Faust“. Ce cale lungă, câte frământări și triumfuri literare, între traducerea celor doi buni prieteni, Pogor și Skeletti, care scriau într-o proză rudimentară și între opera matură a d-lui Ion Gorun. Pe atunci, continuă Gh. Dumbravă, era binevenit orice condei primitiv și erau prea puțini aceia care înțelegeau versul marelui Goethe. Limba literară era nelămurită și trecea prin criza teoriilor filologice“.

Fără a polemiza cu autorul acestor rânduri, Pogor a fost un mai bun cunoscător al marelui Goethe decât Gorun; dificultatea care s'a ivit din primul moment a fost că el a încercat să-l traducă pe Faust în versuri, ceea ce trecea peste posibilitățile traducătorilor.

Deși sunt unele versuri libere, lipsite de suflu poetic, găsim totuși și altele remarcabile :

„In mine simt curajul să înfrunt a lumii valuri !
Durerea, bucuria să port eu pe pământ,
Să lupt, fără sfială, cu groaznice talazuri,
Când nava se cufundă, să n'am teamă de vânt !
Pe capul meu, în juru-mi nori grei se adună
Sub aburi deși, s'ascunde lumina cea de lună
Se stinge lampa... fumegă raze roșesc... s'aprind !
De sus flori de ghiață se lasă... mă cuprind !
Te simt dorite spirit !... plutești în jurul meu !
Arată-te acum ! în pept nu vezi mereu
Că spre o nouă viață simțirea-mi aleargă toată, etc.“

Traduceri de dimensiuni mai puțin mari decât Faust, totuș destul de lungi, a făcut din V. Hugo și Alfred de Musset; din primul traduce *Conștiința*, iar din al doilea, *Fragment din Rolla*. Lipsite de orice valoare poetică, nu putem trece peste ele fără de a cita câteva versuri, semnificative pentru lipsa de talent a traducătorului:

„Și, ridicându-și capul spre bolțile funebre,
Văzu un ochiu deschis, lucind între tenebre
Și care țintă 'n umbră la dânsul se uita.
„Sunt pe aproape“, zise Cain ce tremura;
Și deșteptându-și fiul, soția obosită,
El începu să fugă pe calea nesfârșită“.

(*Conștiința*)

Sau din *Fragment din Rolla* care pe alocurea nu e lipsit de avânt poetic:

„O Christos! eu nu sunt omul cel plin de cucerire
Care pentru ruga sfântă, vine în templul tău mut
Nu sunt din cei care crucea îmbrășoșând cu iubire
Vin cu inima zdrobită și picioarele-ți sărut.
Și sus mi se ține capul sub a tale bolte sfinte,
Pe când popoarele toate, ochii pe pământ țințiți,
Se pleacă, sub vântul care trece cu ruga ferbinte,
Cum se pleacă sub un crivăț ale stuhului mlădiți.
Eu nu cred Christoase Doamne! la parola ta antică
Căci vail pre târziu venit-am într'un timp îmbătrânit,
Secolul fără speranță naște un secol fără de frică
Și mulțimea de comete cerul nostru a pustit.
Întâmplarea-acum conduce lumea 'n întunecime,
Din iluziuni trezite, el le mână ne'ncetat
Și-a trecutului spirit — pe deșarta adâncime,
Sburând în abisul negru ingerii au aruncat.
Cuele de pe Golgota abia te mai susțin încă
Sub mormântu-ți sfânt, acum pământul s'a prăbușit,
Gloria ta moartă este Christ, pe crucea cea de stâncă
Cadavrul Dumnezeirii pulbere s'a risipit“.

Trecând la parnasieni, a tradus din: François Copée, Teophile Gautier.

Unele fragmente din Lecomte de Lisle, amintesc de poezia lui Al. Macedonschi.

Printre alte versuri din traducerea lui Pogor, în *Veranda*, întâlnim și pe acestea:

„Însă unda pură adoarme în bazarul de porfir,
 A Iranului dulci rose încetează a lor șoapte,
 Tac colombe amoroase de zefir,
 Păsăruica cea micuță și insecte de safir
 Nu se mai întrec cu sborul la mușcat smochine coapte
 A Iranului dulci rose încetează a lor șoapte,
 Și adoarme unda pură în bazarul de porfir“.

Odată trecut prin parnasianism, era parcă de așteptat, că va ajunge la Ch. Baudelaire; îl mână spre aceasta afară de lectura variată însuși temperamentul său inovator, de a semna cel dintâi în românește scriitori mari, pe care încă nu voia să-i recunoască critica contemporană. Astfel că poezia nouă prinde teren nu numai în cercul lui Macedonschi, ci și în cea a Convorbilor Literare.

Vasile Pogor însă, deși a fost influențat și în poezia proprie de Ch. Baudelaire, traduce numai două poezii din acesta: *Țigani călători* și *Don Juan în Infern*.

În traduceri amintite, el a prins ceva din structura poeziilor originale, dar lipsind forța lăuntrică, ele sunt mai mult niște clișee retușate. Iată o strofă din *Țigani călători*:

„Les hommes vient a pied sous leurs armes luisantes
 Le long de chariotes ou les leurs sont blottis
 Promenant sur le ciel des Yeux appesantis
 Par le norm regret des chimeres absentes“.

e prinsă cu oarecare viziune în strofe:

„Barbații cu mantale bortilite, încet pogoară
 Lângă căruța, în care stau dancii cu lungi plete,
 În ochii de dor umezi a brunetelor fete
 S'aprint, ca niște îngeri, scânteii care omoară“.

Fără puțința de a da o traducere de valoare estetică, a deschis totuși istoriei literare o perspectivă nouă, care, dacă n'a dat roade imediate, înseamnă cel puțin un hotar pentru poezia modernă.

6. În concluzie activitatea lui poetică și de traducător nu are nici o importanță estetică; limitat la mijloace restrânse, singurele traduceri din Goethe și Baudelaire, definesc mai mult o structură sufletească în permanentă prefacere, decât o realizare literară.

XII

CONCLUZIE

I. În cadrul unei încheeri se impune o anumită concluzie; de fapt ea nu vine decât să rezume alte concluzii, trase la fiecare capitol în parte asupra vieții și activității lui Vasile Pogor.

Anume, dacă societatea Junimea a existat și a vorbit, așa cum am văzut-o, se datorește în cea mai mare parte lui Vasile Pogor, care a fost sufletul ei.

În această lumină ni-l arată Amintirile lui Panu și Negruzzi.

Fără îndoială, că, sceptic și prea lucid, i-a lipsit vocația cuvântului scris; mulțumit numai cu discuția orală, el a fost un soi de Socrate al Junimii.

Totuși din câte a scris și mai ales a vorbit și încurajat, fie prin inițiative, fie prin contribuții proprii, el e una din proeminentele figuri culturale, care trebuie luate în discuție.

Aici am făcut-o nu atât biografic, cât mai ales substanțial, discutând mai ales faptele și problemele esențiale pentru viața și personalitatea lui.

Despre un suflet al Junimii, care a fost veselul voltairian, este îndreptățit a se scrie, chiar dacă n'ar fi important în istoria literară prin traducerile lui Faust și Ch. Baudelaire.

V. I. CATARAMĂ

CÂNTEC DE CORĂBIER

Locul de aici ni-i prea strâmt. Ignorate pământuri
Sparg cochili de cer, izbucnind la întâmplare,
Haideți, prieteni ai mei, către-o zare mai mare,
Pânze, trufași, s'arcuim pentru spornice vânturi...

Corăbieri făr' de somn ținem cârma în mână
Ca pe un vreasc de ușor... Stele drumul ne-arată.
Mergem făr' de ocol către ținta visată :
Smulgerea noastră de țarm peste sine-i stăpână.

Leagănă umede căi, pajiști de-omăt înflorite...
Falduri în brațe de vânt prind ușor să se lase.
Tunetul bubue 'n larg, scos din piepturi vâjnoase,
Creste de val spumegând, bat în grinzi neclintite.

PETRE STATI

SERGEANTUL CHIRIBUCĂ

Sergentul Chiribucă Nicolae s'a 'ndrăgit de război, ca de-o fată din satul lui, ca de fata care-a lăcrămat și i-a dăruit o iconiță când a plecat la mobilizare. Ii place războiul; s'a obișnuit cu el, ca 'n hora duminicilor. Când oblicește c'are să fie un atac, fierbe 'n neastâmpăr. Stă, în gând, la înțelegere cu camarazii cu care trebuie să pornească, face planuri cum și pe unde s'o eie și râde. Râde de mulțămire. Și socotelile lui ies așa cum le-adună.

— Măi băeți, plecăm iar, spune ostașilor câți au mai rămas din alte încercări.

— Plecăm, dom' sărjânt, cu dumneata să nu plecăm?

Rare sunt ceasurile de liniște. Atunci împânzește firea o pace adâncă, de arhondaric, cu ceva trist în ea, ca de înmormântare. După iadul tunurilor, după huetul brandt-urilor, după șuerul de codru al gloanțelor, pustiul care s'așterne dintr'odată, aduce-o prăbușire 'n suflete.

Imprejur pământul scormonit ca de cârțițe înșamnă gropi și movile din care se destramă aburi, împletind, cu colbul care cerne pe zare, un miraj ce tulbură. Ceasurile, sau o zi de liniște, n'aduc odihnă. Atunci ori năvălesc gândurile și dorurile din urmă, ori grijile vin să poposească. Și's multe și triste, ca din necunoscut.

O așa vreme nu place ostașilor și mai cu seamă sergentului Chiribucă. El a venit la război să lupte într'una și să-l

isprăvească odată. Ori se isprăvește cu el și intră 'n veșnicie sau într'un spital, ori cu bolșevicii.

Nu-i place repaosul, dacă e îndelungat. În clipele odihnei soarele arde mat tare, zăduful apasă mai greu și 'n ogoare e o năbușeală, de nu-ți poți trage sufletul. Atunci parcă s'aude și geamătul ușor al morții, înăbușit de largul văzduhului.

— Mult o să mai stăm așa, mă băeți? înoadă vorba sergentul, că eu m'am săturat de șădere...

Cum a trecut Prutul, într'o diminiață ploioasă, și-a strâns grupa, s'a uitat la fiecare ostaș, parcă atunci i-ar fi văzut, a pipăit sacul de merinde, plin cu merele granadelor și-a rostit un singur cuvânt. Înainte. A fost mereu înainte, înfruntând toate greutățile, răzbind toate opunerile și izbutind s'ajungă cel dintâi, totdeauna, acolo unde primejdia era mai stăruitoare.

Din biruință 'n biruință a dus o până la apa Nistrului. Aici, compania lui, Compania 3-a, s'a oprit în fața iadului deschis de toată armătura bolșevică.

Sub huetul de groază al tunurilor, bătrânul fluviu își îngropa poveștile, strecurându-se în cotiri, să poarte spre Liman vești bucuroase, c'au venit la el, să-l treacă, urmașii plăeșilor.

Dincolo, peste apă, ca niște uriașe broaște țestoase, stau cazematele, ascunse, vărsând foc pe nări de oțel și cutremurând pământul cu bubuiturile miilor de ghiulele. Parcă din pământ izbucnesc obuzele, aruncate de puteri nevăzute, tănuite sub ogoare cu holda 'n înfloriri de aur.

Trebuiau, cu orice jertfe, astupate aceste guri ale morții.

— Domnule Căpitane, trec eu dincolo cu-ai mei, se roagă Chiribucă, scormonind un vârf de mustață.

„Ai mei“ erau 9: o grupă de ostași aleși după chiteală.

Intr'o îngânare de zori, când se destramau aburi de pe Nistru, prin horbotirea dimineții, sergentul și cu cei nouă, izbândește să treacă apa și să cearnă granadele peste întâile cazemate, ca 'n urma lui Compania a 3-a să prindă malul stâng și să facă un cap de pod aici, în Transnistria lui Duca Vodă, după cum le-a vorbit comandantul. Sergentul Chiribucă ajunge alt om. Dușmanul aici e întărit strașnic; tunurile țin zid la malul apei, brandt-urile au întins în lung, pânza de foc și cazematele, multe și toate plouă schije, de nu-i chip să 'naintezi. Și-o noapte se macină și celelalte compănii nu reușesc să treacă. Bolșevicii

întălesc focul, adună trupele, se 'nmulțesc și se simt mișunând pe creasta pe care dimineața își deapănă lumina.

Cei rămași pe malul basarabean, după două zile de frământare, socotesc pierdută Compania 3-a. Între ei și atacători a crescut un munte de colb din brazda răscolită și din fumul ce-și năruce ceața, căptușind zarea. Și când grija era mai mare căpitanul Tomescu Ion, comandantul, începu, prin semnalizare, alfabetul cunoscut. Ofițerul cere ajutoare dar mai cu seamă muniții. Prea multe a cheltuit și îi e teamă să n'aibe cu ce rezista.

Imbucurați, cei din dreapta Nistrului umplu o barcă cu muniții și-o dau valurilor. Dar din văzduh cade-o bombă și trimite barca 'n adâncul răcoros.

Grupa sergentului Chiribucă a făcut minuni la Bol-Molochis, a zdrobit o cazemată, două, dar acum parcă-i mai greu, mai ales văzând cum se 'mputinează muniția. Acum, nu rămâne de făcut decât cum spune românul: Ori, ori... Comandantul înțelege că nu-i vreme de așteptat și 'n dimineața cu răcoare, snop de furii, oștenii încep atacul, ajung trei cazemate, le distrug, aleargă, inflcărați, aruncă foc, urlă mâinii, ajung la bationete, izbesc cu ascuțișul și cu patul, răstoarnă, zdrobesc, înfrâng și cuceresc satul Bieloci. Pe urmă, în clipa de răgaz, până la desmeticirea vrăjmașului, scurt, restul trupelor trec Nistrul și-ajung în satul unde pe-un acoperiș fâlfâia drapelul țării.

Când oștenii s'au adunat în Bieloci, sergentul Chiribucă Nicolae era plecat cu grupa lui în patrulă. Apucase printre ogoare, printr'un lan de grâu cu spicul în copt, eși în luminis larg, cercetă întinderea, apoi intră într'un ogor de floarea soarelui, într'o zăbuseală, de parcă fiecare floare ardea.

Și-a oprit grupa să răsufle și să se șteargă de sudoare. I-ar plăcea s'ascute molcoma unduere a florilor, dar de parte tunurile ca o duruire de pod umplu văzduhul. Se chitea sergentul pe unde s'apuce tocmai când, eșind în câmp, este întâmpinat de focuri. Obișnuit cu cercetarea, înțelege că bolșevicii is mulți, ca la o companie. Și el, cu 9 inși. Cu 9 inși numai, dar aiștea 9 sunt hotărâți toți s'atace. Își împarte grupa, o împânzește așa, ca să iasă oarecum o încercuire de focuri și începe. Trag într'una, fac salturi, se culcă și trag și iar salt până s'apropie și pot arunca grenadele. A fost o nemaipomenită

luptă, până când cei 9 reușesc să pue pe fugă pe dușman, să ocupe creasta cu întăriturile ei și acolo sus, cei 9, se facă semnul crucii și să mulțumească Domnului. Cei 9, din care rămân numai 8 întrucât sergentul Chiribucă trimite pe soldatul Păun Ion să raporteze la Companie situația, așa după cum a învățat la teorie. Împlinind datoria aceasta, dă ordin ca fiecare să-și caute adăpost și să fie gata „că nu se știe ce să mai poate întâmpla“.

Păun Ion caută s'ajungă cât mai repede la companie, ca să se înapoieze, să nu rămâne înapoi grupă domnului sergent. Șueră gloanțe pe deasupra capului său, unele îi zbârnăie pe la urechi, până ce altul îi găurește piciorul.

N'are vreme să se bandajeze. Trebuie s'ajungă cât mai repede la postul de comandă. Se târâie cum poate, ajunge și raportează.

Comandantul rămâne uimit.

— Cum, Păune, ați atacat, voi nouă, o companie?

— Și-am și biruit-o dom'le căpitan.

Ofițerul râde, cu ochii'n lacrimi.

— Măi că al naibii om îi Chiribucă aista.

Sus, pe creastă, Chiribucă și-ai lui, acolo unde stau epurește, aprind câte-o țigară și așteaptă pe Păun, cu ordine. În locul lui Păun, vin bolșevicii potop, impresoară creasta, rup legătura grupei cu compania și-atacă, mulți, îndârjiți, viforoși.

Dintr'o grupă vecină, vorbește unul:

— Ce ne facem, dom'le sărjant? Uite cum vin, frunză și iarbă. O să ne eie prizonieri și o să ne chinue...

— Da eu unde-s, măi camarade? Cât sânteți cu mine, nu vă temeți. Atacăm, muniție avem destulă. Atacăm din spate, străpungem linia și ne 'ntoarcem la companie.

Din om în om a trimis ordinul așa, cum scrie la carte și-a adunat grupa, le-a șoptit hotărârea și târâș prin zgomotul tunurilor și ploaia gloanțelor, s'a strecurat înapoia bolșevicilor și-a deschis foc viu din puștile mitraliere; trag cei 8 cu sete, improașcă bine, lovesc în dușmani și doboară, răpăe câte-odată din toate armele, de parcă'ar fi un batalion în atac. Și rusimea ține piept, trag și ei vârtos, dar trag în bobote, c'ai noștri sunt rari și puțini și moartea trece printre ei.

Atacul grupei ține 'ndelung ține până ce bolșevicii înspăi-

mântați și crezând c'au de-a lupta cu cine știe ce unități, o iau la sănătoasa. Sergentul Chiribucă, singur, cu pușca mitralieră 'n tragere după ei, îi gonește, secerând mulți.

Când a văzut că ostașii lui au ajuns în marginea satului, încetează lupta și se retrage și el.

— Domnule sergent a chicalat rănit dom' caporal Blenteș. Iacătăle cum să târâe...

Bolșevicii acum, văzând c'au fost înșelați, s'au adunat și trag, strâns.

Ca printre spice, printre gloanțe, Chiribucă face drum întors, ajunge caporalul, îl ia în cârcă și-l aduce la Companie.

— Să trăiți, dom'le căpitan, am adus grupa 'ntreagă, cu un rănit...

Parcă era plăeșul din Cetatea Neamțului, în fața lui Sobieski, trufașul rege al Poloniei...

Numai după ce a aflat că soldatul Păun Ion a murit după ce-a transmis situația, a 'nceput să plângă.

— Va să zică, grupa mea nu-i întreagă, oftă Chiribucă.

Lasă că le plătesc eu...

Și le-a plătit în fiecare zi. De cum se luminează, Chiribucă, cu grenade în sac și pușca mitralieră 'n mână, pleacă la vânătoare. Știe cum să se strecoare și pe unde, se furisează, se târăște, s'apropie, aruncă, trage și omoară. În fiecare zi și de mai multe ori.

— Măi Chiribucă măi, astâmpăre-te, c'am să te prăpădesc.

— Lasați, dom'le căpitane, n'aveți grijă...

Pe urmă, frământând ciotul musteții:

— Că trebue să mă țin de cuvânt, știți cu fratele nostru Păun...

Ca să-l potolească i s'a dat, cu sila, un concediu, după ce i-a aninat de tunică decorația.

S'a dus acasă, și-a văzut pe cei dragi, le-a povestit întâmplări și după două zile a plecat.

— De ce pleci Neculai, că doar mai ai 4 zile?

— Lasați, v'am văzut, m'ați văzut, aici eu n'am ce face.

De mine îi mai nevoie acolo. M'așteaptă grupa.

S'a înapoiat pe front, repede, ca și cum ar fi întârziat.

Și s'a 'ntâmplat să deie și peste două trei zile de liniște.

Dușmanul e departe, trupa în odihnă. Mai stau oamenii și la

vorbă. În inserare, când amvonul cerului își aprinde candelile toate, se împletesc amintiri și râsete și glume.

— Sergentu Chiribucă ia spune, cum a fost atunci când te-au impresurat bolșevicii? îl zgândără câte un gradat.

— Cum să fie? Ca la război.

— Bine, ca la război, dar tu ai făcut o ispravă care a uimit și regimentul.

— Da n'am făcut cine știe ce ispravă... Sunt alții care au făcut mai multe decât mine...

Și râde, zgândărând sfărul de deasupra buzii, în noaptea care răsuflă liniște și coase pe iia întunericului, fluturii rachetelor.

D. IOV

PRESIMȚIRE

Nu-ți mai rădă ochii negri și fierbinți :
Știu eu bine, lasă, știu eu că mă minți.
Gura ta 'nflorită ca o micșunea,
Măne, gura asta n'o mai fi a mea ;
Și cu 'ntreg norocul îngropat în ei,
Măne ochii iștea n'or mai fi ai mei,
N'or mai fi, iubită, n'or mai fi — știu bine...

Nu-ți mai rădă plânsul de dureri străine,
Ci mi-ascultă astăzi cântecul pribeag,
Că 'n curândă vreme nu-ți voi mai fi drag...

D. FLOREA-RARIȘTE

PROBLEMA MUNCII ÎN CADRUL CREȘTIN

Problema muncii în toată complexitatea ei este cea mai importantă problemă la ordinea zilei. Importanța ei caută să o reliefeze mai ales statele totalitare și după dănsese caută să o trâmbițeze țările cu regim democratic.

Pentru a avea o idee clară asupra acestei probleme trebuie s'o privim din două puncte de vedere, ce sintetizează cele două laturi ale ei și anume:

1. Problema muncii în sine (latura teorică);
2. Organizarea muncii (latura practică).

Organizarea muncii, de fapt, e o consecință logică a concepției teoretice.

Înainte de a trece la studiul muncii în cadrul creștin, socotim necesar să o schițăm și în concepția fiziologică și economică.

În cadrul fiziologic, munca omenească fizică și psihică este privită ca o cheltuire naturală și constructivă a energiei umane, ca o acțiune indispensabilă bunului mers a organismului, ca o „înălțare a omului până la personalitate”, după expresia prof. C. Rădulescu-Motru din *Personalismul energetic*, pag. 249.

În cadrul economic, munca a fost ținta preocupărilor a numeroși economiști, care la început și-au îndreptat privirile spre ea cu atenție, apoi cu bunăvoință și în cele din urmă cu patimă.

Prin veacul al XVIII-lea Adam Smith, spune că, munca este adevăratul izvor de bogăție¹.

Tot el preconizează și diviziunea socială a muncii.

Ceva mai târziu în veacul al XIX-lea, din mijlocul fră-

1. Charles Gide și Ch. Rist. *Istoria doctrinelor economice dela fiziocrați și până azi*. Buc. pg. 86.

mântărilor muncitorești se ridică jidanul Karl Marx, care în opera sa *Capitalul* trece peste ideea lui Adam Smith și a altor economiști și afirmă categoric că munca este „substanța însăși a valorii și că marfa ca valoare nu este decât munca omenească cristalizată”.

În broșura „Comunismul marxist față de învățătura creștină”, am arătat că eroarea fundamentală a acestor concepții inspirate de ura talmudică a spiritului iudaic, erau pricinuite de premisele greșite dela care a plecat și dovedită astăzi pe deplin prin legea cererii și ofertei.

Economia politică mai inserează încă concepția nouă despre muncă aceea a americanului Taylor care bazându-se pe studiul științific al muncii, caută să o analizeze și să o descompună în părțile ei componente, constatându-se care sunt mișcărilor absolut necesare și care nu.

Cele ce nu sunt necesare se vor elimina, făcându-se astfel economie de energie și timp.

Taylor cere o selecționare a muncitorilor. Concepție ingenioasă și destul de inumană, care pogoară pe om la treapta unei mașini.

Ca o complectare a Taylorismului vine Psicho-technia, spre a reda suflet muncii.

Prin această nouă concepție, se urmărește obținerea unei munci cât mai omenești, mai economice și mai productive.

Menționăm însă că din taberile economiștilor și a multor învățați s’au ridicat glasuri care au condamnat atitudinea de pretinsă pasivitate a concepției creștine relative la muncă.

În veacul spiritualității în care trăim, nu ni se îngăduie să avem convingeri eronate, mai ales asupra problemei muncii.

Deaceia în articolul de față vom căuta să schițăm problema muncii în cadrul creștin bazându-ne pe cartea inspirației divine: Biblia.

În cartea *Facerii* se spune că „La început *a făcut* Dumnezeu cerul și pământul. Și pământul era fără chip și pustiu și întuneric era deasupra adâncului, iar Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor.

Și a zis Dumnezeu: „*Să fie lumină*”!

Și s’a făcut lumină¹. etc...

1. *Facerea* cap. I, 1-2.

Din tot referatul creației divine, rezultă că dintru început a fost mișcare, creație, muncă. Exemplul îl dă însuși Dumnezeu, principiul activ al oricărei mișcări și creații. În ansamblul lucrurilor create de Dumnezeu exista o armonie și fiecare lucru sau faptură creiată se mișcă în planul determinat de Creiator, având un scop bine definit. Pentru îndeplinirea scopului pentru care a fost creiată făptura se cer o serie de mijloace și de lucrări corespunzătoare. Și „suma acestor lucrări prin care toate făpturile tind spre scopul lor se numește ordinea universală sau naturală”¹.

În ordinea naturală, omul își are o misiune fixată din eternitate în planul creației:

„Și a luat Domnul Dumnezeu pe Adam și l-a pus în grădina Edenului ca să o lucreze și să o păzească”².

Omul fiind după asemănarea lui Dumnezeu, trebuia să meargă pe calea ce i-a fost hotărâtă din eternitate, îndeplinindu-și un rol activ în mijlocul naturii, peste care Dumnezeu i-a dat învoire „să aibă stăpânire” ca o ființă înzestrată cu gândire, libertate și voință.

Munca aceasta, nu numai că nu este un blestem, ci prin aceasta omul se ridică până la rolul de colaborator cu Dumnezeu. „Omul însuși, spune N. Berdeaev, purtând chipul și asemănarea lui Dumnezeu, a «Creiatorului lumii» este creiator și chemat spre creațiune”³.

Această chemare a omului spre creațiune, dovedește superioritatea sa, față de celelalte făpturi.

Blestemul, ca o consecință a păcatului a căzut asupra naturii și nu asupra muncii. Deaceia natura îi va fi dușmănoasă și subjugarea ei se va face cu multă trudă și sudoare. Din rege al naturii, prin păcat omul a ajuns rob aceleiași naturi care în loc de dragoste îi va arăta spini și pălămidă și mârâit de fiare sălbătice.

Deacum, existența omului și a urmașilor lui va fi în funcție de munca ce va desfășura-o în cadrul naturii, munca devenind o condiție esențială a existenței.

1. Bucevski: *Legea eternă, legea naturală* Cluj, pag. 4.

2. *Facerea* 2—15.

3. N. Berdeaev: *Creștinismul și activismul omului*. Buc. 1933 pg. 9.

La această îndatorire a omului se referă Biblia când spune : „Şase zile lucrează şi fă toate lucrurile tale”¹.

„Starea grea a muncii, spune savantul mitropolit Irineu, avea să slujească a tot înțeleapta rânduială dumnezeiască la înălțarea, îndreptarea şi izbăvirea omului din ghearele suferinții fizice şi morale căreia se dăduse pradă. Osteneala nedespărțită de muncă, mai ales de cea trupească, părerea de rău pentru lucrurile pierdute şi muștrarea de cuget că pierderea se datorește voiei proprii, devin un mijloc de pocăință, de refacere şi înălțare morală, un leac pentru vindecarea de rănilor păcatului şi o scară pe care urcă încetul cu încetul, rătăcitul fiu al pământului spre Făcătorul şi Isbăvitorul său.

Prin muncă grea şi istovitoare, prin muncă neconținută, omul izbutește să clădească o punte peste prăpastia ce-a săpat păcatul între el şi Dumnezeu, să se apropie din nou de Ziditorul său şi să se împace cu el”².

Şi într’adevăr cartea sfântă ne arată că urmaşii lui Adam îşi împletesc viața cu muncă şi din rodul muncii lor oferă jertfe lui Dumnezeu.

Prin Iisus Christos omeneirea s’a împăcat cu Dumnezeu ridicând : „firea omenească la o înălțime neobișnuită, deschizându-i-se posibilitatea de adorare.

Fiul lui Dumnezeu, este totodată şi un om : *Fiul omului*.

Deaceia omul este fiul lui Dumnezeu.

Taina creștinismului, nu poate să înjosască pe om, ci dimpotrivă : îl înalță”³.

Reintegrat în această calitate, omul trebuie să aibă o nouă concepție de viață, o naștere din nou :

„Amin, amin zic ție — spune Iisus lui Nicodim — de nu se va naște cineva din nou, nu va putea vedea împărăția lui Dumnezeu”⁴.

Cu trupul omul ține de pământ, iar cu sufletul de cer. Ca să-şi mențină viața trupească, omul este înzestrat cu in-

1. Eşirea 20—9.

2. I. Mihalcescu : Munca în lumina învățăturii creștine. Revista B. O. R. Oct. 1925 pg. 35.

3. N. Berdeaev op. cit. pg. 9.

4. Ioan 4—3.

instinctul conservării individuale și conservării speciei, care-i ordonă să mănânce.

Ca să aibă ce mânca trebuie să muncească.

„Cel ce nu muncește, nici să mănânce“ spun Sf. Apostol Pavel¹.

Pentru viața sufletească, omul trebuie să creadă toate adevărurile revelate și să facă fapte bune.

„Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, din toată inima și din tot sufletul tău și din tot cugetul tău și din toată puterea ta“². În afară de această poruncă Iisus continuă pe a doua zicând:

„Să iubești pe aproapele tău ca însuși pe tine. Mai mare decât aceasta, nu este altă poruncă“³.

Oamenii trebuie să se iubească unii pe alți, fiindcă sunt fii acelui-aș Părinte Cereșc. Între noi toți, trebuie să existe o fraternitate morală, demnă de împărăția lui Dumnezeu.

Esența învățăturii creștine, este cuprinsă în aceste două porunci ce sunt necesare desăvârșirii umane. Dragostea față de Dumnezeu, omul și-a manifestat-o prin străduința continuă de a cunoaște pe Dumnezeu și toate lucrările lui.

În dosul acestei faze, se ascunde tot domeniul activității intelectuale. Fiecare om de știință în parte nu face altceva decât să analizează minuțios o infimă părticică din lucrurile lui Dumnezeu.

În lungul proces dintre Știință și Credință, după lungi debateri și minunțioase cercetări, s'a ajuns la concluzia că amândouă se împacă și că savanții printr'o sforțare intelectuală prin cunoașterea lucrurilor și făptuirilor ajung la Creiatorul lor, la Dumnezeu.

Dragostea față de aproapele se arată prin fapte.

Și ori ce faptă în îndeplinirea ei, cere un efort.

La judecata viitoare, va întreba Dumnezeu pe fiecare, de felul cum a trăit viața. Celor de la dreapta le va spune:

„Veniți binecuvântații Tatălui Meu, de moșteniți împărăția lui Dumnezeu, cea pregătită dela întemeierea lumii.

„Căci flămând am fost și mi-ați dat să mănânc, însetat

1. II Tesoloniceni 3—6.

2. Marcu 12—30.

3. Marcu 12—31.

am fost și mi-ați dat să beau, străin am fost și m'ați adus la voi. Gol am fost și m'ați îmbrăcat, bolnav am fost și m'ați căutat, în temniți am fost și ați venit la mine"¹.

Aceste faceri de bine fiind făcute ori cărui om — și noi știm că orice om e fiu a lui Dumnezeu — „mi-e mi-ați făcut“ spune Fiul omului².

Dar aceste faceri de bine ce sunt obligatorii pentru ori ce creștin presupun: hrană, băutură, casă, haine, etc.

Și toate acestea sunt rezultatul muncii.

Și dacă prima condiție în tendința ori cărui om spre de-săvârșire, am concretizat-o ca: *muncă intelectuală*, a doua condiție vom concretiza-o ca: *muncă fizică*.

Deci munca în creștinism, este recomandată în afară de valoarea economică, pentru valoarea ei morală, pentru puțința ce ne-o oferă de a face binele.

Prin creștinism, munca oricât de brută ar fi ea, este spiritualizată și transformată în virtute, reîntegrându-se în legea morală.

Insuși Mântuitorul Iisus Christos a arătat prin exemplul său muncind la lemnărie cu bătrânul Iosif, că munca înobilează pe om.

Concepția creștină despre muncă, este în deplină concordanță cu concepția fiziologică a muncii și spre deosebire de concepția economică și în special marxistă — concepția creștină ridică munca la înălțimea îndatoririi morale ce o avem față de Divinitate.

Sistemele totalitare, fascismul și național-socialismul în doctrina lor politică și-au însușit punctul de vedere creștin, socotind munca în titlul de nobleță.

VISARION PUIU

1. Matei 25, 34—36.

2. Matei 25—40.

V A T R A

Pe vatră mai arde un ciot afumat...
Târzie nălucă de brad descărnat.
În colțul cu umbră și gheme de lână
Pisica își toarce o haină de zână.

Cu ochi de paieță privește arar
La fusul șiret cum joacă sprintar,
Rotundă chindie stâlcită 'n podele...
Ori sprinten își leagăna șoldul 'n inele.

Vântul s'agață cu ghiare iabrașe
De ușa — adormită sub streșini golașe.
În colțul cu umbre pisica visează
La stoluri de vrăbii... lăbuța vibrează.

RONSARDA CASTRO

OCTAVIAN GOGA STUDENT

După ce termină liceul, în Ardeal, Octavian Goga se înscrie la Universitatea din Budapesta în toamna anului 1900, urmând cursurile Facultății de „Științe filosofice”. Intenționa deci să devină profesor. În Aprilie 1903 își trece examenul fundamental de profesor secundar la materiile: Istorie, Latină și Filologie, obținând și certificatul respectiv, eliberat de Universitate la 6 Mai 1903. Acest certificat nu echivala însă cu diploma de licență. La 8 Iunie 1904, Goga este declarat absolvent al Universității din Budapesta, dar licența nu și-a mai dat-o, întrucât renunțase între timp la cariera de profesor secundar. De aceea în toamna aceluiaș an se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie din Berlin, după ce obținuse din partea societății „Transilvania” dela București, bursa de 1800 franci anual din fondul „Al. Papiu-Ilarian”. Bursa i se acordase prin concurs, pentru doi ani, din care primul an urma să studieze la Berlin, iar al doilea an la Paris.

La sfârșitul anului 1905, deci după primul an de studii în străinătate, Goga are marea nenorocire de a-și pierde părintele, rămânând astfel șeful unei familii a cărei situație materială era

cât se poate de modestă, iar el însuși neavând o situație anumită. Din această cauză este nevoit a-și întrerupe studiile începute în străinătate înainte de a fi reușit să-și fi putut obține vreo diplomă, cu care să poată legitima în fața „oficialității” pregătirea sa. Și cu aceasta se încheie viața studențească a marelui poet și luptător naționalist, privită din punct de vedere strict școlăresc. Nimic deosebit până aici, decât faptul că studentul Octavian Goga n'a reușit să-și treacă examenul de diplomă, nici la Budapesta și nici la Berlin. Acest fapt însă nu l-a împedecat să fie totuși cel mai mare poet al generației sale, cel mai fulminant orator și temut debater parlamentar și unul din cei mai luminați luptători ai ideii naționale. De altfel faptul de a fi intrat în viață fără vreo diplomă academică nu-l desonorează pe Goga, deoarece se găsește așa în cea mai bună tovarășie; știm cu toții că nici Eminescu nu s'a întors din Germania cu vreo diplomă universitară și cu toate acestea câți ani vor mai trece încă până când neamul acesta va putea produce un al doilea Eminescu?

Anii 1900—1905 reprezintă în viața lui Octavian Goga nu numai anii săi de studii, ci însăși piatra unghiulară a unei vieți, care s'a risipit atât de generos mai târziu în slujba neamului. În acest răstimp se plămădește personalitatea poetului, făcând ucenicie în paginile revistei budapestane „Luceafărul”; în acest timp se oțelește Goga pentru luptele de mai târziu.

Ani de studenție, ani de lipsuri și de sărăcie, totuși poate cei mai frumoși ani ai poetului! „Goga era pe vremea aceea un tânăr foarte modest, sărac și necăjit, spune d. O. Tăslăuanu în „Amintirile sale”, când i-am oferit un pat în locuința mea, s'a simțit fericit”.

La Budapesta, Goga își petrece tot timpul la Universitate, și la redacția „Luceafărului”. Asculta cursuri, citea și scria, iar seara, împreună cu alți studenți români, mergea la o halbă cu bere, unde întârziiau adesea până după miezul nopții în discuții de ordin politic sau literar. Aici nu a avut el nicio încurcătură sentimentală. Trăia doar pentru studii și pentru revistă.

În cursul anului al doilea de studenție, personalitatea lui Goga începu a căpăta forme concrete. La 1 Iulie 1902, după discuții care duraseră o iarnă întreagă, Goga, împreună cu un

mănunchi de tineri români aflați la studii în capitala Ungariei, fac să-și înceapă apariția revista „Luceafărul”. Din redacție mai făceau parte: Al. Ciura, Oct. Tăslăuanu (pe atunci funcționar la Consulatul Român din Budapesta), Aurel P. Bănuțiu, Dionisie Stoica și alții. Asupra tuturor, Goga avea un ascendent deosebit. Iată cum ni-l prezintă O. Tăslăuanu în „Amintiri”, cu prilejul discuțiilor ce au precedat apariția „Luceafărului”: „...Iată pe poetul cu plete blonde suit pe scaun, străfulgerând pe toți cu ochii lui albaștri, tăind cu gesturi largi negura de fum și în energice cuvinte întraripate făurind, ca un profet războinic, tot viitorul încununat de izbândă al visurilor ce ne înfrățiau ființa și al planurilor menite să îndrepte cultura neamului românesc de aici (din Ardeal n. r.) pe alte cărări mai vrednice de cinste.

În 1905 „Luceafărul” ajunsese atât de răspândit, încât tinerii conducători înființează un institut de arte grafice și de editură. Era rezultatul unei perseverențe încăpăținate a lui O. Tăslăuanu, dar tot pe atât și rezultatul popularității revistei datorită mai întâi poeziilor lui Goga, care stârniseră atât dincolo cât și dincoace de Carpați un adevărat val de entuziasm. Despre activitatea sa în această perioadă de timp, iată ce mărturișește însuși poetul în „Notițele” sale autobiografice: „Am făcut mai târziu o tipografie; și era desigur interesant să vezi în acest oraș (în Budapesta), în această capitală, adunate mănunchiuri de 10-15 băeți, care în subsolul unei case ungurești, singularizați sufletește și diferențiați de ceeace era în jurul lor, întocmai ca dinamitarzii, pe sub pământ, lucrând la prăbușirea imperiului austro-ungar”.

Despre ceeace reprezintă Goga în viața studenților români din Budapesta, este deajuns să amintesc faptul că la un an dela apariția „Luceafărului”, adică în 1903, el ajunge redactor responsabil, post pe care însă nu-l deține decât temporar din cauza temperamentului său bătaios, ceeace nu era deloc în interesul revistei. Rămâne însă un fidel colaborator aducând pentru fiecare număr nou alte și alte poezii, care au fost fala revistei, dar și nemurirea poetului.

„Luceafărul” era o revistă cu preocupări literare, dar în aceeași măsură, dacă nu chiar mai mult uneori, cu precise obiective politice; „lucram la prăbușirea imperiului austroungar”

cum mărturisește însuși poetul. Dar pe față revista nu putea să-și manifesteze năzuințele politice. Atunci redacția recurgea la diferite stratageme, care înșelau vigilența guvernului ungar și a procurorilor săi. Așa de pildă băeții au început să scoată numere festive în legătură cu diferite momente istorice din viața poporului român sau numere omagiale închinat fie vreunei personalități culturale din regat fie vreunui membru al familiei regale dela București. În aparență procedeul era destul de inocent, în fond însă aceste numere erau cele mai minunate prilejuri pentru ca irendentismul băeților — și în deosebi a lui Goga — să se poată manifesta pe față, dar în ținută ceremonioasă, evident. Totuși în câteva rânduri aceste manifestări au depășit limita, și atunci revista era gata să nu mai poată apărea.

Numerele festive ale „Luceafărului” au prilejuit studentului Octavian Goga — să-și publice unele din cele mai reușite poezii cu caracter politic sau social. Seria numerelor festive a fost deschisă cu numărul Carmen Sylva, apărut la începutul anului 1904, an de temelie în viața tinerei reviste, și închinat Reginei Elisabeta, care atunci împlinea 60 de ani. În acest număr, Goga publică poezia „Noi”, în care poetul exprimă toată durerea unui neam rob, în accente de o duioșie impresionantă. Tonul este potolit și forma dominată de accentul eleganței și al gingășiei :

Pe boltă sus e mai aprins
La noi bătrânul soare,
Decând pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...

.....
Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinței,
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii și părinții...

Ce putea fi oare altceva „visul neîmplinit”, decît întregirea neamului? Aluzia era foarte transparentă și totuși studentul Goga a avut curajul s'o scrie într'o revistă budapestană, în vremea când el își făcea studiile la Universitatea din capitala regilor Ungariei.

Alături de poezia lui Goga, ceilalți colaboratori au avut grijă să publice articole omagiale pentru regina poetă, mani-

festând vădit sentimentele ce le aveau față de familia regală dela București". A fost prima noastră manifestare iredentistă reușită, declară dl. Tăslăuanu în „Amintirile” sale, care nu a scăpat vigilenței guvernului ungar, dar era așa de inteligent ticluită, că nu ne-a putut urmări”.

În numărul următor celui închinat reginei Carmen Sylva, Octavian Goga publică poezia „Oltul”, apărută cu litere mari în fruntea numărului din 15 Februarie 1904. Dela durerea stăpânită din poezia „Noi”, pășise cu „Oltul” la expresia cea mai îndrăzneală a patriotismului său. Dar poezia aceasta nu are numai o valoare patriotică, determinată de sentimentul dominant, ci ea are în același timp o valoare pur artistică, inegalabilă în literatura noastră :

În cetățuia ta de apă
Dorm cântecele noastre toate.

Sau :

La sânul tău vin, în amurguri,
Sfioase, fetele fecioare,
Și dimineața vin neveste
Cu șorțul prins în cingătoare —
Și vin păstori cu gluga albă,
Din fluer povestindu-și dorul —
Și câte cântece și lacrimi
Nu duce valul, călătorul...

Apoi :

— De mult, în vremi mai mari la suflet
Erai și tu haiduc, moșnege, —

sunt versuri de o neîntrecută eleganță artistică fără a bănuî că în spatele lor stă pitit uraganul unor sentimente de un patriotism explosiv.

Așa domol te poartă firea,
Căci duce unda-ți gânditoare :
Durerea unui neam ce-așteaptă
De mult, o dreaptă sărbătoare.

Neputincios pari și tu astăzi —
Te-a 'ncins cu lanțuri împăratul.

Ca unda ta strivită, gemem
Și noi, tovarășii tăi buni.
Dar de ne-om prăpădi cu toții
Tu, Oltule, să ne răzbuni !

Să verși păgân potop de apă
Pe șesul holdelor de aur ;
Să piară glia care poartă
Înstrăinatul nost' tezaur ;

Țărâna trupurilor noastre
S'o scurmi de unde ne 'ngropară
Și să-ți aduni apele toate,
— Să ne mutăm în altă țară !

De data aceasta Goga îi pusese vârf. Dăduse cea mai înaltă și cea mai plastică expresie iredentismului românesc. „De data aceasta mare minune dacă scăpăm“, își spuneau băeții în primele zile după publicarea „Oltului“.

— Să mă 'nchidă, răspundea Goga. Am să vă trimit poezii și mai strașnice din temniță. Vațul ori Seghedinul sunt aproape, veniți să mă vedeți în fiecare săptămână“.

Cu poezia „Oltul“, Goga a intrat pe porțile împărătești în templul literaturii. E prima mare creație a poetului, pe atunci student. Și valoarea poeziei crește mai ales prin faptul că, pe lângă nota patriotică, care alcătuește dealtfel coloana vertebrală a poeziei, conține versuri de o frumusețe artistică nebănuită. Însăși limba poeziei acesteia este o limbă nouă în raport cu versurile de până acum. Aici are suflul cărților bisericești și al cronicarilor, fără însă a fi îmbâcsită de arhaisme. Fraza e cu totul nouă, dealtfel ca și ideea: personificarea Oltului și înfrățirea lui cu necazurile și idealurile neamului. La apariția acestei poezii, ungurii vor fi spumegat de mânie, dar scrâșnind din dinți vor fi mărit totuși ochii de admirație în fața unui talent așa de mare.

În Iulie 1904 se împlineau 400 de ani dela moartea marelui Voevod moldovean și cu acest prilej apare numărul Ștefan cel Mare al revistei Luceafărul, în care Goga publică poezia „Dela noi“, poezie ce nu se ridică la nivelul „Oltului“, nici ca valoare artistică, nici ca idee. Se cunoaște că e o poezie „făcută“ la comandă. Totuși cuprinde versuri remarcabile:

Noi suntem drumeții piticelor vremi,
Pitici în puțință și vrere

.....
Măria Ta ! Suntem bătuți de nevoi !

La noi în zadar ară plugul,
Căci holdelor noastre cu spicul de aur
Străinul le fură belșugul.

.
De sus din a ta 'mpărăție
Crai tânăr, craiu mândru, craiu nou
Trimite, rugămu-ne ție !

Tonul poeziei e blând, e domol, e stăpânit, e dureros de stăpânit. Inima poetului vibrează duios înșirând necazurile neamului în „jalba“ către „Măria Sa“.

„Cu numărul Carmen Sylva și cu numărul Ștefan cel Mare se lega trecutul de prezent, se lega una din dinastiile vechi cu dinastia nouă a Românilor și Ardelenii se deprindeau astfel să cunoască istoria răsfrântă prin prisma cercetărilor românești obișnuindu-i totodată să-și abată privirile dela Viena imperială și dela Budapesta șovinistă spre București, singura capitală dela care puteau nădăjdui o mântuire !“ (cf. O. Tăslăuanu, O. Goga-Amintiri, pg. 95-96).

Pe lângă alte poezii, subalterne „Oltului“ ca valoare artistică, Goga mai publică în cursul anului 1904, deci în cursul ultimului său an de studenție la Budapesta, poezia „Dimineața“, care este un pastel neegalat până azi în frumusețea imaginilor și în puritatea estetică a formei.

E vorba în această poezie de revărsatul zorilor, poetul urmărind gradația momentelor în fiecare silabă pe care o articulează natura :

Cu grele răsuflete apele dorm,
Pe lanuri dorm spicele grele.

.
Cu ochii plânși stelele toate se duc
Pe patul de nori să se culce ;

.
În taina tăcerii pornește-se vânt
Să mângâie trestia 'n vale.
Pe-ascuns o sărută, dar dragostea lui
O văd licuricii din cale.
Și-o spun licuricii la frunze de soc
Și socul pădurii o spune
Și frunzele toate grăbite tresar
Și 'ncepe pădurea să sune.

*

Din funduri de peșteri vin umbre șirag
 S'asculte amarul cântării,
 De patima doinii și umbrele mor,
 Cu lacrimi plâng genele zării.

.....
 Deschideți larg poarta, cărunților brazi,
 Să vie 'mpăratul mării,
 Să mângâie jalea nestinsului dor,
 Să 'mpace durerile firii...

E prea frumoasă această poezie ca să fi putut rezista tentației de a cita cât mai multe versuri. Iar cititorii sunt sigur că și-au dat perfect de bine seama de armonia acestor versuri. Și am mai insistat asupra acestei poezii pentru motivul că, deși e atât de armonioasă, ca o melodie, totuși e foarte puțin cunoscută, manualele de școală sau studiile de specialitate evitând în mod vinovat de a o cita.

În toamna lui 1904, studentul Octavian Goga pleacă la Berlin pentru a-și continua studiile în calitate de bursier al societății „Transilvania“.

Aici, deși urma cursurile cu conștiinciozitate, Goga are totuși răgazul să trimită Luceafărului pentru fiecare număr câte o poezie. Acum scrie el poeziile: Cântăreților dela oraș, Părăsit, pastelul Pribeag, Pace, Invins, Noapte, etc.

În cursul anului 1905, Luceafărul continuându-și programul numerelor festive, apare la începutul anului cu numărul Grigorescu, închinat celui mai mare pictor român. Cu acest prilej Goga trimite dela Berlin poezia „Plugarii“ o puternică poezie cu caracter social, totuși având ca notă dominantă tot naționalismul, concretizat în versurile dela sfârșit:

Ci 'n pacea obidirii voastre,
 Ca 'ntr'un adânc întins de mare,
 Trăește 'nfricoșatul vîfor
 Al vremilor răzbuătoare.

Goga iubea nespuse de mult pe țărani și cei care l-au cunoscut îndeaproape spun că „la început el intenționa să se facă învățător la sat, să se căsătorească cu o țărăncă voinică și frumoasă, care să-i facă copii rumeni și dolofani“. Despre temeinicia acestui sentiment față de țărani, mărturisesc îndeajuns poeziile: Bătrânii, Dorință, precum și următoarele versuri din Plugarii:

La voi aleargă totdeauna
 Truditu-mi suflet se se 'nchine;
 Voi singuri străjuii altarul
 Nădejdi noastre de mai bine.

.....
 Când doarme plugul pe roțile
 În pacea serilor de toamnă,
 La voi coboară Cosânzeana,
 A visurilor noastre Doamnă.

.....
 Din casa voastră, unde 'n umbră
 Plâng doinele și râde hora,
 Va străluci odată vremii
 Norocul nostru-al tuturor.

Către sfârșitul anului 1905, Goga revenind dela Berlin, își înmănunchează toate poeziile apărute pân' atunci în Luceafărul și în Semănătorul, care-i remarcase la timp marele talent, și le publică în volumul Poezii, editat de revista la a cărei apariție contribuise el însuși atât de mult în 1902. Prima ediție s'a epuizat în câteva luni, deși apăruse în mai multe mii de exemplare. Era un succes nemaîntâlnit până atunci de vreun poet român, cu toate că Octavian Goga la acea epocă nu reprezenta încă un nume. Despre felul cum a fost primit de către lumea literaților noștri de pe atunci, acest volum de poezii, iată ce povestește d. Tăslăuanu în ale sale Amintiri: „...În restaurantul Gambrinus de lângă Teatrul Național din București, la o masă din fund juca șah Ion Gorun cu George Coșbuc, iar Caragiale chibița. Pe canapea, lângă Gorun, era un volum nou de poezii, cu foile netăiate, adus de Nerva Hodoș, care se așezase și el să chibițeze. Nenea Iancu s'a chiorit de câteva ori la volum, pe urmă l-a luat în mână, deschizându-l, așa, la întâmplare. A citit câteva strofe. Și-a dres ochelarii, s'a uitat la coperta volumului: autorul, un nume necunoscut. A tăiat câteva foi și, cu vădită curiozitate, a citit o o poezie întreagă. A deschis volumul în altă parte și a dat peste „Oltul“. Când l-a terminat a mormăit: „Mă, al Dracului!“ a oprit pe jucători și i-a silit să asculte poezia întreagă. „Da, cine-i ăsta, bre?“ întrebă maestrul Caragiale. „Un poet dela noi din Ardeal“ — îl lămurii Gorun. „Mă, da știi, că are talent! Ia să-l luăm dela început“ — și Caragiale a citit, cu glas tare, poezie după poezie, așa cum numai el știa să citească, subliniind frumusețile și comentând fiecare bucată. Se

făcuse miezul nopții, când maestrul a închis volumul, entuziasmat de noul ucenic al strunii“.

A fost cea mai strălucită consacrare a tânărului poet.

Răsunetul poeziilor lui Goga în această perioadă de timp, se datorește nu numai patriotismului, care este nota dominantă a multora din bucăți, cât mai ales frumuseții lor artistice. Volumul acesta de poezii a fost premiat de Academia Română, iar raportul pentru premiere a fost susținut de însuși nestorul criticii românești, Titu Maiorescu.

Consacrarea poetului Octavian Goga, deși la o vârstă încă fragedă, era acum definitivă.

Iată ce a realizat el în cursul celor 5 ani de studii universitare. Exemplu luminos de muncă, de sbucium, de realizări și de creații ; luptător neînfricat pe baricadele ideii naționale și poet neîntrecut încă : iată ce a fost Octavian Goga ca student.

ION MANOLACIIE

PSALM

Mi-ai dat puteri să torc în veșnicie
O clipă din dumnezeiasca-ți fire,
Tăcerii să-i găsesc răstălmăcire
Iar vorbei calde, sbor de pădăie

Poeților, alean în pribegie,
Iubirilor, cântări de fericire,
Și toată vraja, ca o amăgire,
Ca inima să nu mi-o știi pustie.

Iar pentru-un vers cu undulări de sunet,
M'ai îmbrăcat în haina unui tunet,
Să pot sbura cântând spre altă lume...

De-atuncea simt neconținut fiorul,
Dar ca pedeapsă, suferinți anume,
Că îndrăznesc să stau cu ziditorul.

G. CONSTANDACHE

VASILE GHERASIM

CONTRIBUȚIA LUI LA CULTURA ROMÂNEASCĂ

Una dintre cele mai fecunde și mai cuprinzătoare personalități ale Bucovinei, este fără îndoială filosoful și poetul Vasile Gherasim, dela a cărui trecere în veșnicie s'au împlinit la 10 Februarie 1942, 9 ani.

Fiu de țăran din comuna Marginea jud. Rădăuți, Vasile Gherasim s'a născut la 26 Noembrie 1893; a urmat liceul în Suceava și apoi Universitatea la Viena, (1914—1918), unde la început s'a dedicat studiilor clasice, dar apoi, îndrăgostit de filosofie, pentru care avea o deosebită înclinare, a aprofundat-o, specializându-se mai ales în Istoria Filosofiei. La Viena a lucrat cu profesorul Adolf Stöhr. După încheerea păcii, Vasile Gherasim s'a reîntors în țară. La Cernăuți și-a dat doctoratul în filosofie, având ca profesor pe filosoful Carl Siegel, titularul pe atunci al catedrei de Istoria Filosofiei, mai târziu trecut la Universitatea din Graz.

A funcționat pe rând ca profesor de filosofie la Școala Normală de băieți din Cernăuți, la Liceul Nr. 4 și în urmă la catedra de Istoria Filosofiei dela Facultatea de Litere și Filosofie din Cernăuți.

Răpus de o grea boală de inimă, Vasile Gherasim a murit în floarea vârstei, la 39 ani, în plină ascensiune, lăsând în urma lui o bogată operă filosofică și literară.

Activitatea cărturărească a lui Vasile Gherasim, a îmbrățișat domenii multiple de creație, fiind aproape tot atât de fecund în filosofie și literatură ca și în filologie și în studiile de estetică și istorie literară.

Vasile Gherasim este unul din puținii gânditori ai Bucovinei care și-a conturat o concepție filosofică proprie în o serie de lucrări din domeniul istoriei filosofiei și în deosebi în studiile „Sistemul energiilor conștiente” și „Etnicul în filosofie” (*Spre o filosofie românească*), apărute în 1928 la Cernăuți.

Intr’o cronică comemorativă despre opera lui Vasile Gherasim publicată în „Codrul Cosminului”, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă din Cernăuți, profesorul Traian Brăileanu, scria printre altele, următoarele despre concepția filosofică a lui Vasile Gherasim :

„Pornind dela o ipoteză a filosofului vienez Adolf Stöhr, fostul său profesor, ipoteză privind raportul între substratul fiziologic și fenomenele psihice, Gherasim ajunge să clădească, pe această ipoteză, o teorie despre interpenetrarea conștiințelor individuale. Stöhr consideră verificată ipoteza paralelismului psihofizic, care spune că procesele fiziologice corespund proceselor psihice. Procesele fiziologice au un substrat material. Dar materia aceasta nu e văzută de noi nici când în funcție. Ea e, deci, o materie metafizică sau cu un cuvânt „metamaterie”. Adevărata metamaterie n’are probabil mai mare asemănare cu materia vizibilă, decât sunetul cu semnul corespunzător al notei de pe hârtie. Deci este cu desăvârșire indiferent ce însușiri îi atribuim materiei metafizice.

Ea e așa cum dorim să ne-o construim câtă vreme băgăm numai de seamă că concluziile făcute din aceste presupuziții să nu intre nici când în contradicție cu fenomenele fizice.

Acest fel de „materie” este, prin urmare, un simbol... conștiința, care are relații misterioase cu funcțiunile fiziologice, este în fiecare om normal identic construită formând o unitate continuă.

Dacă presupunem o bază fiziologică pentru conștiința noastră, atunci și unității conștiente trebuie să-i corespundă o unitate fiziologică.

Ori, dacă materia organică (funcției fiziologice a căreia îi corespund fenomenele din conștiința noastră), ar fi compusă la

fel cu materia fizică, ea ar consta din nenumărați de mulți atomi, agregați, impenetrabili și toată masa acestei materii n'ar fi decât o alcătuire de mozaic. Cu necesitate suntem conduși la presupunerea că metamateria ca bază fiziologică a conștiinței noastre, este altfel construită de cum e materia fizică. Ea trebuie să fie lipsită de însușirea impenetrabilității. Și această presupunere e foarte justă, deoarece metamateria nu e materie în sensul obișnuit al cuvântului, ci e un simbol al materiei, simbol construit de noi. Sistemul nervos, întreg, este un sistem de nenumărat de mulți atomi care se află în continuă penetrație reciprocă. În baza ipotezei lui Stöhr se poate explica unitatea conștiinței individuale. Iar problema care se naște pentru Vasile Gherasim este : rămân și pot rămâne conștiințele individuale fără nici o legătură întreolaltă ? Autorul ajunge la următorul rezultat : „O conștiință nu va putea sta niciodată deplin izolată față de cealaltă, față de celelalte. Și precum metamateria, cor respondentul organic al conștiinței, formează o unitate neînteruptă—cum am arătat-o mai sus (după Stöhr) cu privire la genul uman—astfel și conștiințele oamenilor, formează un sistem unic și universal : conștiința comună a omenirii... Conștiința individuală, în plină activitate, neconținut se atinge, se penetrează cu altă conștiință individuală, cu alte conștiințe, cu conștiințe colective“. „Aceste conștiințe le putem numi și *centre de energii conștiente*“. „Și întrucât orice centru de energii conștiente, fie el individual sau colectiv, în forma lui actuală, este rezultatul unor nenumărat de multe penetrațiuni și prin el, va urma și de acum înainte iarăși un număr infinit de astfel de penetrațiuni—ne e permis să vorbim de un sistem de infinit de multe centre de energii conștiente“. Prin urmare, Vasile Gherasim concepe omenirea ca un sistem de energii conștiente, dar unitățile din care e compus acest sistem sunt conștiințele colective ale națiunilor și nu conștiințele individuale. Numai muncind și gândind pentru națiunea proprie, individul poate contribui la încheierea omenirii ca sistem de energii conștiente (*Cronica citată*, pag. 557-558).

Din toată opera lui Vasile Gherasim, se desprinde o concepție vitalistă despre lume și viață și râvna de a imprima culturii noastre specificul românesc. El n'a conceput filosofia și opera de artă altfel decât ca expresia cea mai curată a etni-

cului. De aceea a fost cel mai neînduplecat adversar al diformării caracterului culturii noastre tinere, prin ignorarea izvoarelor de inspirație, legate de pământul românesc. „Nimic n'are valoare, spune Vasile Gherasim, dacă nu e străbătut de seva ce pulsează în organismul poporului propriu. Viabilă și folositoare pentru omenire este numai aceia ce e manifestare a sufletului național. O cugetare adâncă filosofică, va trebui să se nască din cugetarea adâncă a neamului. Atât artiștii cât și cugetătorii noștri vor putea aduce un aport progresului general al omenirii, numai dacă se vor coborî în adâncurile vieții populare, dacă vor pune urechea ca să asculte bătăile inimii neamului, dacă vor ști și vor putea să se identifice cu aspirațiile acestui mare popor. Numai acel copac va trăi și va deveni mare și puternic, care își are rădăcinile adânc înfipite și răsfirate în pământul său de baștină”. (*Etnicul în filosofie — Spre o filosofie românească*, pag. 20). În altă parte, Vasile Gherasim exprimă și mai hotărît această convingere a sa: „Nu există altă posibilitate de dezvoltare a artei și literaturii noastre culte, decât numai în sensul acestui mare suflet popular unic în felul lui și aproape neîntrecut de nimeni în lume. Nu pot deci face alta decât să constat acest fapt și să cred că poeții și artiștii noștri, nu trebuie să se îndepărteze, în tendința lor de învoire, de acest izvor nesecat. Dacă vor face aceasta — și nu ne lipsesc dovezile că dâșii, poate inconștient, au înțeles această trebuință — dacă vor face-o în mod neprecupețit și neînfricoșati de o aparentă pierdere a contactului cu arta nouă, ei vor putea și vor trebui să creieze opere nu numai efemere...” (*Modernismul în literatura română*, pag. 23).

Astfel Vasile Gherasim a văzut clar „posibilitatea creierii unei filosofii românești” izvorită din caracterul și specificul nostru național. Sugestiile și îndemnurile sale din diferite lucrări de istoria filosofiei au fost remarcate și apreciate nu numai de cercurile de specialitate românești, ci mai ales de peste hotare. Filosoful Carl Siegel, de pildă, propune ca aceste sugestii să fie aduse la cunoștința unui cerc internațional de cetitori, recunoscând prin aceasta posibilitățile noastre de a da culturii europene o valoroasă contribuție. Pe linia aceleiași prețuiri din partea cercurilor filosofice din străinătate, a fost alegerea lui Vasile Gherasim ca membru la „Kantgesellschaft” și la „Socle-

tas Spinozana", în care calitate a făcut cunoscute printre marii gânditori germani, tendințele și preocupările spirituale ale poporului român. Se cuvine să menționăm că lucrarea cea mai de seamă a lui Vasile Gherasim din domeniul Istoriei Filosofiei este monografia sa asupra filosofului Spinoza: „*Activismul lui Spinoza*“, apărută la Cernăuți în 1928.

Ca istoric literar, Vasile Gherasim este cunoscut, cum vom vedea mai jos, mai cu seamă ca un eminescolog de frunte. A publicat, însă, și o serie de studii asupra lui Vlahuță, Vasile Alecsandri, I. L. Caragiale, Xenopol, Iorga, Strindberg, Dostoewsky și alții. Cităm câteva: *Alexandru Vlahuță, ca om și poet*; *Alecsandri și Eminescu*; *Conceptia vieții în poeziile lui Alecsandri*; *Caragiale idealist*; *Filosofia istoriei lui A. D. Xenopol*; *Conceptia istorică a lui Nicolae Iorga*.

Importanța lui Vasile Gherasim pentru Istoria literaturii noastre constă în cercetările laborioase asupra originii lui Eminescu și asupra operei marelui nostru poet. Trebuie să afirmăm aici că Vasile Gherasim este acela care a stabilit datele cele mai sigure asupra originii românești a lui Eminescu, fără ca, totuși, să fie cunoscut, atât de publicul nostru cetitor, cât și chiar de cercurile de specialiști. Ba putem spune că datele cu adevărat inovatoare asupra originii lui Eminescu, culese de Vasile Gherasim cu trudă și migală în decurs de ani și într-o vreme când alți preținși cercetători îl făceau pe Eminescu polon, armean sau rutean, — au fost adoptate pe deantregul și deagata de unii istorici literari și prezentate ca un produs al cercetării lor proprii ¹.

Mihai Eminescu, luceafărul poeziei române, creatorul limbii noastre literare, luptătorul naționalist, profetul și cântărețul neîntrecut al unității noastre naționale, a fost prezentat de unii critici literari ca un desechilibrat și ros de patimi. Puțini au văzut în Eminescu, precum a văzut V. Gherasim, pe marele suflet, în care s'a reflectat viața unui întreg popor; puțini au înțeles cu adevărat această neconținută luptă a poetului pentru ridicarea poporului român la o treaptă mai înaltă. Atunci când în numele științei și al adevărului se nega de cătră anumiți cercetători ori-

1. Pentru dovedirea afirmației noastre e deajuns să se facă o confruntare între studiul lui V. Gherasim „*În satul Eminovicenilor*” (Convorbiri literare, anul 54, Noiembrie, 1922) cu cartea d-lui G. Călinescu, *Viața lui Eminescu*.

ginea românească a lui Eminescu, afirmându-se pe baza unor presupuneri false că „în urmărirea familiei Eminovici trebuie să ne îndreptăm spre vecinii noștri dinspre Miază-Noapte, mai ales înspre Poloni”¹, iar alții înfățișau ca străbun al lui Eminescu „când pe un Turc, când pe un Suedez”, Vasile Gherasim, după cercetări îndelungate, răstoarnă toate aceste ipoteze și legende și fixează tabloul genealogic al familiei Eminovici, *ca familie veche de țărani români din satul Călineștii lui Cuparencu* (vezi studiul „*In satul Eminovicenilor*” în *Convorbiri Literare* anul 54, Nov. 1922, pag. 824). „Vasile Eminovici, bunicul lui Mihai Eminescu,—stabilește Vasile Gherasim pe baza condicelor parohiei Călineștii lui Cuparencu—fusesse „dascăl” în Călinești. Din cei trei feciori ai săi, George, Ștefan și Ioan, cei dintâi doi au părăsit casa părintească trecând frontiera. George se căsătorii în Botoșani și deveni tatăl poetului Eminescu”. (*Ibidem*, pag. 839).

Ajungând la asemenea rezultate, Vasile Gherasim putea să facă aceste frumoase și interesante afirmații: „...Iubirea pe care o purta Eminescu în suflet pentru pătura țărănească, izvora din adâncul firii sale. Prin el vorbea tot trecutul Eminovicenilor. Ori de câte ori îi lua sub scut pe acei oropsiți țărani care munceau pentru alții, fără recunoștință și fără răsplată cuvenită, prin gura poetului își spunea cuvântul acel șir de țărani ce trebuiau să dea dijmă și să presteze robotul în satul Călinești”. (*Ibidem*, pag. 843).

Fiind în posesia adevărului, Vasile Gherasim, avea tot dreptul să se întrebe: „De ce să nu poată da pătura țărănească un geniu de înălțimea lui Eminescu? De ce să presupunem o obârșie nobilă—și aceasta chiar de dincolo de hotarele țării noastre?”

Astăzi au căzut toate legendele și ipotezele șubrede ale celor ce negau originea românească și țărănească a lui Eminescu, iar rezultatele la care a ajuns Vasile Gherasim, au fost recunoscute de toți iubitorii de adevăr și de știință.

Când unanimitatea criticilor, cu excepția lui Ilarie Chendi și Ion Scurtu, l-au plasat pe Eminescu în rândul „pesimiștilor incorigibili” și nu vedeau în el decât pe „scepticul desgustat de

1. Vezi Leca Morariu: *Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu*, în *Glasul Bucovinei* An. V, Nr. 1156—1157 și *Obârșia lui Eminescu*, în *Glasul Bucovinei* An. VI, Nr. 1227—28.

lume" pe „tipul clasic al nihilistului intelectual român" (N. Zaharia) iar opera lui socotită drept un răsad al ideilor pesimiste schopenhauriene (B. P. Hașdeu), Vasile Gherasim a ajuns, după studii temeinice, la concluzii cu totul opuse. El constată că Eminescu nu neagă viața, ci dimpotrivă o afirmă, o iubește și se simte legat de ea cu toate fibrele sufletului său. Un om care a iubit chiar și suferința („*Suferință, tu, durere dulce*"), precum a iubit Eminescu, nu putea să urască viața (V. Gherasim, *Eminescu-Luceafărul*, în „Junimea Literară" anul XIX Nr. 9-12 pag. 426).

Din iubire, spune Vasile Gherasim, crește acest mare arbore al optimismului lui Eminescu. Din iubirea care a radiat din sufletul poetului asupra naturii mari și frumoase și asupra cosmosului, asupra aproapelui care era întrupat în femeie și asupra poporului său și a tuturor reprezentanților frumosului și adevărului la alte popoare. (*Eminescu optimist*), în „Convorbiri Literare", Anul 54 Nr. 6-7 pag. 498).

Vorbind despre pesimism și optimism ca două concepții de viață, Vasile Gherasim se întreabă ce a fost Eminescu? Răspunsul ce-l dă la această întrebare, constituie o caracterizare interesantă a marelui geniu: „Eminescu a fost un mare poet înzestrat cu un fenomenal dar de a plăsmui, de a crea, de a combina idei, de a le da forma cea mai perfectă. Ca om înzestrat cu o uriașă voință putu să pătrundă în tot ce a produs spiritul omenesc până atunci și să muncească cu un zel cum rar se poate întâmpla. O fire visătoare, o fire înclinată spre o viață de boem, o fire romantică, el totuși se putu constrânge să petreacă, ani dearându-l, într'un loc. Un om care iubește și urăște cu atâta patimă, cum poate numai zeii pot fi în stare să o facă; un viețuitor care predică: „Tu rămâi la toate rece", moare, însă, „pentru ameliorarea nevoilor sociale" din țara sa. Un om care în toate fibrele corpului său simțea zvâcnind sânge ce îi amintea de înaintașii săi, cărora el, Eminescu, le-a întocmit un cult ca nimeni altul dealungul tuturor generațiilor de Români. Un om căruia sufletul i-a fost inspirat de aburii țărânei, care prin zeci de veacuri a fost stropită de sudoarea unui popor blând și chibzuit, un popor pentru a cărui luminare poetul a jertfit tot ce avea mai scump. Cu acest popor s'a bucurat și a suferit, dela el a deprins a doini atât de duios, a ascultat cuprins de

farmec, atunci când acest popor își povestea în basme durerea și bucuria trecutului și speranța într'un viitor mai bun". (*Eminescu optimist* pag. 490).

Pesimismul schopenhauerian, pentru Vasile Gherasim, „nu constituie nici începutul nici sfârșitul concepției lui Eminescu. El formează numai episoade trecătoare și apare ici și colo, sporadic, în cursul vieții marelui nostru poet-filosof"... „Căci Eminescu, care ca om era o fire atât de sinceră, n'ar fi putut să lupte pentru idei străine de firea sa, n'ar fi putut să propage idei de progres, când în adâncul sufletului ar fi simțit nevoia, în concordanță cu preceptele lui Schopenhauer, de a nimici lumea aceasta" (*Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu*), în revista „Transilvania" Oct.-Dec. 1923 pag. 530 și 544).

În concluzie, Vasile Gherasim stabilește că, chiar dacă se poate vorbi despre un pesimism al lui Eminescu, acesta nu este nici de cum concepția lui de viață, ci doar manifestarea nemulțumirii lui față de oameni, care au diformat ceea ce ne-a dat natura.

+ + +

Am căutat, prin rândurile de mai sus, să punem în lumină câteva laturi ale operei lui Vasile Gherasim, fără să fi prezentat aici deloc opera lui literară (poezii și proză) și multe din studiile sale filosofice și de istorie literară. Rândurile noastre au drept scop să trezească un interes față de această operă valoroasă și puțin cunoscută, atât din cauza modestiei lui — de oarece și-a risipit-o în reviste adesea prea puțin cunoscute — cât mai ales din pricina invidiei și răutății contimporanilor. Opera lui Vasile Gherasim se poate asemăna cu o șuviță de metal prețios ce străbate pământul natal, pentru a se răspândi, apoi, în depărtările universalității.

Nădăjduim că, într-o zi, se va găsi un iubitor de artă și de știință și va edita întreaga operă filosofică și poetică a acestui gânditor. Prin aceasta se va aduce un mare serviciu culturii noastre naționale, căci abia atunci opera lui Vasile Gherasim va putea fi apreciată în adevărata ei valoare.

Este o datorie a tinerilor cărturari ai Bucovinei, dintre care mulți își datorează formația lor literară lui Vasile Gherasim.

ALEXANDRU VIOREANU

MOR TOATE

Funinginea se lasă pe viață,
Inegrind trăsătura amară.
Cad zdrențe de 'ntuneric
Pe chipul lunei sferic,
Cu lumina murdară.
Umbrele nevoiesc printre noi
Pe calea 'ncurcată și grea,
Pe drumuri prelinse de ploi,
Cu pașii nesiguri și moi
Cu ochiul, urmărind o stea.
Lătită, tăcerea e baltă,
Pe necuprins, pe nehotar.
Au încremenit lucirile sub daltă
Fiindcă muriră laolaltă,
Toate...
Și meșterul tot mai tăia cleștar.

ELISA REPEȚEANU FLORU

VIATA LA IASI

SOCIETATEA COMUNALĂ DE ELECTRICITATE

Mișcarea economică a Iașului interesează de bună samă, fiindcă pe ea se altoiește bună starea și propășirea orașului.

S'ar putea zice poate, că sub acest aspect s'a privit mai rar viața ieșană. Dar, dezvoltarea și propășirea generală fiind în funcțiune de această mișcare, se cuvine să ne oprim și asupra ei, subliniindu-i străduințele și realizările.

Pentru aceasta în rândurile de față aruncăm o scurtă privire asupra unei mari întreprinderi industriale, care exploatează un serviciu public, străduindu-se de mai bine de 18 ani să asigure populației condiții normale de viață. Este vorba de întreprinderea, pe care o reprezintă Societatea Comunală de Electricitate.

Scurt istoric

În 1898 Iașul a trecut de la luminatul de petrol, la folosirea electricității sub întreita ei întrebuințare: lumină, transport și forță motrice. Evident că această transformare reprezenta un mare pas înainte, un progres simțitor.

În acest an iau ființă Uzinele Electrice, prin concesiunile acordate de Municipiu la două societăți germane și anume: Societății Allgemeine Elektricitätz Gesellschaft (uzina de lumină) și Societatea Continentale Gesellschaft Elektricitätz (Unternehmungen (uzina de tramvai).

Societățile acestea au realizat vechile instalații de o proporție mărginită la nevoile unui început de organizare și au exploatat aceste uzine până la 16 August 1916, data declarării războiului de întregire, când întreaga avere a acestor societăți a trecut la Stat.

Inceputurile modeste ale instalațiunilor acestor uzine, chiar în timpul cât au funcționat concesiunile străine, și-au dovedit insuficiența lor.

De aceea însăși administrația de atunci s'a preocupat neîncetat de sporirea forței din uzini și în special de înlocuirea mașinelor cu vapor, sistem vechi și părăsit, prin motoare Diesel, potrivit noilor cerinți ale tehnice, introducând câteva exemplare de circa 300 C. P.

Dar instalațiunea de atunci avea un alt cusur mare, întrebuițase o rețea veche, monofazată, rețea anormală ca sistem și ca voltaj.

Starea Uzinelor după războiul din 1916

În urma războiului din 1916, cum era și firesc, au rămas multe ruini. Între acestea se numărau și Uzinele de Electricitate din Iași.

Mașinile ca și rețeaua erau istovite printr'o uzură de aproape 25 de ani, din care ultimii 8 ani reprezentau o extremă uzură, izvorită din necesitățile de viață a Iașului, care în timpul războiului devenise centrul activității românești și deci li s'a cerut maximul lor de efort.

Or, Uzinele fiind uzate și posibilitate de revizui și înlocuiri neexistând în timpul războiului, chiar și mai târziu, ele au răspuns obligațiunilor impuse de război cu prețul ruinei și descompunerii lor.

Motoarele Diesel au explodat și mașinele cu vapor s'au epuizat, iar rețeaua complet uzată și deteriorată, pretinzând pentru siguranța circulației mari și grabnice înlocuiri și reparații.

Consecințele n'au întârziat. Lumina se furniza numai între orele 18—24 și numai în câteva sectoare ale orașului cu dese întreruperi iar tramvaiul circula cu lipsuri mari, nedispunând de numărul de vagoane trebuitor, iar cele în ființă complet deteriorate. Forță motrice pentru industrie nu se putea da.

Ateliere proprii pentru reparații și construcții nu existau și nici magazii cu piese de rezervă sau materiale necesare.

Studii și expertiză

Municipiul, care avea asupra sa administrația Uzinelor și deci grija de a asigura Iașului lumina, tramvaiul și energia electrică industrială, a examinat problema, procedând la studii și consultând pe cei mai de seamă reprezentanți ai științei și tehnice.

În 1923 au fost consultați și d-nii ing. C. Bușă și Vasilescu Carpen, cei mai autorizați specialiști din țară, care au constatat starea de totală ruină a Uzinelor, conchizând la nevoia absolută a imediatei lor refaceri și înnoiri și adăogând că, dacă această transformare nu se întâmplă în cel mult un an, Uzinele se descompun ca un corp îmbătrânit, iar orașul va rămâne fără lumină, tramvai și forță motrice.

În această situațiune, problema refacerii Uzinelor, a transformării, înnoirii și modernizării lor s'a pus ca o urgentă și absolută necesitate.

Nu se mai putea întârzia o clipă.

Prin ce mijloace însă ?

Lipsa mijloacelor de refacere

Starea financiară a Municipiului nu-i îngăduia să refacă Uzinele prin mijloace proprii. Credit intern nu putea obține, fiindcă piața de atunci era refractară împrumuturilor pentru autorități publice și nici credit extern, fiindcă Municipiul de vreo 8 ani, dela 1916, nu-și achitase anuitățile datorate la împrumuturile existente.

În ajutorul Statului nu se putea nădăjdui. În acea epocă Statul de abia își consolida propria stare financiară. De aceea la repetatele insistențe Municipiului, Statul a răspuns cu un refuz categoric.

Soluția

În atare situație Municipiul a fost obligat să rezolve problema tot prin mijloace proprii. Or, cum el nu dispunea de aceste mijloace, s'a oprit la singura și unica soluție posibilă : *cooperativa consumatorilor*.

Așa a luat ființă Societatea Comunală de Electricitate, împrumutând forma Societății anonime, fiindcă atunci nu exista o legislație cu caracter general pentru exploatarea întreprinderilor comunale, dar în fond fiind o cooperativă, întrucât la subliniere aveau dreptul de preferință consumatorii.

Subscrierea publică efectuată a avut de rezultat că acționari ai acestei societăți sunt exclusiv numai abonații societății, consumatorii de energie electrică.

Prin înființarea acestei Societăți, cu ființa proprie și deci cu independență de acțiune, și patrimoniu a obținut : *capital* și *credit*, ceea ce-i era necesar pentru refacerea și înnoirea uzinelor și a întregii lor instalațiuni.

Toate aceste împrejurări stau mărturie evidentă și hotărâtoare că soluția la care s'a oprit Municipiul în rezolvarea acestei probleme, nu era justificată de interese lăuntrice, de combinațiuni speculative sau de alt ordin, ci a fost dictată de împrejurări ca singura posibilă, răspunzând real și efectiv unei stricte și grabnice necesități.

Înființarea Societății

Trecerea Uzinelor în patrimoniul Municipal

Uzinele Electrice din Iași fiind concesionate unor societăți germane, în 1916 au trecut în patrimoniul Statului, întrucât erau în acel moment averi ale inamicului.

Împrejurarea aceasta constituia o piedică la realizarea Societății.

De aceea la stăruința Municipiului prin legea promulgată și publicată

în Monit. Of. Nr. 69 din 28 Iunie 1923 Uzinele Electrice sunt trecute în exclusivă proprietate a Municipiului Iași în schimbul sumei de 3,098,000 lei, preț achitat prin scăderea lui din despăgubirea de război, pe care Statul o datora acestui Municipiu.

Legea pentru înființarea Societății

După aceasta, pe baza proiectelor pregătite de o comisie de specialiști, care a funcționat sub președenția Primarului de atunci, în temeiul legii speciale promulgată și publicată în Monit. Ofic. Nr. 47 din 2 Martie 1924, *având la bază principiul de cooperare între Municipiu și consumatori*, Societatea Comunală de Electricitate a luat ființă la 8 Iunie 1924.

Economia legii, statului și caetului de sarcini

1. *Capitalul Societății*.—Capitalul acestei Societăți s'a fixat la 20 mil., din care 15 mil. se realiza prin subscripție publică, cu drept de preferință pentru consumatori, iar 5 mil. era aportul comunal, în natură, valoarea instalațiunilor vechi și ruinate ale Uzinelor.

Deci două principii de temelie: *cooperativă a consumatorilor și capital românesc*.

2. *Administrația*. a) *Consiliul de administrație*.—Consiliul compus din 8—12 membrii, din care $\frac{3}{4}$ aleși de adunare și $\frac{1}{4}$ numiți de Municipiu. Astăzi funcționează cu 12 membri.

Rățiunea acestui număr, care azi poate apărea exagerat, a stat în nevoia de a strânge în conducerea Uzinelor toate personalitățile Iașului, pentru a ajuta opera, ce urma a se realiza în această întreprindere.

Numele acelor, care au funcționat și sunt și astăzi în acest consiliu, arată că rățiunea a fost serioasă, fiindcă Uzina s'a bucurat în conducerea ei de colaborarea celor mai autorizați reprezentanți ai științei, tehnicei, finanțelor și politiciii, cu ajutorul cărora a putut să realizeze ceea ce a realizat.

Reprezintă acești administratori o sarcină prea mare impusă Societății? Categorie, nu. Pentru tantieme și jetoane, Societatea cheltuiește pentru toți consilierii la un loc circa 300,000 lei anual. Suma aceasta, ținând samă că venitul anual al Uzinelor este de circa 100 mil. este o sumă de minimă importanță, reprezentând mai puțin decât se atribuie unui singur administrator într-o întreprindere similară din Capitală.

b) *Comitetul de cenzori*.—Este compus din 3 membrii, din care 2 aleși de adunare și unul numit de Municipiu.

c) *Comitetul de direcție*.—Este compus din 5 membri, din care 3 din consilierii aleși, unul din cei numiți și Directorul general al Societății.

d) *Adunarea generală*.—Acțiunile fiind în mâinile consumatorilor, ele nu aparțin unei persoane sau a unui consorțiu de capitaliști, urmărind câștig prin specularea unui serviciu public. Se poate afirma din contra că acest

capital fiind pulverizat în mâinile miilor de consumatori, aceștia sunt interesați a menține tarifele la prețuri justificate și legitime și de a face investiții serioase pentru a avea asigurată întotdeauna lumina, energia și tramvaiul.

Pulverizarea acțiunilor în mii de mâini a mai avut de rezultat că întotdeauna și în toate adunările generale ținute, Municipiul având $\frac{1}{4}$ din totalul acțiunilor, formează majoritatea zdrobitoare a adunărilor, ceilalți acționari neparticipând decât în număr mic, Municipiul hotărînd astfel descărcările de gestiune, alegerile de administratori, program de lucru, etc.

Drepturile asigurate Municipiului

- a) Dividendul de 12% la aportul Municipiului.
- b) Întreținerea și extinderea luminatului public.
- c) Luminatul public și al clădirilor comunale pe întinderea existentă în momentul înființării Societății.
- d) Luminatul public pe rețeaua construită după înființarea Societății plătit cu $\frac{1}{3}$ din tariful pentru locuinți.
- e) Curățitul zăpezii gratuit.
- f) Întreținerea și construcția pavagiilor pe unde trec liniile de tramvai, în sarcina Societății.
- g) Un număr însemnat de permise gratuite pentru tramvai.

În afară de aceste avantagii, pe care le vom arata în cifre, când vom vorbi despre exploatare, Municipiul mai are și alte drepturi rezervate și anume:

- a) Investițiunile realizate.
- b) Dreptul de răscumpărare la împlinirea a 20 de ani dela înființarea Societății, plătind numai valoarea acțiunilor neamortizate.
- c) Și în sfârșit, dreptul ca la împlinirea termenului de 40 de ani să treacă în patrimoniul municipal toate investițiile, îmbunătățirile, etc. realizate de Societate, fără nici o despăgubire.

De bună samă, că ținând socoteală de toate aceste drepturi, ca și de toate aceste condițiuni în care s'a creat această cooperativă, se desprinde caracterul de interes al acestei întreprinderi.

Exploatarea

1. *Administrația.* — S'a asigurat Societății o conducere tehnică și administrativă competentă, cu un personal de specialitate, care se bucură de recunoaștere unanimă în Iași și în țară.

De asemeni în Consiliul de administrație au făcut parte și astăzi încă se află cele mai distinse personalități ale Iașului științific, tehnic, financiar și politic: Rectori universitari, (prof. dr. Slătineanu, azi defunct, prof. P. Bogdan,

prof. M. David, azi în funcțiune); Decani de facultate (prof. St. Procopiu, decanul facultății de științe, prof. I. Botez, decanul facultății de litere); prof. universitari (G. Zane, prof. de economie politică, etc.); ingineri inspectori generali (I. Casetti, E. Nițescu, N. Marino), foști și actuali miniștri (prof. I. Petrovici, G. Cuza, V. Iamandi), foști primari (C. Crupenschi, N. Racoviță, prof. E. Herovanu, C. Toma, O. Racoviță, dr. P. Zosin), foști prefecți (I. Axinte, I. Rang), etc.

2. *Refacerea și transformarea uzinilor.* În ultimele luni din 1924 și primele dela înființarea Societății, grija conducerii a fost să mențină lumina tramvaiului și forța motrice.

S'a elaborat apoi programul de lucru, având preocuparea de căpetenie să refacă și să înnoiască uzinile pentru a asigura orașului lumină suficientă și permanentă, o bună circulație a tramvaielor și forța motrice necesară industriei.

Executând acest program Societatea a realizat :

A. Sala de mașini

O nouă instalație.

În Aprilie 1925 s'au comandat dela Casa Sulzer-frères din Elveția trei grupe electrogene Diesel de câte 800 C. P.,—în total 2400 C. P. cuplate cu alternatoarele respective furnizate de Soc. Reșița.

Primul Diesel a început să funcționeze în Decembrie 1925, al doilea în Februarie 1926 și al treilea în Aprilie 1926.

În 1926 s'a instalat un redresor cu mercur, care a asigurat constanta circulație a 31 vagoane de tramvai, număr ce nu fusese atins nici înainte de război.

În 1927 s'a instalat al patrulea grup electrogen Diesel, compus dintr'un motor de 800 C. P. dela Casa Sulzer-frères și cuplate cu alternator Reșița,—uzinele dispunând astfel de 3.200 C. P.

În 1929 s'a adăugat al cincilea grup electrogen Diesel, un mare motor de 1600 C. P., fabricat tot de Casa Sulzer-frères din Elveția, cu un alternator de 1500 K. W. furnizat de Reșița,—deci în total în acest an uzinele dispuneau de 4800 C. P. în funcțiune.

În 1934 s'au mai instalat două grupuri electrogene Diesel, compuse din două motoare de câte 800 C. P. fabricate tot de casa Sulzer-frères din Elveția cu alternatoarele respective furnizate de Reșița,—și un nou redresor de mercur de 1000 K.W. dela fabrica Brown-Boweri din Elveția.

În 1938 s'a pus în funcție un nou grup electrogen Diesel compus din un motor Diesel de 1000 C. P., al șaptelea motor fabricat tot de Casa Sulzer-frères, cu alternatorul respectiv furnizat de Reșița, însumând forța din uzină la 7400 C. P.

Și însfârșit în 1940 s'a instalat și pus în funcție al optulea grup electrogen Diesel, compus dintr'un motor Diesel de 2800 C. P. și cuplat cu alternatorul fabricat de uzinele Reșița.

Acest motor este cel mai mare din Moldova.

Toate aceste motoare noi, mari și moderne, adunate, reprezintă în total o forță de 10.200 C. P., în plină și permanentă funcție, asigurând furnizarea luminii și a energiei electrice și circulația tramvaielor în orice împrejurări și posibilitatea Uzinelor de a alimenta cu energie electrică și alte localități.

Vechea instalație, ruinată și descompusă, folosită la început ca rezervă, a fost complet desființată.

Tot pentru trebuința casei de mașini s'au mai executat lucrări însemnate, care merită a fi amintite :

Întreținerea motoarelor Diesel în cele mai bune condițiuni prin revizuirea lor și înlocuirea la timp a pieselor uzate, cu piese noi și originale.

În 1932 s'a adăugat la sala de mașini un vast atelier pentru nevoile acestei săli, înzestrat cu aparate de sudură electrică, și cu toate mașinile și uneltele necesare, ceea ce asigură efectuarea lucrărilor pentru sala de mașini, rețea, etc. în condiții tehnice superioare și cu un preț avantajos. Tot în curtea uzinelor de lumină, în 1934, s'a construit un nou mare atelier, în două etaje, înzestrat cu mașinile și uneltele necesare în acelaș scop.

Deasemeni, în prelungirea vechii săli de mașini s'a construit în 1938 o nouă sală de mașini înzestrată cu utilajul necesar în care s'a instalat marele motor Diesel de 2800 C. P.

Și alături de sala de mașini s'a construit, începând din 1936, o clădire nouă pentru tabloul de distribuție, compusă din trei etaje și subsol, după toate cerințele tehnicii moderne. În această clădire s'a instalat tabloul de distribuție, cu toate aparatele și piesele speciale la 6000 volți, fabricate după ultimele perfecționări științifice.

S'a mai construit în 1938 un rezervor pentru combustibilul lichid, cu o capacitate de 47 vagoane, și un răcitor nou pentru 400 m. c. de apă pe oră,—întrucât răcitorul existent atunci avea o vechime de 32 ani și o capacitate numai de 10 m. c. pe oră.

S'a construit apoi în 1940 un turn pentru apă și combustibil, pentru perfecționarea funcționării uzinelor centrale.

B. Rețeaua

Rețeaua de lumină. S'a refăcut și înlocuit cu material nou întreaga rețea existentă în momentul înființării Societății,—întrucât cablurile și transformatorii erau insuficienți și vechi. În special transformatorii erau într-o stare de mare uzură încât nu mai rezistau.

Rețeaua veche, monofazată, era anormală și ca sistem și ca voltaj. Transformarea ei în trifazat era o necesitate, deoarece această transformare asigură un sistem de voltaj normal și superior, folosit de toate marile orașe din lume. În toată lumea nu mai rămăseseră cu curent monofazat decât trei orașe, printre ele numărându-se și Iașul.

S'a transformat deci curentul monofazat în trifazat, s'au înlocuit ca-

blurile vechi cu alte noi, etc., perfecționând, înnoind și modernizând întreaga rețea. S'a extins iluminatul public și particular aproape în tot orașul, realizând din acest punct de vedere încă circa 80 de km. de iluminat. Este o imposibilitate a înșira aici numele străzilor care au obținut lumină, dar ele sunt mai toate străzi periferice, care până la înființarea acestei societăți n'au cunoscut decât obscura lumină a felinarului cu petrol sau a opalțului.

Deasemeni s'au înlocuit toți transformatorii și s'au instalat alții noi, unde nevoile au impus posturi noi, — modernizându-i după ultimele perfecționări.

C. Tramvaie

S'a înlocuit cu material nou și mai rezistent șinele vechi și uzate, care provocau întreruperi de circulație, distrugerii de vagoane și chiar deraiieri, pe întreg traseul.

S'au dublat liniile de mare circulație în străzile Carol, Tatarasi, Elena Doamna, etc.

S'a prelungit linia de tramvai în străzile Socola, Tg. Păcurari.

S'a sporit numărul de vagoane pentru călători la 57, înzestrate cu echipamente noi, reparate și vopsite din nou în atelierele uzinii.

S'au construit refugiuri-chioșcuri de așteptare la capetele de linii pentru adăpostirea călătorilor.

S'au construit patru vagoane pentru transportul materialelor, două remorci noi și s'au transformat două remorci vechi, deasemeni s'a construit o mașină nouă pentru curățitul zăpezii.

Sala de mașini a fostei Uzini de tramvai a fost transformată și construindu-se două planșee de beton armat s'au câștigat încă două etaje. Aici se află magazia materialelor, construită în întregime în beton armat și rafturi de fier, fiind deci neincendiabilă.

Necesitatea a impus pentru circulație să se pună la dispoziția călătorilor și autobuze..

Pentru aceasta s'au cumpărat cinci autobuze, pe care le-a pus în circulație pe distanțele Socola—Bucium și Palatul de Justiție—Fundăția Regele Ferdinand I.

Recapitulând investițiile, rezultă :

1. Opt motoare Diesel	lei 75.043.873
2. Alternatoare	„ 14.441.127
3. Redresori	„ 5.784.335
4. Diverse aparate	„ 8.183.659
5. Terenuri	„ 1.037.650
6. Material pentru tramvaie (echip. vagoane, șini)	„ 58.639.970
7. Autobuze, tractor, etc.	„ 1.144.940
8. Clădiri	„ 15.779.911
9. Lucrări rețea	„ 41.310.000
10. Diverse	„ 17.352.000

Total lei 238.717.475

Suma aceasta reprezintă prețul de cost al investițiilor, iar astăzi desigur că valoarea lor, dacă ținem samă de prețurile actuale, *este de circa un miliard.*

Întreagă această avere, la expirarea termenului pentru care-i creiată Societatea, rămâne în exclusivă proprietate a Municipiului, fără a fi obligat să plătească vreo despăgubire.

Drepturile rezervate Municipiului și realizate în timp de 18 ani

Am rezumat mai sus, ocupându-ne de economia legii, statutului și caietului de sarcini, drepturile rezervate Municipiului.

Le-am expus numai principal.

Exploatarea timp de 18 ani a Uzinelor electrice ne pune în măsură de a arăta în cifre sumele, pe care Municipiul le realizează dela această Societate.

Iată aceste realizări :

Avantagiile Municipiului	L E I	
	Annual	18 ani
1. Dividende	600.000	10.538.630
2. Întreținerea și extinderea luminat. public		
Materiale lei 31.363.746		
Manopera „ 10.454.583	2.323.275	41.818.328
3. Luminatul public gratuit rețea veche . . .	3.578.720	64.416.954
4. Luminatul clădirilor comunale gratuit		
Clădiri comunale, anual lei 1.097.668		
Energie furnizată Uzinei		
Serv. apelor, numai de		
6 ani încoace, anual lei 850.000	1.948.668	25.005.933
5. Diferența de 2/3 a consumului instalațiilor noi pentru luminat public și clădiri municipale. Municipiul plătind numai 1/3 din valoarea tarifului pentru locuinți (art. 69 caiet de sarcini)	1.094.797	19.705.348
6. Pavagii în sarcina Societății, construcții și întreținere		
Materiale lei 14.673.018		
Manopera „ 7.086.505	1.181.083	21.259.523
7. Curățitul zăpezilor gratuit	355.450	7.398.100
8. Costul abonamentelor gratuite la tramvai puse la dispoziția Municipiului . . .	814.777	14.666.000
Total	11.895.770	203.809.816

În afară de aceste sume Municipiul și-a mai păstrat următoarele drepturi :

1. *Dreptul de răscumpărare la împlinirea a 20 de ani dela înființarea societății.*

Ori, acești 20 de ani se împlinesc la 8 Iunie 1944. La această dată dacă Municipiul consideră că este în folosul său să exercite dreptul de răscumpărare, plătește suma de circa 6 mil. lei valoarea acțiunilor neamortizate și devine proprietarul exclusiv al uzinelor, cu toate investițiile și îmbunătățirile aduse.

2. *Și dreptul pentru Municipiu :* În cazul când nu exercită dreptul de răscumpărare, la împlinirea a 40 de ani dela înființarea Societății, Municipiul devine proprietarul întregii averi a Uzinei, fără a mai plăti vreo despăgubire.

Starea financiară

Uzinele se descompuneau, fiindcă Municipiul n'avea mijloace financiare proprii și nici credit pentru a le reface.

Societatea a adus capital și credit și printr-o conducere înțeleaptă, folosind ambele mijloace și în special beneficiile exploatării, a realizat această operă.

Evoluția financiară a acestei exploatări arată prudența, dar mai cu samă chibzuința sănătoasă a gospodăriei făcute de Soc. Comunală.

Pe măsura investițiilor, beneficiile au crescut. Ele n'au fost împărțite între acționari, cum s'ar fi putut face sau cum se întâmplă într-o Societate de capitaliști și nici nu s'au risipit în cheltueli exagerate și inutile de administrație, sistem întrebuințat de multe întreprinderi. Beneficiile exploatării Uzinelor, tot ce a prisosit peste dividendul obligator de 12%, ce se împărțea acționarilor, s'a întrebuințat în lucrări de investiție, în îmbunătățiri, sporind prin aceasta averea uzinelor și deci patrimoniul comunal,—Intrucât acționarli n'au niciun drept asupra investițiilor, ci numai asupra acțiunilor, iar patrimoniul Societății Comunale revine de drept numai Municipiului.

Este interesantă evoluția financiară a Soc. Comunale care pe măsura investițiilor își sporea neconținut încasările și deci își mărea posibilitatea altor investiții.

Evoluția acestor încasări se cuprinde în următoarele cifre reprezentând veniturile Societății :

1924	lei	21.464.202	1933	lei	59.206.470
1925	„	44.207.290	1934	„	62.494.420
1926	„	49.815.579	1935	„	63.956.565
1927	„	57.818.872	1936	„	68.592.947
1928	„	65.752.823	1937	„	77.338.288
1929	„	73.240.304	1938	„	76.756.536
1930	„	75.291.545	1939	„	85.187.782
1931	„	61.297.506	1940	„	86.832.518
1932	„	61.291.781	1941	„	89.266.455

Deci Soc. Comunală a pornit dela o sumă totală de încasări de lei 44.207.298, luând pentru comparație cifra încasărilor pe anul 1925, pentru a ajunge în anul 1941 la un total de încasări de 89.266.455 lei.

Desigur aceste cifre arată progresul realizat și randamentul efectiv al întreprinderii în urma transformării și înnoirii uzinelor și instalațiilor respective.

Astfel fiind se poate afirma pe bază de date certe că starea financiară a uzinelor este înfloritoare, solidă și că puținele datorii pe care le mai are pentru achitarea investițiilor făcute, nu sunt o sarcină grea pentru Societate. Ele se vor plăti tot din încasări, așa cum s'au achitat și până acum, fără a fi nevoie de alte eforturi.

Credit

Societatea Comunală s'a bucurat de credit intern și extern. I s'a acordat credit în țară de Banca Românească, Institutul Național de Credit Industrial și de Prima Societate de Economie din Iași. Acest credit l-a folosit într-o măsură mică.

Credit extern i s'a acordat de casele furnizoare, Casa Sultzer-frères din Elveția, Casa Brown-Boweri din Elveția, Casa Siemens-Schuckert din Germania, Soc. Reșița, etc. Acest credit l-a folosit într-o măsură mai mare și l-a achitat aproape în întregime.

Tarife

Preocuparea statornică a conducerii Soc. Comunale a fost ca tarifele să fie menținute totdeauna la prețuri legitime și justificate. Pentru aceasta au fost împrejurări, când din proprie inițiativă aceste tarife au fost scăzute. Ceea ce este sigur și trebuie subliniat este faptul că tarifele Soc. Comunale de Electricitate din Iași au fost cele mai reduse din țară, deși prețurile materialelor și salariile se modificaseră simțitor și deci costul producției și distribuției energiei electrice era mult sporit. Societatea Comunală a nales să facă sacrificii pentru interesul obștesc.

Potențialul Uzinei

Uzina Electrică dispune de o forță de 10.200 C. P., care depășește cu mult nevoile orașului Iași. Forța aceasta s'a adunat în vederea rezervei, de care nicio întreprindere industrială nu se poate dispensa, dar și în vederea nevoilor crescânde ale orașului.

Cu toate acestea forța de care dispune această uzină îi permite să alimenteze cu energie electrică și alte orașe. În timpul din urmă s'a propus alimentarea orașelor Bălți, Huși și Vaslui. Tratatările n'au dat un rezultat favorabil. Nu este exclus ca în viitor aceste tratative să fie reluate și Soc. Comunală să fie pusă în măsură să-și extindă activitatea.

Industria dezvoltată în Iași pe forța motrice furnizată de Uzină

În 1918—1925 Uzina Electrică nu era în măsură să furnizeze energie electrică pentru industrie.

Pe măsură însă ce motoarele noi se introduceau în sala de mașini, energia electrică s'a pus la dispoziția industriei, dând o mare dezvoltare acestei ramuri de activitate.

Este interesantă evoluția acestei furnizări, care arată partea de contribuție a Soc. Comunale la dezvoltarea industrială a Iașului.

Tabloul de mai jos cuprinde în cifre această contribuție :

Anul	Nr. industriilor	Kwo. furnizați anual
1924	—	—
1925	—	—
1926	3	5.320
1927	28	18.602
1928	12	21.340
1929	12	25.628
1930	30	320.440
1931	70	943.101
1932	135	1.194.837
1933	156	1.444.438
1934	203	1.274.512
1935	280	1.216.126
1936	294	1.637.873
1937	334	2.675.436
1938	336	2.321.013
1939	331	2.356.952
1940	306	1.870.219
1941	299	1.704.503

Din cifrele de mai sus se vede cu cât a contribuit Soc. Comunală la dezvoltarea industriei în Iași și prin consecință la progresul economic al acestui oraș.

Nu insistăm, dar este înafară de orice îndoială că transformarea uzinelor înfăptuită de Soc. Comunală a adus mari servicii orașului.

Dar, nu numai forța asigurată și energia ce poate produce arată starea de înflorire a acestei întreprinderi, — ci și accesoriile adăugate dovedesc potențialul ei. S'a adăugat uzinelor ateliere noi, înzestrate cu aparate noi și moderne de sudură electrică, care-i permit să efectueze lucrări, reparații și construcții pentru sala de mașini, rețea etc. În condiții tehnice superioare și la prețul cel mai eficient, atelierele fiind înzestrate cu un aparat modern și cu mașini pentru sudură electrică.

În aceste ateliere s'au construit aproape toate transformatoarele, va-

goanele de tramvai, pernele (acopereminte) în fier profelat și tablă, ferestre, stâlpi de fier, etc

Potențialul lor s'a dovedit mai ales cu prilejul incendiului suferit de sala de mașini în 1941, când aproape toate lucrările de refacere s'au efectuat în atelierele proprii ale uzinelor și cu materialul de rezervă, de care dispunea.

În atare condițiuni se poate spune că uzina are o organizare tehnică deosebită, care o pune în măsură să facă față oricărei situații.

* * *

Soc. Comunală de Electricitate a realizat cea mai mare parte din programul ce i s'a impus și anume:

1. *Unificarea uzinelor.*—Din cele două uzine, una pentru tramvai și alta pentru lumină, a făcut una singură, uzina centrală dela lumină, unde produce energia electrică, realizând economie de combustibil, personal și o mare simplificare în conducere. Unificarea s'a realizat până la 1 Ian. 1927.

2. *Transformarea curentului monofazat în trifazat.*—Rețeaua veche, monofazată, construită de concesiunea germană, care procura abonaților 300 volți pentru motoare și 150 volți pentru lămpi, era anormală și ca sistem și ca voltaj, abandonat în întreaga lume. Pe lângă că era un sistem învechit, care nu permitea ieșenilor să folosească ultimele perfecționări dar avea și desavantajii enorme, fiindcă nu se mai găseau becuri, aparate etc. pentru un atare voltaj, deoarece fabricile nu le mai construiau.

În atare situațiune era absolut necesară transformarea curentului monofazat în trifazat ceea ce s'a realizat în curs de 6 ani, terminându-se lucrarea în 1930.

3. *Refacerea și înnoirea uzinelor.*—Obligațiunea Soc. Comunale era să înzestreze Uzinele cu cele mai bune mașini, care să asigure lașului o lumină permanentă și maximum de energie pentru tramvai și industrie.

Pentru realizarea acestui program o nouă instalație cu noi mașini era necesară după cum tot atât de necesar era să se înlocuiască rețeaua, cablurile, parcul de tramvaie, etc.

În executarea acestui program s'au efectuat toate lucrările. Sala de mașini a fost complet înaltă și sporită în măsura nevoilor crescânde ale lașului, iar rețeaua, cablurile, vagoanele, șinele, etc., toate instalațiile înlocuite prin material nou și modern, reprezentând cele mai recente perfecționări tehnice.

În atare condițiuni, se poate spune că Uzina de electricitate poate rivaliza cu cele mai bune și moderne întreprinderi similare.

Opera aceasta realizată în curs de 18 ani de Societatea Comunală, constituie o avere însemnată, care nu aparține decât ca folosință Societății, iar ca fond este a Municipiului, căruia îi va reveni fără nicio despăgubire.

Și-i va reveni în perfectă stare de funcționare, fiindcă concepția Socie-

tății Comunale nu este de a folosi până la epuizare instalațiunile, ci de a le menține permanent în stare perfectă prin înlocuirea tuturor pieselor uzate, prin piese originale și în caz de uzură completă a unei mașini, prin înlocuirea ei.

Deci se poate vorbi cu certitudine că în momentul, când Uzina va trece la Municipiu, ea va fi nouă și modernă, deci va reprezenta o valoare reală și capabilă a da întregul său randament.

Bârfeli

Ca în orice lucrare, în care se fac străduinți în interes obștesc, se produc și bârfeli.

Și Soc. Com. de Electricitate n'a fost scutită de ele.

Nu vom stărui asupra lor, dar vom aminti două din ele, nu cu scopul de a răspunde, ci de a lămuri.

S'a zis că aportul municipal a fost subevaluat.

Este adevărat că aportul municipal s'a evaluat la 5 milioane, fiind prestat în natură, cuprinzând instalația veche și ruinată a vechilor uzini. S'ar fi putut cu siguranță evalua la mai mult.

Dar, rațiuni puternice au militat pentru această evaluare.

Era nevoie să se atragă capitalul particular într-o vreme, când el nu se îndrepta spre asociațiuni în care statul sau comunele erau interesate și obțineau în afaceri sau împrumuturi particulare beneficii excepționale.

Apoi, s'a dorit ca tarifele să nu fie exagerate, ceea ce nu s'ar fi putut realiza, dacă capitalul ar fi fost prea mare.

Și însfârșit s'a urmărit ideea ca beneficiul exploatării să nu se împartă între acționari și că cea mai mare parte din el să fie întrebuințat în marile investiții, ce urmau a se realiza și fără care lumina, tramvaiul, n'ar fi fost asigurat.

Pentru aceasta s'a fixat capitalul social la 20 mil., — iar aportul municipal numai la 5 milioane.

Deasemeni se zice astăzi că dividendul de 12% ar fi exagerat.

Or s'a fixat acest dividend astfel, pentru a atrage capitalul particular. În 1924 procentul curent era de 34—40%. Este evident că fixând dividendul la 12% nu era nici o exagerare.

Dar a stărui asupra acestor bârfeli este a ne pierde în discuțiuni fără interes.

Inchelere

Ceea ce trebuie reținut însă, este opera realizată și în al doilea loc ideea, care stă la baza acestei Societăți.

Opera realizată este imensă și ea s'a putut înfăptui numai prin ideea care a stat la baza acestei Societăți.

Adevărul acesta nu poate fi sdruncinat.

Societatea comunală întemeiată pe principiile expuse, a asigurat: *capital românesc, credit, libertate de acțiune, continuitate, o administrație și o conducere tehnică unanim recunoscută, și un personal de specialitate reputat.*

Desigur că toate aceste împrejurări au fost de natură a menține o atmosferă de încredere în întreprindere și ele au ajutat-o să se poată desvolta și progresa.

Dar, ceea ce a favorizat și mai mult opera îndeplinită, este spiritul creator, pe care l'a reprezentat această Societate.

Acest spirit a fost și este o realitate.

El s'a manifestat prin muncă, devotament, curaj răzbatător și prin soluții fericite.

Prin acest spirit reprezentat de conducerea Societății, s'au creat mijloacele tehnice și financiare, care au transformat Uzina, isbutind să o modernizeze și să o perfecționeze după ultimele cerinți ale tehnicii și științei și să facă ca din binefacerile ei, să se împărtășească cât mai mulți cetățeni.

Această operă nu o putea îndeplini autoritatea publică. Ea este mai greoaie în inițiativă. Mărginită de îngrădiri legale, de răspunderi, de forme și de tutelări, inițiativa sa este mai leneșă, nehotărâtă și fără mobilitate comercială, suferind chiar influențe dăunătoare bunului mers al întreprinderii.

Rezultatele obținute stau mărturie.

Pentru aceasta, stăruim a crede că Societatea Comunală trebuie să-și continue activitatea.

Desigur că acum, când întreprinderea este în plin progres, ispita răscumpărării sau a desființării ar putea să apară.

Nu trebuie uitat însă că odată cu răscumpărarea, nu se răscumpără și spiritul creator, inițiativa și competența tehnică, dinamismul întreprinzător, care a creat întreprinderea și i-a dat dezvoltarea de astăzi. S'ar putea ca mâine, prin răscumpărare, să ne întoarcem la vremurile când folosirea electricității era o gravă problemă pentru Municipiu.

De aceea acțiunea creatoare desfășurată de Societatea Comunală, cuprinsă și evidențiată prin realizări importante, trebuie păstrată în interesul orașului și a populațiunii.

Cu atât mai mult această păstrare se impune, cu cât Soc. Comunală mai are de îndeplinit încă o parte din programul ce i s'a impus.

Ea urmează a înființa o a doua sală de mașini în regiunea Copoului, a extinde luminatul public și în restul orașului, etc. Lucrări mari, lucrări de proporție, care cer investiții importante.

Aceste lucrări, autoritatea publică nu le va putea realiza. Societatea Comunală are în componența sa toate mijloacele și organele necesare pentru a întreprinde și duce la bun sfârșit și această operă.

Activitatea de până acum este cheazășia certă a realizărilor viitoare, a îndeplinirii obligațiunilor ce i-au mai rămas.

Să o sprijinim.

Cu atât mai mult merită acest sprijin, cu cât în toată activitatea desfășurată până acum, ea s'a considerat în slujba unui important serviciu public de mare interes, iar nu ca o întreprindere comercială pentru exploatare și speculă. Ea nu urmărește câștigul, ci servirea interesului obștesc.

Păstrarea și susținerea ei, este o datorie, nu față de ea, dar față de interesele orașului și ale populațiunei.

C. TOMA

CRONICA EXTERNĂ

DELA CASCADA REVOLUȚIILOR LA ANTONIO OLIVEIRA SALAZAR

În rândul Statelor noi, totalitare, stăpâne pe destinele lor, sigure pe forța și biruința lor, Portugalia ocupă desigur un loc de frunte. Țara aceasta, care într'un moment dat era în prăpastie, în cumplită ruină, fără nici o speranță de redresare, grație unei minuni dumnezeiești, este astăzi o țară nouă, fericită. În țara unde altădată prima politicianismul, înșelătoria, internaționalismul și asasinatul masonic, domnește astăzi ordinea cea mai perfectă, națiunea este totalmente solidară cu Conducătorul și prosperitatea cea mai binefăcătoare, dă impuls nou de muncă și încredere în viitor. De câte ori anarhismul, bolșevismul sau oculă francmasonă au căutat să dărâme guvernul redresării materiale și morale al Portugaliei, poporul întreg l-a apărut și susținut. Totul nu sa datorește decât aceluia ce conduce astăzi destinele țării, salvatorului Statului, lui Oliveira Salazar.

Portugalia a cunoscut din plin, decenii întregi de cumplite frământări. Revoluțiile și asasinatele politice se țineau lanț. Francmasoneria a lucrat în Portugalia, nestingherită, aproape pe față și opera nefastă a sceleratei secte părea într'un moment dat că este încununată de succes. În Februarie 1908 masoneria hotărăște nimicirea Portugaliei. Regele Carlos I și moștenitorul Tronului sunt asasinați, în 1910 este detronat regele Manuel de către republicani. Din acest an și până în 1926 înregistrăm un imens lanț de revoluții, asasinate și conspirații masone. În 1917 Siclonio Pais, președintele republicii portugheze, văzând dezastrul ne mai pomenit ce amenința țara, încearcă o redresare, dar în 1918 după un an de mari frământări, Pais este și el asasinat. În fine, abia în 1926 Gomez de Costa, reușește, dar numai parțial a face ordine. Gomez de Costa este urmat la președinție de

generalul Carmona. De atunci și până astăzi, grație stabilității regimului, Carmona este președinte al republicii.

Doctorul Antonio Oliveira Salazar, profesorul dela universitatea Coimbra, după ce conduce în mod fericit Ministerul de Finanțe la conducerea guvernului și salvează Portugalia. Din 1928 bugetul este excedentar. Este pentru prima oară când se întâmplă în Portugalia grea încercată lucrul acesta. Totodată, este și un semn, acela al unor timpuri mai bune.

Sinceritatea, convingerile, elanul și mai ales demnitatea lui Salazar sunt fapte cunoscute și pretutindeni prețuite. Viața se este exemplară. Dictatorul acesta, trăiește extrem de modest, locuiește într-o casă simplă și în jurul său nu este decît o bătrână și devotată servitoare. Șeful statului portughez este un profund creștin ce se duce regulat în fiecare zi la biserică. Calitățile acestui salvator de neam sunt multiple. Dacă subliniem numai extraordinara restaurare financiară, ce este exclusiv opera lui Salazar, este de ajuns spre a ne da seama de serviciul în adevăr imens ce l-a făcut patriei sale. Atunci când aproape toate țările au deficite, Portugalia singură are situația financiară cea mai înfloritoare. Într'un cuvânt, Oliviera Salazar, dând Portugaliei un impuls nou, un mare ideal, putem spune că el și nu mai el a salvat-o.

Noul stat portughez exprimă acordul și sinteza de tot ce este permanent, de tot ce este tînăr, a tradițiilor celor mai vii ale Patriei, și a aspirațiilor ei cele mai înaintate. El exprimă într'un cuvânt avangarda morală, socială și politică. Noul stat creat de Salazar, este garanția independenței și a unității nației, nu este subordonat nici unei clase, din contra, el subordonează toate clasele armoniei supreme a interesului național.

Statul nou aruncă vechile formule : autoritate fără libertate, libertate fără autoritate ; le înlocuiește pe acestea prin : autoritate și libertate.

Pentru statul nou portughez individul nu există din punct de vedere social decît ca membru al unui grup natural (familie) teritorial (comun), profesional (sindicat și Corporație) și numai în această calitate i se recunosc toate drepturile necesare. În statul acesta nou, reprezentanța națională nu se sprijină pe fricțiuni sau pe grupe efemere, ci pe realitățile permanente ale vieții naționale : familie, corporație, asociație și comună. Statul nou tinde a da Portugaliei vechea sa măreție, adică să fie ca înainte, una din cele mai mari puteri spirituale ale lumii. Dușmanii statului sunt socotii marxștii și francmasonii și sunt taxați drept : *dușmanii nației*.

Salvarea financiară a Portugaliei a însemnat salvarea Statului. De ani de zile Salazar conduce Ministerul de Finanțe. De nouă ani el prezintă un buget fără deficit. Fenomenul acesta ce se înregistrează în Portugalia este unic. O țară care de zeci de ani era în decădere economică, al cărui buget era mereu în deficit, din cauza politicii financiare ce a dus-o se distinge măreț actualmente, adică într'un moment când multe țări sunt în plină criză. Istoria finanțelor portugheze din ultimii ani se confundă cu

însăși istoria refacerii țării. Totul se datorește numai marelui financiar ce este Salazar. Principiile financiare de care s'a călăuzit profesorul dela Coimbra au constituit o veritabilă revoluție în metodele de administrare a statului. Numai sub acest regim, autoritar și definitiv Salazar a făcut dintr-o țară în ruină o țară nouă, prosperă.

Printr'un decret lege, guvernul salvator de neam al lui Salazar, creiază apoi organizațiunea numită „*Legiunea Portugheză*” care este constituită din voluntari, în majoritatea lor luptători ai „*Uniunii Naționale*”.

Și de data aceasta, tineretul răspunde la timp și hotărât la chemarea acelula care salvând Portugalia, a dat marea încredere necesară forțelor vii ale națiunii, pentru munca, prosperitatea, liniștea și izbânda meritată.

Tineretul portughez de astăzi nu mai este acela de acum douăzeci de ani, când aripile îi erau frânte și orice liberare pe care o implora din străfundul ființei lui, se pierdea stinsă, în vacarmul și nebuloza trecutului. Azi acest tineret, și-a întins coarda aripilor lui imaculate și și-a luat sborul lin, de albatros, care aspiră către cele mai azurii înălțimi.

De câte ori anarhismul, bolșevismul sau oculta lojilor masonice a căutat să dărâme guvernul naționalist-creștin al Portugaliei, armata în toată integritatea ei a făcut zid în jurul guvernului salvator de neam. Fără îndoială armata este marele rezervor moral al națiunii.

Ciuma masonă și otrava marxistă însă, nu iartă înfrângerea suferită în Portugalia. Lojele desființate de Salazar s'au mutat aiurea și acolo de unde sunt pregătesc neîncetat răzbunarea. Marxismul tot mai speră la o cucerire a peninsulei și mână în mână cu fratele său mai mic anarhismul, lucrează asiduu contra actualului guvernământ. Poporul portughez însă a desființat acest uriaș pericol și civilizația creștină, Patria și familia, adică sentimentele cele mai înalte ale sufletului omenesc nu mai sunt astăzi acolo în permanent pericol.

Exemplu evident de nenorocirea abătută pe alte națiuni, fac astăzi populația portugheză ca ea însăși printr'o acțiune energică să ia parte la apărarea statului. Acesta e rostul *Legiunii Portugheze*.

A doua zi după constituire, peste 250 mii de cetățeni—în majoritatea lor tineri naționaliști—s'au prezentat și înrolat imediat în organizație. *Legiunea portugheză* este subordonată direct guvernământului, formează un corp organizat militărește—supus unei discipline severe—ce luptă neîncetat contra marelui inamic al patriei și al ordinii sociale.

Luptătorul acesta din „*Legiune*” pune la dispoziție însăși viața sa. El luptă pentru apărarea principiilor economice și sociale ale statului corporatist. El jură credință pentru apărarea patrimoniului spiritual al națiunii: familie, morală creștină, autoritate, independența Portugaliei. El luptă contra comunismului, anarhismului și francmasoneriei. El se forțează să mărească valoarea sa fizică, intelectuală și profesională. El are conștiința că eforturile lui, vor contribui la puterea și mărirea comunității naționale. El reacțio-

nează contra defetismului și a criticii sistematice considerate ca inamicii unității, moralei și ai națiunii.

Marea majoritate a acestor voluntari sunt *Tinerii lui Salazar*. Sunt copiii patriei portugheze crescuți în școala mântuitoare a salvatorului de neam.

Biruința deplină a acestui tineret admirabil, ne face să ne aducem aminte de timpurile când țara aceasta minunată era pe punctul nimicirii sale. Minunea dumnezeiască a salvării și transformării sale se datorește omului ce o conduce astăzi. Înconjurat de tineri, Salazar își îndeplinește opera până la capăt. Ochii tineretului portughez privesc astăzi către trecutul care apare mlăștinos și putred. Oamenii trecutului nu purtau vigoarea prezentă și nici iluzia unor timpuri mai bune. Pe atunci prima politicianismul...

Astăzi muntele acesta de păcat și orgoliu s'a sfărâmat. S'a surpat peste viața aceea mizerabilă, toată forța naturii, care se cerea răsbunată, ieșind la lumină, fluxul unei vieți nouă, înprospătat de o putere regeneratoare, plină de adevăr și de soare, a unui tineret conștient și treaz.

Portugalia a fost salvată !

DEM. SUTU

CRONICA IUDAICĂ

CARTEA KAHALULUI

**Documente pentru studiul iudaismului în Rusia și a influențele sale
asupra popoarelor în mijlocul cărora se dezvoltă
de I. Brafman**

Cap. XII

Înainte de a termina acest capitol trebuie să arătăm, că în Rusia, în anul 1847 au fost deschise două școli de rabini, la Wilna și Jitomir, iar în numeroase orașe și orașele s'au deschis alte școli jidovești, de categoria întâia, care pregăteau elevii pentru un certificat de studii, ducând în ultimă analiză tot la rabinat.

Urmărindu-se să se creeze prin noua ierarhie și o asistență în scopul de a se ajuta toți jidanii care locuiau în Rusia. Crezându-se că li se va impune o *conștiință cetățenească*, guvernul rus a consimțit la aplicarea unei taxe, numită „taxa lumânărilor”, luată dela fiecare jidan și care a dat din primul an un buget de 327 milioane ruble argint, buget servind să se subvenționeze noua ierarhie jidovească.

Dacă acum voim să știm, în ce măsură aceste instituțiuni au răspuns așteptării statului, vom găsi în literatura rusă și în dările de seamă rabinice, recunoașterea că eforturile n'au avut nici o eficacitate; natural rabinii grăbindu-se să atribue rezultatele celor mai absurde motive, fără a primi să-și asume cea mai mică răspundere. După ei, poliția guvernamentală este cea care nu le dă nici un fel de ajutor, *sunt melamezii*, în mânele cărora drapelul iudaic național flutură prea mult¹, ori vina revine personalului pus să

1. *Melamezii* nu au nici un fel de justificare. Iudaismul s'a menținut secret prin puterea Kahalului și nu prin acțiunea melamezilor.

supravegheze instrucția publică, adică inspectorilor creștini trimiși în școlile jidovești; în sfârșit răul s'ar datora prea recente înființări a rabinatului prin școli controlate de stat ¹.

Aceste scuze neîntemelte, nu luminează deloc problema. Pentru a a avea o idee exactă despre importanța legilor și rolul acestor funcționari rabinici, vom rezuma textul mai multor legi rusești, care se raportă la rabini și la îndatoririle lor. Preocupările comitetului de rabini sunt definite astfel. Ei vor cerceta: a) Problemele care au o legătură cu riturile religiei jidovești și cu acțiunile personale ale rabinelor; b) Cazurile de divors, mai cu samă conduse va depune plângere împotriva ilegalei hotărâri a unui rabin.

Funcțiunea de rabin presupune: a) Paza în timpul rugăciunilor publice și observarea strictă a ritualului religios; b) Conducerea și îndemnarea jidanilor în îndeplinire datoriiilor morale și în ascultarea legilor generale ale imperiului și a autorităților conducătoare; c) îndeplinirea în cuprinsul unității administrative a sarcinei de a ține registrele noilor născuți, a căsătoriilor, a divorsurilor, a înmormântărilor, etc., cât și obligația de a înfățișa spre control aceste registre, celor în drept, conform legii ².

Comisia rabinică nu s'a conformat legii arătate. Lipsa totală de cifre și de conturi, cu privire la activitatea comisiei în întreaga perioadă de 16 ani de când există, ne întărește în convingerea, că serviciile pe care și le-a propus să le aducă jidanilor, nu le erau necesare; comisiunea rabinelor având o existență cu desăvârșire inutilă. Același soartă au avut-o și noii rabini, care se găsesc pe același teren fals ca și comisiunea. În timpul întregii durate a funcțiunii lor, nici un rabin n'a rezolvat un singur act de divors, și nici unul dintre ei nu cunoaște legile statului privind acest capitol.

Este drept că șireții reprezentanți ai jidovimei prezintă fără greș registrele și dările lor de samă, în care se arată a fi adevărați campioni religioși, potrivit exigențelor legilor citate. Dar aceste registre nu mai inspiră nimănui încredere, după cum false sunt toate cifrele arătate cu privire la numărul exact al populației jidovești din Rusia. Dacă aceste registre sunt primite ca bune, iar statisticile extrase din ele publicate, procedeul constituie o simplă formalitate birocratică, periculoasă în cel mai înalt grad.

1. Primii elevi ai școlilor rabinice și-au terminat studiile în anul 1854. De 16 ani, în marile orașe, acești rabini oficiali dețin puterea și în registrele populației jidovești comunale. În această perioadă prin grația lui Dumnezeu și voința Imperatorului, Rusia a primit o reorganizare radicală a instituțiilor politice; șerbii au fost emancipați, instituțiile comunale organizate, justiția reformată, armata reîmprospătată în cadrele ei, etc. Dar unul singur dintre noii rabini, ținânduși să facă statistica populației jidovești dintr'o rază dată, n'a reușit să stabilească adevăratul număr al jidanilor. El cer mereu timp, măcar 15 ani de acum înainte. Manevra sare în ochi. *Jidovimea ține secretă invazia ei în orașele creștine.*

2. Vezi: „Indicatorul legilor privind pe jidan” de Kolokolow. Moscova 1861. Paragrafe: 4—40 și 109—131.

După ce am văzut cum stau lucrurile, este evident că toate legile asupra comisiunilor rabinice și a funcțiunilor religioase încredințate acestor comisiuni, au rămas literă moartă și au suferit destinul tuturor legilor rușesti, privind jidovimea.

Venalitatea rasei le-a ocolit și ignorat, urmându-se drumurile istorice utilizate totdeauna în astfel de împrejurări. Culmea bătaii de joc o constituie faptul, că de data aceasta exemplul pentru neascultarea legilor îl dau, nu reprezentanții misterioși ai Kahalului, dar chiar persoanele chemate de puterea administrativă să oblige pe toți jidanii, la respectul legilor naționale.

După ce am dovedit îndeajuns inutilitatea rabinilor, ca reprezentanți ai vieții religioase, vom pune problema: La ce folosesc oare școlile, unde se pregătește educația lor? găsindu-se în contradicție cu scopul religios pentru care au fost înființate, aceste instituțiuni, dela înființarea lor au primit caracterul de gimnazii naționale jidovești. Aproape toți elevii, cu foarte rare excepțiuni, trec în universități, fie îndată după terminarea studiilor, fie după câțiva ani de slujbă, când fac pe rabinii ajutori, ori pe profesorii în școlile de unde au pornit ¹.

În lumina sentimentelor patriotice, aceste stabilimente de educație națională jidovească nu diferă cu nimic, de prototipurile străine care le-au servit de model. Se învață acolo tot ceea ce se raportează la particularitățile naționale: limba jidovească, maimonidica, talmudul, kuski, etc., în așa fel, încât în loc să se lege măcar de formă, de țara de unde sug averile, elevii devin niște feroci campioni ai jidovismului pur, atitudine care nu-i va părăsi toată viața. Aceste sentimente se văd izbucnind, în lucrările literare ale acestor elevi, răspândite cu profunzime prin toate ziarele jidovești, cum ar fi „Razsvet“ (Dimineața), „Slonul“, „Ziua“, „Hameletz“, „Hakumel“, „Adevărul“, etc. ².

Refrenurile acestei literaturi și conținutul predicilor pronunțate în Rusia, de rabinii oficiali, când la slujbă iau parte autoritățile locale, cu prilejul unei solemnități, sunt inspirate de campionii drapelului iudaic din alte țări, unde jidovimea și-a înfipt colții de flară de pradă și de unde se sună alarma, pentru victoria lui Izrael în lumea întreagă. Ziarele lor reîmprospătează zilnic zilele de suferință ale jidovimei și sunt mereu trecute în revistă evenimentele medievale și mai vechi. Doctrinarii discută Talmudul,

1. Numărul elevilor școlii de rabini dela Wilna a ajuns la 500. Dacă aceste școli ar corespunde rostului, numărul elevilor în clasele superioare speciale ar fi de 20—25 și nu de 3—5, cum este în prezent. Și dacă mai ținem socoteală de faptul, că cea mai mare parte dintre elevi trec la universitate, putem declara pe față că deviza școlii, care spune: „Liceu pentru rabini“, înfățișează cea mai sfruntată minciună.

2. A se vedea, cartea noastră: „Comunitățile jidovești“. (A doua serie). Wilno 1869.

subliniind marile lui merite și mereu se accentuiază asupra superiorității jidovești, față de toate popoarele lumii (Spinoza, Salvador, Meyerbeer, etc.).

În rezumat, vom spune că noii campioni ai lui Izrael, prin șovinismul lor, îndreaptă jidovimea nu spre o asimilare în rândurile poporului dominant; cât spre o sporire a barierelor care despart neamurile. Noile instituții autorizate de stat, mai mult decât orice legende talmudice și rugăciuni prin sinagogi, măresc și exasperează, exclusivismul separatist interior al jidovimei.

Propunându-și să împiedece roadele educației creștine, jidovimea s'a opus asimilării tineretului iudeu, în rândurile altor neamuri. Dar această manevră a folosit creștinătății pentru a arunca din nou în pulbere, la timp, idoli iudaici.

Istoricul jidan Jost, vorbind despre un alt jidan căruia Carol al V-lea îi încredința secretul unor importante probleme de stat, spunea: „Cu astfel de noroace, jidovimea și-a făurit un loc în lume, menținându-și religia, care este forța ei de stat”¹.

Trad. de I. FR. BOTEZ

1. Vezi: Jost: *Geschichte des Judenthumes*. Vol. II. Pag. 384.

ÎNSEMNĂRI

ŞASE SEPTEMBRIE 1942

S'au împlinit doi ani de când Mareşalul Ion Antonescu a preluat destinele României.

Intr'un moment hotărîtor în care se punea problema existenţei sau dispariţiei noastre ca stat şi popor, Conducătorul a pilduit şi îndrumat ţara pe căile spinoase dar salvatoare ale disciplinelor lăuntrice şi ale vitejiei biruitoare, la hotare.

Cuvine-se deci să ne descoperim cu recunoştinţă la acest însemnat popas prăznuitor al clipei dela care România a păşit, despresurată de coşmarul prăbuşirii, spre zorile tot mai limpezi ale viitorului. G. A. C.

LA MOARTEA LUI CONSTANTIN MEISSNER

a plâns ţara, dar mai ales Iaşul. Căci C. Meissner a fost unul din cei mai devotaţi fii ai săi. Neîntrerupt şi prisoselnic, el şi-a cheltuit truda şi autoritatea pentru a păstra oraşul pe culmile înaltelor tradiţii spirituale.

Nu a fost pas care să nu-l fi îndreptat cu jertfitoare smerenie către zidul sfânt al urbei natale. Rând pe rând, profesor şi director al Şcoalei Normale de învăţători „Vasile Lupu“, inspector şcolar, secretar general la Ministerul Culturii Naţional, inspector general al învă. normal primar, Ministru de Industrie şi comerţ, apoi de Lucrări Publice, preşedinte al Camerii şi de mai multe ori, deputat şi senator, — el a stăruit fără odihnă pentru propăşirea Iaşului său drag.

În 1878, deabia reîntors dela studiile din Germania, nu s'a mulţumit să participe la activitatea culturală a epocii ca membru al Junimii, ci s'a devotat trup şi suflet studiilor de specialitate şi învăţămîntului normal al cărui reformator a fost în bună parte. Întâi profesor şi dela 1866 înainte director al Şcoalei Normale „Vasile Lupu“, el a ridicat instituţia ce i se încredinţase, orientând-o după normativele învăţămîntului primar din Germania şi transformând-o într'un model fericit din care s'au inspirat toate

celelalte. Tot el crează școala de corecție dela Copou care a readus pe calea cea dreaptă atâtea elemente tinere.

Aceste realizări, ale școlii, Meissner a înțeles să le dăruiască Iașului și numai lui. Căci Iașul era preocuparea lui constantă. Ca ministru al Lucrărilor Publice, el restaurează sala gotică dela Golia. Ca deputat și senator, s'a silit să atragă cât mai mult luarea-aminte a guvernului asupra diferitelor noastre instituții. În ultimii săi ani, Meissner, deși demult pensionar, a activat ca președinte al Creditului Urban din Iași, și a secundat, cu discretă fidelitate, opera de asistență socială a distinsei sale soții, Elena Meissner, președinta asociației „Amicele Tinerelor Fete”.

Bogata sa activitate cât și alesele însușiri de cărturar, i-au adus nemărate demnități printre care și calitatea de membru onorar al Academiei Române. Dar nici una din distincții nu l-a bucurat atâta cât dragostea recunoscătoare a Iașului. Atașamentul său față de bătrâna capitală amintea de devotamentul lui Matei Cantacuzino, socotind părăsirea cetății ca un laș abandon, sau de propovăduirile mistice ale lui A. C. Cuza care astăzi încă stăruie în a ne aminti că dacă pietrele au duhul lor, cu atât mai mult suntem datori să-l avem noi față de ele.

În Iulie 1940, mânat de involburările tragicului refugiu, Meissner a plecat spre București. Am călătorit în același tren. I-am putut vedea privirea înlăcrimată, scrutând colinele unde-și dormea veșnicia iubita lui tovarășă de viață. Dar plângea desigur și noianul de amintiri desprinse din anii însoriți ai copilăriei. Ar fi vrut să le ducă cu dânsul, acolo, — în depărtarea băjaniei.

El nu mai avea să se întoarcă din acea călătorie. Pentru acest autentic ieșan, despărțirea a însemnat o desrădăcinare fizică. Ca și plantele bătrâne care nu mai cunosc binefacerile răsadului, smulgerea din pământul baștinelor i-a fost fatală. Părăsind sănătos Iașul, a fost străfulgerat pe drum de apoplexia ce l-a ținut la pat în cei din urmă doi ani de viață agonică.

Astăzi „Conu Costică”, împăcat cu sine, s'a reîntors printre noi pentru a nu ne mai părăsi. Subt umbrăriile „Eternității”, și-a rânduit somnul de veci alături de scumpa lui Doamnă. De acolo, de pe înaltul podiș al Tatarășului, purcede să privească spre unduirea molcomă a așezărilor din vale, lăsându-se alintat de svoana arărilor celor patru zeci de biserici voievodale, prăznuitoare ale osârdiilor și trudelor fără prihană G. A. C.

A. C. CUZA, ULTIMUL JUNIMIST ÎN VIAȚĂ

D-l A. C. Cuza a înțeles să aducă prin prezența sa la înhumarea mult regrestului Const. Meissner, un omagiu de deosebită prețuire ilustrului dispărut. Dar nu numai atât. Aducea și durerea despărțirii de acela de care îl legase amintiri vechi de cincizeci de ani și alături de care colaborase în diferite împrejurări, începând cu cercul literar al Junimii și sfârșind cu „bojdeuca lui Creangă”.

Astăzi, A. C. Cuza rămâne ultimul junimist în viață, dar numai ca o continuare fizică. De spiritualitatea „Junimii” nu se mai poate vorbi, ea fiind dispărută de mult, odată cu veacul trecut. Am putea chiar spune că A. C. Cuza, singurul junimist în viață (și încă june), rămâne, prin dăruirea sa totală de până acum, ca o negație a egoismelor bătrânei societăți repausate. G. A. C.

D-L DIMITRIE IOV, DIRECTOR AL TEATRULUI NAȚIONAL DIN IAȘI

D-l D. Iov, a fost numit recent director al „Naționalului”. Măsura d-lui Ministru I. Petrovici a avut darul de a reda întregului personal artistic și tehnic, odată cu liniștea sufletească și noi puteri de muncă creatoare. În opinia publică ieșană, înlocuirea a spulberat însă și o gravă nedumerire referitoare la credințele politice ale fostului director, d. prof. univ. Oțetea, ale cărui legături cu cercurile de stânga și cu amicii Angliei nu cadrau nici cu ambianțele momentului și nici cu politica externă a Mareșalului Ion Antonescu.

Căci un director de Teatru Național nu e un orișicine după cum nici instituția nu e un teatru oareșicare. Naționalul, pe lângă artă pură, mai face și operă de educație sufletească. Este o școală de unde trebuie să pornească îndrumări și corective morale. Ori, ce îndrumări poate aduce o persoană cu ideologia vrăjmaș opusă normativelor oficiale ale Statului? Evident că un democrat nu poate educa naționalismul după cum un anglofil fanatic este îndemnat să ignoreze sistematic opera teatrală a Germaniei sau a Italiei, confundând resentimentele sale politice cu îndatoririle profesionale.

Înlocuirea d-lui Oțetea prin d. Iov înseamnă deci o fericită primumire a acestui colț de lume artistică, având o existență modestă dar de o importanță covârșitoare în dezvoltarea spirituală a neamului. D-l Iov, pe lângă că este un bun cunoscător al tehnicii și repertoriilor scenice, ca fost director al unui Teatru Național și în calitatea sa de om de litere mai este și un reprezentant al lumii noi, înrudit în deaproape cu lumea naționalistă, ca vechi colaborator al mult regretatului poet și vizionar Octavian Goga.

Instalarea noului director care a avut loc Duminică 13 Sept. a corespuns cu forțarea cingătorilor de beton ale Stalingradului. Coincidența apare simbolică. În timp ce dincolo, în depărtările Răsăritului, se prăbușea încă unul din bastioanele iudeo-bolșevismului, aicea la noi o cetate de cultură se lăsa în sfârșit cucerită de duhul înviorător ce purifică continentul de miasmele democrației.

Oamenii lumii vechi, câți au mai rămas, vor fi plâns la solemnitatea la care am ținut să participăm. Ei și-au strâns pe acasă veninul neputincios, strălucind prin absență,—cazul d-lui Oțetea și a mai nu știu cui.

Dar în aceiași măsură ne-am bucurat noi. Ca naționaliști și ca ieșeni, îi zicem vechiului nostru camarad, născut pe aceste meleaguri, tradiționalul

„bine ai venit“, cu deplina încredere în realizările sale viitoare. Căci d-sa este „the right man in the right place“,—cum ar spune fostul director, în langajul țării pentru care cultivă adorații de înaltă frecvență. G. A. C.

D-NII PROF. G. A. CUZA ȘI PETRE STATI, MEMBRI ÎN COMITETUL DE LECTURĂ AL TEATRULUI NAȚIONAL DIN IAȘI

Ca o complectare a măsurilor de primenire spirituală a conducerii Teatrului Național din Iași, d. prof. univ. Ion Petrovici, ministrul Culturii Naționale și Cultelor, a numit în comitetul de lectură pe d-nii prof. univ. Gh. A. Cuza și prof. Petre Stati, bine cunoscuții luptători naționaliști și directori de reviste ieșene.

Aceste două numiri pun capăt zodiei călineștiene care a apăsât viața instituției, zmulgând-o de pe făgașul duhului autohton. C. M.

FILARMONICA IEȘANĂ

și-a inaugurat activitatea Joi 24 Sept. crt. Solemnitatea începutului de an a fost binecuvântată de biserică.

Ar fi de dorit însă ca spiritul datinei naționale și creștine să dăinuiască și mai departe în nou înființata instituție. Ctitoria d-lui ministru Petrovici, făcută cu atâta generos avânt și grele sacrificii materiale, trebue să rămâie în primul rând o instituție animată de cel mai curat duh românesc.

Așteptăm deci dela d. Radu Constantinescu, directorul Conservatorului, o desemnare fericită la conducerea Filarmonicii, pentru a nu avea și aici surprize dureroase cum am avut anul trecut la radio-difuziune. Jidoviții să-și mai stâmpere apetiturile și să înțeleagă că rezerva în atitudini nu e numai o chestiune de bună cuviință dar și de prudență, câteodată.

G. A. C.

VOLUMUL DE VERSURI AL MARIEI GH. CUZA

La împlinirea a șase luni dela moartea Mariei Gh. Cuza, a apărut în librărie placheta de versuri a regretatei noastre colaboratoare. Lucrarea a apărut în colecția „Cetății Moldovei“, în admirabile condițiuni tehnice. Cele editoriale nu stau mai prejos, îngrijirea contexturei aparținând d-lui profesor Petre Stati care semnează și prefața volumului. C. M.

CALDA NOASTRĂ RECUNOȘȚINȚĂ

ținem să o aducem și pe această cale I. P. S. Mitropolit Irineu al Moldovei care a binevoit să officieze parastasul de șase luni la mormântul neuitatei noastre Maria G. Cuza. G. A. C.

MOARTEA LUI GHEORGHE VÂRNAV

Moșier de veche baștină, bun cunoscător al trecutului Moldovei sale dragi, stăpânul dela Spătărești era mândru de gloria străbună, de șirul lung

al strămoșilor și de faptul că în fața moșiei sale se deschidea larg câmpia istorică unde s'a desfășurat bătălia dela Baia.

Gheorghe Vârnăv era urmașul lui Irimia-diacul din secolul al XVII-lea, strămoșul boierilor Vârnăv din tot largul Moldovei, dela Carpați și până la Nistru. Străbunul lui Gheorghe Vârnăv, stolnicul Ioniță, era căsătorit cu nepoata de soră a legiferatorului Donici, iar bunicul s'a însurat cu Ecaterina Gheorghe Cuza. Despre toți aceștia, Gheorghe Vârnăv păstra frumoase amintiri și prețioase documente, din care a și publicat unele în revista *Din trecutul nostru* din Chișinău. Tatăl său, și el Gheorghe, era aghiotantul Doamnei Elena Cuza, iar mama, Natalia, fata vornicului Alecu Forescu, murind la 1937, în vârstă de 90 ani, era o adevărată comoară a vechilor legende și tradiții locale.

Gheorghe Vârnăv s'a născut la 1869, la Borzești-Vaslui, moșie moștenită dela străbunicul Gheorghe Cuza. La 1890, el a absolvit școala militară dela Iași, ajungând sublocotenent al regimentului 1 Roșiori. S'a retras din armată la 1908, cu gradul de căpitan. Un an mai înainte, Vârnăv s'a căsătorit cu Maria, fata colonelului I. Giurescu. El s'a așezat la țară, a fost ales deputat la 1916, luând parte activă la evenimentele istorice ce-au urmat. Dar mai ales, pe ogorul strămoșesc din Spătărești, harnicul moșier își continua truda românească.

L-am cunoscut acum șapte ani, când, însoțind pe marele nostru scriitor și bunul său prieten, Artur Gorovei, am venit să-i fac o vizită, la Spătărești. De câțva timp eram în corespondență, Gheorghe Vârnăv fiind un prețios colaborator al revistei *Din trecutul nostru*. Un an mai târziu, a venit și neuitatul „Coconu Gheorghe” la Chișinău. Am sărbătorit apoi, împreună, într'un cerc intim pe Artur Gorovei, ajuns la vârsta de 75 ani. Colindam prin Folticeni, oprindu-ne deseori în căsuța romantică a ospitalierului Lică Stino, sau la frumosul Muzeu local, la a cărui fondare au participat Gheorghe Vârnăv, Artur Gorovei, Vasile Ciurea și alții. Din când în când, venea vreo știre: „Coconu Gheorghe, sănătos, voinic, te salută”.

M'a căutat la începutul lunii Iunie, la Iași. Intr'o după amiază, ne-am așezat, în fața fostei cofetării Tufli, pe același loc unde ședea Gheorghe Vârnăv, pe când era căpitan. Patruzeci de ani ne despărțeau dela acea epocă și între timp se schimbaseră și ieșenii. Zădarnic încerca bătrânul să mai recunoască pe vreunul din ei. Și cum s'a bucurat când întâmplarea i-a scos în cale doi vechi prieteni.

„Uite-l pe Stroici, e unul din cei vechi”.

După o jumătate de oră, se îmbrățișa cu generalul Sturdza, bătrânii aducându-și aminte de vremurile apuse.

L-am văzut atunci pentru ultima oară. Vârnăv părea îngrijorat. Bolnav, el venise să consulte „doftorii”. A plecat acasă. Apoi la București. Peste puține zile, am primit câteva rânduri dela Artur Gorovei:

„Cu inima plină de durere te înștiințez că prietenul nostru Gheorghe Vârnăv a murit la un otel în București...”

Gheorghe Vârnăv a murit la 17 Iunie 1942. A fost înmormântat la cimitirul Tâmpaști din Folticeni.

Cu el dispăre unul din marii boieri moldoveni și o figură caracteristică a lumii ieșene de altădată. G. Bezdnic

O BISERICĂ ȘI O TRADIȚIE FAMILIARĂ

Duminică 20 Sept. s'a sfințit Biserica Sf. Atanasie, de curând restaurată din inițiativa enoriașilor având în frunte pe d. Colonel Alexandru Burada, șeful justiției militare din Iași.

Gestul e cu atât mai grăitor cu cât el vine dela ultimul descendent al familiei Burada care s'a trudit dealungul a mai multor generații pentru a împodobi și păstra strălucirea sfântului lăcaș.

A fost o vreme când Biserica și familia mergeau mână în mână pentru a întări temelia țării. Din nefericire, timpurile vornicului Tudorachi și a spătarului Gheorghe din neamul Burădeștilor, au apus. Feciorii boierilor de altădată s'au spulberat la cele patru vânturi. Moldova a rămas pustie. Pe ici-colo, dacă mai răsar, pioase ca lacrima și plâpânde ca florile de mormânt, mărturiile devotamentului dat baștinei.

Fapta d-lui Colonel Al. Burada, îl înalță în aceeași măsură în care apasă cu povara dojanelor pe umerii noștri, a tuturor. Fie ca ea să ne fie de învățătură și îndemn. G. A. C.

ȘLEFUIREA CUVÂNTULUI

Problema cuvântului a luat în arta actuală aspect de prim ordin. Valéry se exprimă categoric: «Ou ne fait pas un poème avec des idées ni des sentiments; ou fait un poème avec des mots». Problema se pune astăzi mai accentuat ca'n romantism, unde se căuta «cuvântul ce exprimă adevărul», dar numai accentul teoretic e nou, căci un poem nu se elaborează numai din cuvinte, precum nu se creiau în secolul trecut poezii numai cu sentimente: importanța cuvântului în creație are caracter de permanență,

Se poate vorbi de diferențe în atitudini; practic, suntem pe acelaș drum bătătorit de un Alexandrescu, Alecsandri sau Eminescu.

Poetul e dăltuitor de forme ca și sculptorul, care, după școli, accentuează sau subțiază unele contururi:

Ascuns în desișul destinului meu
 Ascut săgeți, ciocnesc fier și piatră.

Mă urc pân' la aur, la spiritul pur...
 Coreiri... cuceriri... dospiri în străbuni...

(V. Voiculescu)

Așadar, fie că aceste șlefuii pornesc dela conceptul creerii unei atmosfere congruente conținutului, fie că ținesc numai muzicalitatea inte-

rioară, pentru asta au aceeași valoare, și cu cât vin cu mai mult conținut sufletească, cu atât sunt mai viabile.

Profunda muzicalitate a lui Emil Botta din :

Aho, aho,
E pasărea moarte
Ce la ferestre și praguri stă
Leliță *soarte* dă-te la o parte
Să fug lasă-mă...

se datorește tendinței de subjiere a formelor lexicale ; la fel cum găsim și 'n Goga :

Când *tremurându-și jalea și sfiala*
Un *cânt* pribeag îmbrățișează firea
Și-un *trandafir crescut în umbră* moare
Și soare nu-i să-i plângă risipirea,
Eu plâng atunci, căci tu-mi răasai în zare,
A vremii noastre dreapă muceniță,
Copil blajin, cuminte prea de vreme,
Sfielnică, bălaie dăscăliță.

Intreaga poezie, țintește gingașul, firavul, iar șlefuirile vin să realizeze acest deziderat. Cât de nepotrivit ar fi *mucenică* pentru *muceniță* ! La iel găsim la același poet forma *jelnică* pentru *jalnică*, de aceeași putere penetrantă (citată de d. prof. Leca Morariu : Stilistică românească, curs, Cernăuți, 1937/38).

Pe noi ne va interesa mai mult efectul coloristic ale acestor trouvailles-uri—fie că au fost șlefuite intenționat sau au apărut involuntar,—dând totuși poeziei o colorație sufletească indefinisabilă, încât nu știm prin ce ne șochează mai mult. Așa e cazul popularelor forme :

Pe dealul cu siminic
Bate *vântul viorint*...

un vânt fin colorat și parfumat, sau :

Frunză verde de pe Jii,
Dor de Leane dor îmi-i,
Frunză verde *Leano-Lii*...

Angrenajul lexic face posibilă osmoza între cuvinte, împrumutându-și din conținut.

De cele mai multe ori șlefuirile au la bază o stare sufletească aproape de inedit, și atunci, pentru realizarea ei, se impun forme neobișnuite.

Cuvinte ca : *jelnic* (Goga), *sfielnic* (Goga), *mișelnic* (Vlahuță), *jertfelnic* (Gh. A. Cuza), aduc cu ele tonalități profunde, cu puternice și stăruitoare reperecursiuni sufletești.

Aiure, aiure,
 Măiastră văzui. În păduri, în rai,
 Nu se mai aude *grai de cucuvai*,
 Nu se mai aude glasul rău *augure*,
 În păduri, în rai,

(Em. Botta)

Grai a tăiat nepoeticul din *cucuvai*, la fel ca 'n cazul lui *răspânte* (N. Roșca), *scrumit* (Macedonski).

Scurtarea sau șlefuirea dau forme alerte, care trec *fulgeratic* (Voiculescu), nu *fulgeratec*. Forme de acestea sunt predilecte unui Alecsandri: *puđruit*, *nechez* sau Eminescu: *îngreun*, *împreun*... Alteori suntem conduși spre scurte instantanee, unde acțiunea pare că s'a și terminat, fără sgomot:

Poartă-ți al sabiei *tăis*
 Pe Nistru, pe Someș, pe Criș

(N. I. Herescu)

Sfermi al lui Gh. Lesnea, condamnat pe nedrept de o cronicară, e lipsit de materia pocnitoare din *sfarmi*. Șlefuiți de felul acestora «sculptează» perfect mișcarea rapidă și tăcută ca 'n *Culcate-s romanițe* a lui D. Zamfirescu:

Dar ea zâmbește. Colțurile gurei
 S'ascund *hoțis* în gingașe gropițe,
 Iar ochii vineți iau culoarea murei.

Alte ori au oarecare tonalitate durativă (*îmbălsămat*) al lui Macedonski sau *cruzie* al lui B. Deleanu) sau duc la disocieri, fărmițiri, relie-fând un complex de fapte de aceeași categorie sufletească:

După *suferiri multe* inima se împietrește,
 Lanțul ce 'n veci ne-apasă uităm cât e de greu,
 Râul se face fire, simțirea amuțește
 Și trăiesc în durere ca 'n elementul meu.

(Gr. Alexandrescu)

Suferiri e o lume de *suferițe*, cu succedări. Alexandrescu a intuit admirabil starea sufletească de continuă apăsare, după cum în altă sferă de idei Alecsandri vorbea de *lupte crâncenite*, poate și mai plastic în angrenajul *vremi crâncenite*, sau *lăcrimare* (Macedonski), *îngândurită* (Buticescu) și *lăieții-goleții* (Deleanu), totdeauna goi!

Tendința de inobilare a conținutului, plasarea în idealitate, duc la aceleași rezultate:

Visez și vorba se aprinde.
 Văpaie gândurilor ard,
 Adie 'ncet de *pretutinde*
 Mireasmă tainică de nard

(P. Stati)

Pentru arta nouă şlefuirea înseamnă potenţiere de muzicalitate, convertire la rezonanţe noi a cuvântului vechi, dar nu sunt noi pentru artă, cum s'ar crede; ele au fost utilizate chiar dela începutul liricei noastre culte. Modernismul n'a făcut decât să accentueze un proces poetic existent.

Fişele ce ni le prezintă scriitorii secolului trecut sunt surprinzător de numeroase, şi întrebarea e dacă accentuând acest drum, nu vom ajunge să banalizăm formele, cum a făcut secolul trecut cu forme ca : *surâzândă*, *plângândă*, etc.

Şlefuirile se categorisesc suleteşte, dând marcă distinctivă poeziilor; e un apanaj sufletească al lor, iar întrebuintarea lor descumpănită nu ne poate duce decât la artificialitate (cum e cazul lui *uşure*, ajuns astăzi banal).

Ingrămădirea şlefuirilor — cum se vede 'n poemele poezilor mai tineri — nu ridică cu nimic valoarea unui poem lipsit de sens.

Şlefuirea unui cuvânt e o structură sufletească aparte, şi asta nu se poate împrumuta. Constantin Vârtej

NOUL AN ŞCOLAR

Conform dispoziţiilor Ministerului Culturii Naţionale, la 28 Sept. învăţământul secundar şi primar din întreaga ţară şi-a deschis porţile.

Munca şcoalei reîncepe, mai activă ca oricând, pentru a păşi în ritmul eroic al timpurilor de jertfă al prezentului. Căci pe umerii învăţământului apasă răspunderea formării clasei conducătoare de mâne. Povara e deosebit de grea astăzi când o lume nouă îşi făureşte temeliile şi când ţara porcede spre orizonturi cu desăvârşire noi. G. A. C

EXPLOATAREA TRESTIEI DIN DELTA

Numai criza gravă prin care trece industria celulozei, a reactualizat problema deosebit de însemnată pentru economia noastră naţională, a exploatării trestiei din Delta Dunării. Acum câţiva ani, pe vremea luptelor duse în parlament, am ridicat dela tribuna Camerei glasul în sprijinul recoltelor de stuf care înfăţişau toate avantajile şi nici un fel de risc. Atuncea nu avea însă cine să ne audă. Prea mari erau interesele unora, prea multe capitaluri se investise în exploatarea masivelor forestiere, pentru ca atenţia industriei hârtiei să se mai fi îndreptat aiurea.

Noile conjuncturi politice şi economice vin să oblige astăzi industria noastră de a ţine samă în sfârşit de o avuţie nesocotită atât de lungă vreme, şi să părăsească bârlogul egoismelor trustificate. În momentul de faţă, se duc tratative cu marele concern german „I. G. Farbenindustrie” pentru organizarea exploatării trestiei şi a întregului stufăriş din Delta. Suntem deci pe punctul de a vedea puse în valoare avuţii imense de pe o întindere de un milion de hectare. Cantitatea de celuloză ce o poate produce această importantă regiune, va îndestula—pare se—nu numai nevoile pieţei interne dar chiar acele ale întregului Sud-Est european.

Să nădărdum că în cel mai scurt timp vom avea hârtie din abundență, de cea mai bună calitate și la un preț accesibil, evitându-se pe deoparte sălbateca pustiire a podoabei munților noștri iar pe alta, criza prin care trece astăzi tiparul românesc. G. A. C.

INSEMNĂRI ECONOMICE : INTERNE

Producția metalelor nobile în țară.— Se știe că totalitatea producției de aur și argint este cumpărată de Banca Națională a României. Dăm mai jos producția lunară comparată cu media lunară pe ultimii ani :

1938 media lunară	447 kgr. aur fin	și	2125 kgr. argint fin
1939 " "	548 " "	" "	1847 " "
1940 " "	358 " "	" "	1296 " "
1941 " "	256 " "	" "	503 " "

Producția lunară pe anul 1942 a fost :

În Ianuarie 1942	164 kgr. aur fin	și	325 kgr. argint fin
" Februarie "	265 " "	" "	495 " "
" Martie "	164 " "	" "	150 " "
" Aprilie "	429 " "	" "	157 " "
" Mai "	159 " "	" "	6 " "

Banca Națională a României a cumpărat :

în anul 1940	5067 kgr. aur fin	și	15.559 kgr. argint fin
" " 1941	3273 " "	" "	3.660 " "

Scăderea se datorește ocupației magyare a regiunii Baia Mare din Ardealul de Nord.

Creditul Funciar Urban și sumele prescrise în favoarea Statului. Creditul Funciar Urban a cerut anularea procesului verbal din 19 Iunie 1429 și scutirea plăților către Ministerul de Finanțe a oricăror sume de bani declarate ca prescrise în folosul Statului, dividendelor neridicate sau neplătite timp de 5 ani dela scadența lor, cum și a acțiunilor eșite la sorti și neridicate timp de 30 ani. Societatea susține că prescripția invocată de Ministerul de Finanțe nu-i poate fi aplicată, deoarece legea sa organică din 20 Martie 1929 prin art. 26, îi atribue proprietatea acestor sume.

EXTERNE

U. S. A. (AMERICA)

Suspendarea fabricării de camioane particulare.— Oficiul american al producției de război a dispus oprirea întregii producții de camioane automobile pentru scopuri particulare. Comenzile în curs se vor executa, însă construcția autocamionelor de tip mijlociu a încetat dela 30 Aprilie, iar al celor de tip mare a încetat la 31 Mai crt. În ce privește fabricarea camioanelor ușoare, ea a fost întreruptă dela 1 Februarie crt.

Raționizarea zahărului. — La 5 Mai crt. a intrat în vigoare raționarea zahărului și până la finele lunii Iunie s'a distribuit aproximativ 1 Kgr. lunar de persoană. Dacă se menține această cotă, revine la 12 Kgr. anual față de un consum mediu de 50 Kgr. de cap de locuitor cât era până acum. Necesitatea raționării a fost determinată de pierderea Filipinelor, de întreruperea așteptată a legăturilor cu Havai și de politica greșită a zahărului în Statele Unite. Importul din Havai și culturile sfeclei și trestiei de zahăr au fost încurajate în dauna zahărului din Cuba, care a fost obligată în anul 1941, la o restrângere a producției. De asemenea trebuie ținut seamă de livrările, pe baza legii de împrumut și închiriere, către Anglia, Canada și Rusia Sovietică, care au pierdut de asemenea mari regiuni de aprovizionare.

Tezaurizarea biletelor de bancă. — După un comunicat al Oficiului Federal de Rezervă, circulația biletelor în Statele Unite a crescut în 1941 cu 30 %, adică dela 8.880 mil. Doll. la 11.500 mil. Doll. Cea mai mare parte a acestei creșteri ar fi datorată tezaurizării. Biletele ascunse sa evaluează la aproximativ 2 miliarde Doll., din care 1,5 mil. sunt în posesiunea străinilor. Tezaurizarea a fost provocată în parte de „nesiguranța generală”, ca urmare a războiului și în parte din cauza svonurilor afirmând că deținătorii de bani ar putea fi siliți să subscrie la împrumuturile Statului.

Angajamente pentru materii prime. — Oficiul american al producției informează că guvernul va trimite 75 de specialiști ai industriei miniere și ai agriculturii în statele sud-americane pentru a face cercetări în privința posibilității de a se găsi și pune în exploatare bogății ale solului și subsolului. În primul rând se caută metale neferoase și în special zăcămintele de minereuri de cositor, crom, mangan și nichel. Contra acordării de concesiuni exclusive, guvernul american este gata să pună la dispoziție mijloacele financiare pentru punerea în exploatare a minelor. Acorduri asemănătoare sunt proiectate pentru plantarea de arbori de cauciuc și de alte plante industriale. În San Paulo (Brazilia) a fost înființată sub numele de Compania Brasileiro de Alumínio o întreprindere cu un capital aproximativ de 60.000 centos, cu scopul de a exploata minele de bauxită din Statul Minas Geraes și de a construi mai târziu o fabrică de aluminiu.

Cauciuc și bumbac din Peru. — Departamentul de stat a încheiat cu guvernul peruvian o convenție, prin care Statele-Unite cumpără toate stocurile de cauciuc și tot excedentul de producție al bumbacului în următorii 5 ani. Banca de Import și Export creată pentru astfel de operațiuni politice, acordă guvernului din Peru un credit de 25 mil. Doll.

ANGLIA

Lipsa de oțel. — S'a accentuat puternic în ultimul timp și formează actualmente una din cele mai grele probleme ale economiei engleze de războiu. Din lipsa de import de minereuri străine, cuprinzând o proporție mare de fier, s'a încercat soluția adaptării turnătorilor la prelucrarea mi-

nereurilor interne, sărace în metal, însă nu s'a ajuns la compensarea deficitului. Situația a fost agravată de încetarea furniturilor de fier vechi din Statele-Unite. În primele luni ale anului 1942 s'a colectat în total 176.000 tone fier vechi, ceea ce reprezintă o medie săptămânală de aproximativ 25.000 tone, pe când se aștepta o medie de 45.000 tone. Se consideră exclus să se mărească în viitor producția de oțel brut.

Raționarea consumului de energie.—Guvernul englez va introduce, în scurt timp, în mod oficial, raționarea cărbunilor, gazului și curentului electric în gospodării. S'a adaptat un sistem de puncte, care lasă consumatorului facultatea să hotărască el însuși, cum vrea să utilizeze numărul total de puncte pentru diferitele surse de căldură și lumină. Repartiția punctelor este în proporție cu numărul încăperilor și al locatarilor.

Ajutorul pentru Grecia.—Guvernul britanic, american și canadian s'au declarat de acord cu trimiterea lunară de 15.000 tone cereale sau făină în Grecia. Guvernul suedez este data să pună la dispoziție, în acest scop, vapoare; el urmează să ia contact în această privință și să capete acordul guvernelor Germaniei și Italiei.

BULGARIA

Export de fructe și legume în Germania.—O comisie mixtă germano-bulgară a stabilit cantitățile și prețurile până la 31 Decembrie 1942. S'au hotărât aceleași contingente ca și anul trecut: 40 mil. Kgr. struguri proaspeți, 6 mil. Kgr. marmeladă de struguri, 50.000 litri vin. Prețurile vor fi majorate, deoarece cele ale pieții interne sunt superioare celor de export.

Expoziția Căilor Ferate Germane.—Cu prilejul împlinirii a o sută de ani de existență, Căile Ferate ale Reichului vor organiza la Sofia o expoziție arătând întreaga lor evoluție. La această expoziție vor participa și căile ferate bulgare.

Construcții de șosele.—În cadrul unei convenții între Ministerul bulgar, al lucrărilor publice și organizația Todt, o serie de firme germane s'au obligat să construiască între anii 1942 și 1946 un număr de planșeuri, libere de praf, pentru șoselele bulgare, deoarece instalațiile și experiența necesară ale întreprinderilor bulgare nu sunt suficiente.

EGIPT

Acordul economic cu Sovietele.—Prevede livrarea de către Egipt a unor cantități însemnate de bumbac rămase în posesiunea guvernului egiptean din campania trecută, deoarece n'au putut fi transportate în Anglia care le cumpăraseră în principiu. Rusia Sovietică va furniza în schimb 50.000 tone îngrășămintă artificială, foarte necesară agriculturii egiptene. Sursa normală era Chili, dar prin furnizarea — pe cale terestră — de către Rusia, se degrevează tonajul pus la dispoziția aliaților.

FINLANDA

Împrumuturile de război și reconstrucție.—Guvernul finlandez a decis lansarea unui nou împrumut intern denumit „Împrumutul Patriei”, pe termen de 7 ani. Acesta este al patrulea împrumut al statului și se va compune din două tranșe. Prima va fi în titluri mari numai de 160.000 Mărci Finl. fiecare (1 marcă finl. = 2,50 lei), iar tranșa doua în titluri de 1000, 10000 și 100000 M. F., emise la cursul de 97 % și restituibile în 1949. Se crede că prima tranșă este destinată a fi plasată capitaliștilor care au obligațiuni față de Stat, industriilor de război, etc. Împrumutul pentru „Muncă și Luptă”, încheiat la 14 Febr. crt. a produs în total 2,77 miliarde M. F. În Mai și Februarie 1941 s’au emis două împrumuturi de reconstrucție care au produs fiecare câte 1 miliard Mărci Finl.

GRECIA

Impozit în natură.—Guvernul grec a instituit un nou impozit asupra producției de cereale și plante leguminoase, impozit ce merge până la 100% din recoltă și trebuie predat în natură. În același timp toți producătorii au fost obligați să livreze centrelor colectoare ale guvernului 25% din recolte la prețurile ce se vor stabili de oficialitate. Aceste măsuri au de scop formarea de stocuri de cereale și legume suficiente pentru aprovizionarea populației orașelor.

ITALIA

Orez pentru Ungaria. Pe baza acordului comercial intervenit între aceste două țări, au sosit în Ungaria primele transporturi de orez din Italia. Aceasta a permis autorităților ungare să repartizeze câte 200 gr. orez pe lună de persoană.

JAPONIA

Împrumuturile de Stat în 1942.—Guvernul japonez emite un nou împrumut de 691 mild. Jeni (1 Jeni egal cu aproximativ 40 lei). Inclusiv această sumă s’au emis în exercițiul financiar 1942/42, încheiat la 31 Martie 1942, împrumuturi de stat de 10.191 mild. yenî. Pentru anui financiar 1942/43 se proiectează împrumuturi în sumă de 20,7 mild Yenî.

Banca Japoniei (Nipon-Bank).—Și-a început la 1 Mai 1942 noua activitate ca organ central financiar al zonei economice est-asiatice. O lege intrată în vigoare la 2 Mai crt. prevede introducerea unui etalon dirijat și extinderea zonei de operațiuni a Băncii asupra tuturor regiunilor din Sud ocupate. Prin modificarea legii ei de organizare, va contribui în măsură mai mare la programul de dezvoltare industrială și să dirijeze politica financiară a regiunilor din Sud. Situația de azi a Băncii Japoniei în Extremul Orient ar fi oarecum ca aceea de odinioară a Băncii Angliei în economia mondială.

TURCIA

Materiale pentru construcții de vapoare. — Acordul economic cu Germania prevede și livrări germane pentru construcția de vapoare. Intervenind o înțelegere asupra prețurilor, o parte din aceste materiale vor fi livrate încă în anul curent. Dumă cum se știe, de când nu mai poate utiliza vapoare străine, Turcia suferă de mare lipsă de tonaj, atât pentru transporturile în cabotaj, foarte importante pentru această țară, cât și pentru navigația pe Marea Neagră.

ARDEALUL DE NORD

Intensificarea agriculturii în Ardealul de Nord. — Pentru mărirea producției agricole în Ardeal, ministerul agriculturii proiectează, între altele, încercarea înșămânțărilor de în în 1942, construirea a 4 silozuri de cereale în Secuime și crearea unei serii de instalațiuni pentru prelucrarea fructelor. S'au luat măsuri pentru ameliorarea stocului de vite și a produselor laptelui, pentru extinderea culturii viței de vie și s'a fixat o sumă de 3 mil. Pengö pentru construcții de abatoare.

Construcții de utilitate publică. — Ministerul ungar al agriculturii a dat publicității o licitație pentru construirea în Ardeal a două silozuri de cereale, de câte 1500 tone capacitate fiecare. La Reghinul Săsesc s'a început construcția unui abator pentru exportul de vite din regiunea Mureșului. Ministerul agriculturii a pus la dispoziție 300.000 Pengö pentru construcții și instalații. G. M.

CRIZA HÂRTIEI

Economia de război s'a văzut nevoită să ia recent noi măsuri restrictive pentru consumul hârtiei. O serie întreagă de periodice și-au sistat apariția. Altele, vor continua. Dar numai cu un format redus, strict determinat de ultimele dispoziții ale ministerului Economiei Naționale. Numai datorită intervențiilor făcute din timp, „Cetatea Moldovei” a parvenit să-și salveze atât existența cât și formatul. Revista noastră va apărea deci pe mai departe în aceleași dimensiuni ca și în trecut. C. M.

NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

va apărea în ținută festivă, închinat fiind celor 85 de ani ai venerabilului profesor și marelui naționalist A. C. Cuza.

Putem anunța de pe acum o aleasă și bogată colaborare, în frunte cu I. P. S. Patriarh Nicodem, Mitropolitul Ungro-Vlahiei, precum și a altor personalități reprezentative ale scrisului izvoditor de datină. C. M.

RECENZII

Constantin Tomescu: *Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu*. Tip. Măn. Neamțu, 1942, 177 pag. + 42 clișee.

De curând apăruta lucrare a d-lui prof. univ. C. Tomescu, alcătuește volumul al douăzeci și doilea din colecția de propagandă bisericească „Ogorul Domnului”, ocupând acolo, un loc de cinste. Căci istoria d-lui Tomescu depășește valoarea monografiilor obișnuite. Bogată în pagini dar mai ales în date, ea este „scurtă” numai fiindcă așa o vrea modestia autorului. Migala cercetărilor cât și sufletul pus în evocările vieții mănăstirești, întocmesc o lucrare de proporție, mărturisind cu prisosință strădaniile autorului și resursele sale binecunoscute de istoriograf, de profesor de teologie și de conferențiar.

„Povestirea” d-lui Tomescu rămâne povestire numai în ce privește forma îngrijită și esența ei evocatoare, învederând preocupările literare ale autorului. Incolo, ea e istorie și încă de cea mai bună calitate. Bine sprijinită ca documentare și just cumpănită în distribuția materialului, monografia îmbrățișează, într-o privire de ansamblu, viața atât de interesantă a celui mai vechi așezământ mănăstiresc al Moldovei. Investigațiile autorului, în dorința unei cât mai complete descrieri, se extind la toate mănăstirile și schiturile supuse Neamțului: Secu, Vovidenia, Pocrov, Sihăstria, Sihla și Icoana, răbojind faptele de seamă și amintind de schivnicii și monahii care le-au dat viața.

„Istoria Mănăstirii Neamțu” e opera unui îndrăgostit mistic. În ea vibrează odată cu înminunarea revelației divine de pretutindeni, coarda afectivităților intime, trezite de amintirile îndepărtatei copilării. E o mărturisire strecurată printre rândurile strânse ale documentării științifice. Și de aceea are o savoare mai mult.

Tiparnița Mănăstirii Neamțului ridicată din truda și jertfa I. P. S. Patriarh Nicodem, înregistrează la apariția volumului o nouă victorie, după cum cititorul ei își vede răsplătită generozitatea. Datorită lui, glorioasa tradiție cărturărească înfiripată aici dealungul veacurilor voivodale își continuă strălucita merrit, îmbogățind cu roade proaspăte trunchiul vechiu al culturii moldovenești.

G. A. C.

D. V. Barnoschi : *Stăvllare*, roman, București, 1942, ed. Națională Gh. Mecu, p. 378.

O curioasă îmbinare de senzațional, gen roman polițist, cu îndelungi dizertații asupra temelor politico-sociale la ordinea zilei, — iată în ce constă noul roman al d-lui D. V. Barnoschi.

Acțiunea e situată undeva, în sudul țării, prin bălțile Dunării din apropierea Basarabiei, și se petrece în primele zile ale războiului nostru împotriva bolșevismului. Moșierul Mihai Talmaz, în izolarea conacului său, primește vizita căzută din cer, a unor parașutiști sovietici printre cari, deghizată în ofițer roșu, spioana, vamp, Volghina. Pătimașă, ea găsește în Talmaz pentru prima dată idealul bărbătesc, și parvine să-i câștige dragostea. O clipă de curiozitate sexuală, îl duce pe erou, împreună cu iubita, pe banca acuzării, iar gelozia ei, e pe punctul să-l facă să sufere alături de ea pe-deapsa trădătorilor.

Acțiunea cât și psihologia personajilor stau sub nivelul cerințelor elementare, fiind exagerate până la neverosimil. Un neverosimil care nu se lasă susținut cel puțin de vigoarea compoziției sau de valorile formale.

Însă nu înțelegem să insistăm asupra părții literare, mărginindu-ne numai la cea ideologică.

Actualitatea subiectului dă prilej autorului de a face considerații privitoare la probleme care sunt în curs de dezvoltare, la noi cât și aiurea. În primul rând, se ocupă de jidovime asupra căreia d-l Barnoschi insistă în lungul a 20 pagini (pp. 144-146), apropiindu-i scopurile mesianice de idealurile imperialiste ale comunismului (p. 156).

„Bolșevismul, operă ruso-evreie, înțelegerea dintre Ruși și Evrei nu este o întâlnire întâmplătoare... Ci este încheierea fatală a unei înțelegeri religioase... Este o contopire de evoluții paralele, ce lărgindu-se, s'au apropiat pe nesimțite. Ca două fluvii, ce ajungând în terenuri de o permeabilitate prielnică, se lătesc, se ating, se îngemănează, și merg înainte contopite. Înțelegerea ruso-evreie este unificarea rolului mesianic ce își atribuie, pe de o parte poporul evreu, pe de alta cel rusesc“.

Am citat pasajul pentru justea punctului de vedere cât și pentru reușita metaforă care îl exprimă.

Din nefericire, sunt altele, cărora nu le putem acorda aceeași grațioasă atențiune. D-l D. V. Barnoschi nu uită că este autorul romanelor „Conspirația Dărmănescului“ și „Cărvunarii“. Și de astă dată, eroul d-sale, Mihai Talmaz este un francmason. Recunoaște categoric că „a fost mason“ în fața instanțelor militare chemate să-l judece. Dar felul cum e făcută mărturisirea ne lasă să întrevădem sub plelea altuia gândul autorului. Cititorul rămâne cu impresia unei autospovedanii dublată de o pledorie *pro domo* :

„Cum ? Adică să las să se creadă că n'am intrat în francmasonerie din aspirații nobile, din altruism, din generozitatea firii mele ? N'am intrat pentru splendoarea programului pe care l-am iscălit ?... N'am intrat din ambiția nobilă de a fi acolo unde au activat atâția fruntași ai neamului ? Adică știu dumneelor că am intrat în francmasonerie pentru a sluji acțiunii oculte și criminale împotriva cinsiei și împotriva patriei ?...“ (p. 321).

Și tot Talmaz-Barnoschi, răspunde :

„Numai niște suflete capabile de asemenea înhăitare, pot să arunce asemenea invinuiri, fără să le dovedească imediat... ba încă să le și ierte...“

„Am fost francmason și nu mai sunt. Dar nu mai sunt nu pentru că legea a desființat asociația, căci decretul a putut să mă împiedice de a activa, nu și de a simți și de a crede; iar ceea ce nu-i desființat în suflet, nu-i desființat de loc” (p. 324—325).

Dar nu numai entuziasta apologiere a francmasoneriei îl face pe autor suspect. În romanul d-sale sunt discriminări deadreptul uluitoare. De pildă, autorul stabilește vinovăția fraților adonhiramici în raport cu importanța gradelor ierarhice ale lojelor. În consecință, el acuză numai pe cele superioare, începând dela gradul 18:

„Sunt datori să vorbească, mai ales cei dela gradul optsprezece în sus. Cei sub acest grad, este admis chiar și de anti-masoni înverșunați, că nu știu nimic, n’au iscălit, n’au jurat, n’au luat parte la lucrările de atelier decât în limita principiilor proclamate public și a înțelesului de dicționar al cuvintelor întrebuințate... Dacă este adevărat că foști conducători ai francmasoneriei franceze au divulgat că dela gradul optsprezece în sus, toți masonii sunt membri ai Alianței Israelite Universale, Românii care au aceste grade sunt datori să răspundă ceva... Trebuie să răspundă că resping asemenea acușări, că gradul optsprezece nu desparte două lumi: lumea curată, sublimă, a naivilor, a idealiştilor, a visătorilor, a precursorilor, de o lume robită pentru bani și vanități idealului evreiesc. Să-și afirme credința că francmasoneria a rămas aceeași care ar fi zidit catedralele, care au dat omenirii, la momentul când avea nevoie de el, liberalismul, și apoi resorgimento, care a pus Franța, cu prețul intereselor ei vitale, în slujba unității naționale a tuturor popoarelor. Să declare că idealul egoist evreiesc nu-i în francmasonerie decât o boală trecătoare; că francmasonii sunt zidari de veacuri viitoare, că vor zidi o lume mai bună, numai și numai după preceptele afișate pe ușa lojelor pentru ucenicii masoni” (pp. 328—330).

Și confuza voroavă continuă în același ritm șchiop pentru a-și îndrepta sulțarea sancțiunilor împotriva gradelor înalte și a invedera nevinovăția totală a celor mărunte.

D-l Barnoschi ține de astădată, să fie și prost informat. De unde deduce d-sa că numai dela gradul al 18-lea înainte masonii sunt inițiați în tainele scelerate ale lojelor? Autorul uită că masoneria ioanită nu are decât trei grade și totuși e tot atât de nocivă ca și masoneria celor 33 grade a ritului scoțian perfect și acceptat.

Într’un singur loc d-sa e sincer și anume când vine să afirme că masoneria nu e desființată; că sufletul ei mai subsistă. Și dovada ni-o oferă însuși „Stăvilarele” d-sale, ale cărei nenumărate piezișuri sunt în deoște uzitate și prețuite de ocultă.

Aluzia la lucrarea d-lui Toma Petrescu „publicată din ordin ministerial reprodus în facsimil, ordin anume să nu se facă nici o excepție a francmasonilor din țară și constituind „un certificat că nu a fost și nu este francmason. ba încă o chitanță guvernamentală” (p. 321-322), prin sarcasmul ei care merge departe, vădește că masonii noștri nici astăzi nu se astâmpără.

Nu este o reflecție fantezistă ci o dureroasă constatare, G. R. C.

Octav Sargețiu : *Cântece în singurătate*. Edit. „Viața Basarabiei”, 1942.

D-l Octav Sargețiu, e un nume bine cunoscut în poezia de azi, prin cele câteva volume pe care le-a scos. Are lucruri bune, unele foarte promițătoare.

E un nume care se afirmă și care desigur va rămâne în istoria noastră literară. E. C.

G. Obreja-Iași : *Doctrina comunistă*. Edit. Ath. D. Gheorghiu, Iași, 1942.

Cartea d-lui G. Obreja-Iași pune în desbatere problema comunismului, doctrină care, însămânțată în Rusia, a dus marele imperiu slav, la prăpastie.

E o carte utilă pentru cei care vor să se edifice asupra problemei comunismului. E. C.

D. Iov : *Gospodarul din Orhei*. Bibl. „Sentinela” Nr. 11, Bucuruști, 1942.

Nume cunoscut în publicistica noastră, d. D. Iov a tipărit o nouă lucrare, demnă de numele autorului.

Renumele literar al d-lui D. Iov e cea mai bună cheazășie pentru autenticitatea valorii acestei cărți. E. C.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI

Artur Gorovei, „Legenda arborilor imbrățișați”, cercetări de folclor, Buc., Analele Acad. Rom. 1942.

Ioan G. Savin, „Politica religioasă a Axei”, Iași, ed. „Cetatea Moldovei”, 1942.

G. Bezviconi: „Romancierul Dimitrie Moruzi”, Iași, ed. „Cetatea Moldovei”, 1942.

Constantin Turcu: „J. A. Vaillant”,

Buc., ed. „Cartea Românească”, 1942.

Matei Alexandrescu: „Vămile Văzduhului”, poeme, București, ed. „Universul”, 1942.

Dumitru Mareș: „Urături și plugușoare de anul nou”, Piatra-Neamț, 1942.

Constantin I. Ciulei: „Îmbunătățirile funciare din regiunea Jijiei și a Bășului”, Iași, 1942.

REVISTE

DIN STRĂINĂTATE

Südost-Forschungen, Berlin, an. VI, nr. 3-4, Dec. 1941. Director prof. Fritz Valjavec.

Die Kunst im Deutschen Reich, Berlin a 6, seria 6, ed. B, Iulie 1942.

Deutschland, Berlin, an. XI, nr. 7, Iulie 1942.

Serviciul Mondial, Frankfurt a. M., nr. III/14 și III/15-16 August—Septembrie 1942.

Il libro italiano nel mondo, Roma, an. II, nr. 10, 1941 și an. III, 1, 2, 3, 4, 1942.

Rivista del Lavoro, Roma, an. nr. 4 (noua serie), Iulie 1942.

DIN ȚARĂ

Gândirea, București, an. XXI, nr. 7, Aug.-Sept., 1942, dir. Nichifor Crainic.

Luceafărul, Sibiu, an. II, Sept. 1942.

Muncitorul Român, Buc., an. V, nr. 3, Aug. 1942, dir. Pan M. Vizirescu.

Tribuna Avântenilor, Buc. an. VII, nr. 7-8, Iulie-August 1942.

Satul, Buc. an. XII, Septembrie 1942, dir. Andrei Udrea.

Buletinul pregătirii premilitare și extrașcolare, an. VIII, nr. 5, August 1942.

Arhangelul, Botoșani, an. VI, nr. 5-6, Iulie-August 1942, dir. pr. Hristofor Deliu.

Apostolul, Piatra-Neamț, an. VII, nr. 6-7, Iunie-Iulie 1942, dir. M. Avadanei.

Biserica Basarabeană, Bălți, an. I, nr. 4, Iulie-Sept. 1942.

COLECȚIA „CETAȚII MOLDOVEI“

Ștefan Berechet, *Care din trei*, trad. din Cehov.

G. Bezviconi, *Roirea familiilor românești peste Nistru*.

— *Costache Negruzzi, scriitor basarabean*.

— *Legăturile familiale ale lui A. C. Cuza cu Basarabia*

— *Scriitorul Leon Donici*

— *Prințul Constantin Moruzi*.

— *Romancierul Dimitrie Moruzi*.

Gh. A. Cuza, *Frankfurt, Cetatea antiiudaismului mondial* (epuizat)

— *Cuza-Goga, o înfrățire ideală*, (ed. II-a), 10 lei.

— *Prin Tighina și Cetatea-Albă*, 60 lei.

— *Profanare scelerată sau act de demență*. (Cazul Gh. Călinescu).

— *Bugeacul—drumuri și popasuri basarabene* (epuizat)

— *Tit Liviu, cântăreț epic al Romei*.

V. I. Cataramă, *Sufletul Junimii: Vasile Pogor*.

I. Florea-Rariște, *Rătăcire prin vis*, (versuri).

A. M. Frimu, *Prăznuirea slovei naționaliste din Moldova*.

N. Grigoraș, *Orașele Moldovei și populațiile de origine străină*

— *Ceva despre urmașii lui Petru Vodă Rareș*

— *Mănăstirea Cetățuia*.

— *Naționalismul antisemit al lui A. D. Xenopol*.

Petru Iroaie, *Natură și sens popular românesc*.

I. G. Loghin, *M. Eminescu și provinciile desrobite*.

C. Martiniuc, *Moldova de Sus*.

Marga Mateescu, *Assisi, cetatea Sf. Francisc*.

Anton Nițu, *Simbolul religios egeean de pe figurina plastică neo-eneolitică dela Casimcea (Dobrogea)*.

Ion G. Savin, *Mitropolitul Movilă și Sinodul dela Iași*.

— *Religia creștină, — formă fundamentală a civilizației și culturii române*.

— *Politica religioasă a Axei*

C. Toma, *Societatea Comunală de Electricitate*.

Alexandru Vioreanu, *Vasile Gherasim*.

PREȚUL 60 LEI